

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü

**KIRSAL KALKINMAYA ETKİ EDEN BAŞLICA
SOSYO-EKONOMİK VE MEKANSAL
FAKTÖRLERİN ANALİZİ VE UYGUN KIRSAL
KALKINMA SEÇENEKLERİNİN BELİRLENMESİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

Fatih ÖZDEN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

İzmir
2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü

**KIRSAL KALKINMAYA ETKİ EDEN BAŞLICA
SOSYO-EKONOMİK VE MEKANSAL
FAKTÖRLERİN ANALİZİ VE UYGUN KIRSAL
KALKINMA SEÇENEKLERİNİN BELİRLENMESİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Fatih ÖZDEN

Danışman: Prof. Dr. F. Akın OLGUN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım Politikası ve Yayım Doktora Programı

İzmir
2019

Fatih ÖZDEN tarafından doktora tezi olarak sunulan “**Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Başlıca Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Faktörlerin Analizi ve Uygun Kırsal Kalkınma Seçeneklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma**” başlıklı bu çalışma E.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesi'nin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve 05.04.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında aday oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Jüri Üyeleri

Jüri Başkanı : Prof. Dr. F. Akın OLGUN

Raportör üye : Prof. Dr. Ela ATIŞ

Üye : Prof. Dr. Sedef AKGÜNGÖR

Üye : Prof. Dr. Murat KOÇTÜRK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Buket KARATURHAN

İmza

.....
.....
.....
.....
.....

EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

EÜ Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca Doktora Tezi olarak sunduğum “Kırsal Kalkınmaya Etki Eden Başlıca Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Faktörlerin Analizi ve Uygun Kırsal Kalkınma Seçeneklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu tezin kendi çalışmam olduğunu, sunduğum tüm sonuç, doküman, bilgi ve belgeleri bizzat ve bu tez çalışması kapsamında elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara atıf yaptığımı ve bunları kaynaklar listesinde usulüne uygun olarak verdiğimi, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması içinde sunmadığımı, bu tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda bilimsel etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

05 / 04 / 2019

Fatih ÖZDEN

ÖZET**KIRSAL KALKINMAYA ETKİ EDEN BAŞLICA SOSYO-EKONOMİK VE MEKANSAL FAKTÖRLERİN ANALİZİ VE UYGUN KIRSAL KALKINMA SEÇENEKLERİNİN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

ÖZDEN, Fatih

Doktora Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. F. Akın OLGUN

Nisan, 2019, 151 sayfa

Bu araştırmada, Küçük Menderes Havzası'nda bulunan 5 ilçeye bağlı 20 köyde kırsal kalkınmaya etki eden sosyo-ekonomik ve mekansal faktörler incelenmiş ve kırsal kalkınmaya yönelik seçenekler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında 171 hanehalkı temsilcisi ve 20 muhtarla görüşülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre yatırım öncelikleri arasında eğitim hizmetleri ilk sırada yer almıştır. Ova köylerinde merkeze yakınlık, dağ-yamaç köylerinde ise doğal güzellikler güçlü yön olarak öne çıkmaktadır. Ova köylerinde sulama suyu yetersizliği, dağ-yamaç köylerinde ulaşımdaki zorluklar zayıf yön olarak tespit edilmiştir. Kooperatifleşme tüm köylerde gelecek için bir fırsat olarak görülmektedir. Köyler için en büyük tehdidin ise göç olduğu ortaya çıkmıştır. Kırsal kalkınmaya etki eden sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlere ilişkin yapılan faktör analizinde merkeze uzaklık, büyükbaş hayvancılık faaliyetleri, arazi varlığı ve niteliği, barınma olanakları, eğitim hizmetleri, uzmanlık, sağlık hizmetlerine erişim, gelir ve yol altyapısı olmak üzere dokuz faktör belirlenmiştir. Araştırma bölgesinde yapılacak kırsal kalkınma çalışmalarında bu faktörlerin göz önünde bulundurulması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Sosyo-Ekonomik Faktörler, Mekansal Faktörler, Faktör Analizi, Kırsal Yatırımlar.

ABSTRACT**A STUDY ON THE ANALYSIS OF MAIN SOCIO-ECONOMIC AND SPATIAL FACTORS AFFECTING RURAL DEVELOPMENT AND DETERMINATION OF APPROPRIATE RURAL DEVELOPMENT ALTERNATIVES**

ÖZDEN, Fatih

Phd in Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. F. Akın OLGUN

April 2019, 151 pages

In this research, socio-economic and spatial factors affecting rural development in 20 villages of 5 provinces in Küçük Menderes Basin were examined and tried to determine rural development options. Within the scope of the study, 171 household representatives and 20 village headman were interviewed. According to the results of the research, education services ranked first among the investment priorities. The proximity to the center in the plain villages and the natural beauties in the mountain-slope villages stand out as strong sides. The lack of irrigation water in the plain villages and the difficulties in transportation in mountain-slope villages have been identified as weak features. Co-operation is seen as an opportunity by all peasants in the future. Migration is seen as the greatest threat. According to the results of the factor analysis on socio-economic and spatial variables affecting rural development, nine factors were identified, namely distance to the center, cattle livestock activities, land existence and quality, accommodation opportunities, education services, expertise, access to health services, income and road infrastructure. It may be suggested to consider these factors in the rural development studies to be carried out in the research area.

Keywords: Rural Development, Socio-Economic Factors, Spatial Factors, Factor Analysis, Rural Investment.

ÖNSÖZ

Kırsal kalkınma gibi farklı birçok boyutu içeren bir konuya yönelmemde, doktora eğitimimin ders aşamasının bir dönemini geçirdiğim Almanya Hohenheim Üniversitesi'nde almış olduğum dersler etkili oldu. Türkiye'ye döndüğümde konu üzerine danışmanım ile yaptığımız değerlendirmeler neticesinde konumuzu son yıllarda hem Türkiye'de hem de dünyada öne çıkan konulardan birisi olan kırsal kalkınma alanında belirlemeye karar verdik. Doktora tezinin akademik anlamda belli bir konuda derinleşme gerektirdiğinin de bilinciyle, kapsamı son derece geniş bir konuyu derinlemesine inceleme ve araştırma fırsatını bulduğum bu süreçte, özellikle Tez İzleme Komitesi (TİK) toplantıları araştırmanın sınırlarının ve kapsamının belirlenmesinde çok yararlı oldu. Araştırmanın alana yönelik bir çalışma olması nedeniyle, yaptığım anketler ve görüşmeler sayesinde kırsal alanı yakından gözlemleme fırsatı buldum. Her ne kadar doktora tez çalışması için uzun sayılabilecek bir zamanda çalışmamı tamamlamış olsam da, sürecin araştırmaya bakışımda yarattığı olumlu gelişme ve değişimin farkında olmamın bu süreyi anlamlı kıldığını düşünüyorum.

İzmir, 2019

Fatih ÖZDEN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
İÇİNDEKİLER	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xviii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xxvi
1. GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi	1
1.2 Araştırmanın Önemi	6
1.3 Araştırmanın Amacı	8
1.4 Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları	9
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	11
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	19
3.1 Kalkınma Kavramı	19
3.2 Kırsal Kalkınma Kavramı	21
3.3 Kırsal Kalkınmanın Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Bileşenleri.....	24
3.4 Araştırmanın Hipotezleri.....	27

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
4. MATERYAL VE YÖNTEM.....	28
4.1 Materyal.....	28
4.2 Yöntem	28
4.2.1 Araştırma alanının belirlenmesinde kullanılan yöntem	28
4.2.2 Örnek hacminin belirlenmesinde izlenen yöntem.....	30
4.2.3 Verilerin analizi sırasında izlenen yöntemler.....	31
5. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	36
6. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	38
6.1 Araştırma Kapsamındaki Köylere İlişkin Bulgular	38
6.1.1 Köy muhtarlarıyla ilgili genel bilgiler.....	38
6.1.2 Köylerin demografik ve ekonomik yapısı ile ilgili bilgiler.....	39
6.1.3 Köylerin sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerinden yararlanma durumları .41	
6.1.4 Köylerin tarımsal üretimi ve doğal kaynaklarına ilişkin bilgiler	44
6.1.5 Köylerin öncelikli ihtiyaçlarına yönelik muhtar görüşleri	49
6.2 Hanehalklarına İlişkin Genel Bilgiler.....	52
6.3 Hanehalklarının Yaşam Standartlarına İlişkin Bulgular.....	57
6.3.1 Hanehalkının barınma olanaklarına ilişkin bilgiler.....	57
6.3.2 Hanehalklarının sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu	59

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
6.3.3 Hanehalklarının eğitim hizmetlerinden yararlanma durumu	61
6.3.4 Hanehalklarının ulaşım hizmetlerinden yararlanma durumu.....	64
6.3.5 Hanehalklarının gelir düzeyine ilişkin bilgiler	67
6.4 Tarımla Uğraşan Hanehalklarının Tarımsal Faaliyetlerine İlişkin Bilgiler .	71
6.4.1 İşletmelerin arazi varlığı	71
6.4.2 İşletmelerin tarımsal üretim faaliyetine ilişkin bilgiler.....	73
6.4.3 Tarım işletmelerinin üretim desenine ilişkin bilgiler.....	77
6.4.4 İşletmelerin girdi temini ve kullanımına ilişkin bilgiler	78
6.4.5 Üreticilerin işletmecilik faaliyetlerine ilişkin bilgiler.....	85
6.4.6 İncelenen işletmelerde hayvansal üretime yönelik faaliyetler	90
6.4.7 İşletmelerin alet-ekipman kullanım durumu.....	96
6.5 Kalkınmada Etkili Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Faktörler.....	98
6.5.1 Sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlerin faktör analizi.....	98
6.5.2 Kalkınma indeksi üzerine etki eden değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları.....	104
6.5.3 Hanehalkı gelirine etki eden faktörlerin analizi.....	106
6.6 Kırsal Kalkınmada Öncelikli Yatırım Alanlarına İlişkin Görüşler	111
6.7 Doğrudan Gelir Getirici Faaliyet Alanlarına İlişkin Görüşler	116

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
6.8 Köylere Yönelik SWOT Analizi Sonuçları	119
6.9 Araştırma Bulguları Çerçevesinde Kırsal Kalkınma Seçeneklerine İlişkin Öneriler	125
6.9.1 Sosyal kalkınmaya yönelik öneriler	125
6.9.2 Mekansal kalkınmaya yönelik öneriler	127
6.9.3 Ekonomik kalkınmaya yönelik öneriler	129
7. SONUÇ.....	132
KAYNAKLAR DİZİNİ.....	137
TEŞEKKÜR.....	150
ÖZGEÇMİŞ.....	151

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil

Sayfa

3.1 Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı..... 26

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
4.1 Düzey 2 İzmir alt bölgesinde yer alan ilçelerin gelişmişlik seviyeleri	29
4.2 Örnek hacminin ilçelere göre dağılımı	31
5.1 Havzada yer alan iller ve havza içinde kapladıkları alan	36
5.2 Araştırma alanındaki tarım alanları, tarımsal üretim değerleri ve çiftçi sayıları.....	37
6.1 Köy muhtarlarına ilişkin bilgiler	38
6.2 Muhtarların başlıca geçim kaynağı	39
6.3 Köylerin hane sayıları ve nüfusları	39
6.4 Son on yılda köy nüfusundaki değişimin yönü	40
6.5 Köylerin en yakın sanayi tesisine uzaklıkları ve çalışan sayıları	41
6.6 Köylerde sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim	42
6.7 Köylerin ulaşım altyapısı	42
6.8 Köylerde iletişim, elektrik, su ve kanalizasyon altyapısına ilişkin bilgiler	43
6.9 Köylerin tarım arazisi varlığı	45
6.10 İşlenen arazilerin ürün gruplarına göre dağılımları (%).....	46

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.11 Araştırma kapsamındaki köylerde ürün gruplarının ilçelere göre dağılımı	46
6.12 Köylerde kullanılan sulama yönteminin dağılımı (%).....	47
6.13 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre hayvan sayıları	48
6.14 Muhtarlar tarafından yatırım alanlarına verilen öncelikler	49
6.15 Köylerin mekansal konumuna göre muhtarların yatırım alanlarına verdikleri öncelikler	50
6.16 Muhtarların öncelikli gelir getirici ekonomik yatırımlara ilişkin görüşleri	51
6.17 Araştırmaya katılanların cinsiyet, medeni durum ve sosyal güvence durumları.....	52
6.18 Araştırmaya katılanların yaş ve eğitim durumları	53
6.19 Hane halkı geçim kaynağı, öncelik durumu ve tarımsal tecrübe	54
6.20 Hanelerin tarım dışı gelire sahip olma durumları	54
6.21 Tarımsal faaliyette bulunan hanelerin ziraat odasına ve üretici örgütlerine üyelik durumu	55
6.22 Kooperatif veya birlik üyeliklerinin dağılımı	55
6.23 Araştırmaya katılan hanelerin göç verme durumu.....	56

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.24 Göç edenlerin göç etme nedenleri	56
6.25 Başlıca göç etme nedenlerinin cinsiyete göre dağılımı	56
6.26 Hane halkının oturduğu evin kullanım süresi ve genişliği	57
6.27 Hanehalkının oturduğu evin yapı, mülkiyet ve kanalizasyon durumu	57
6.28 Hanelerin ısınma şekli ve kullandıkları ısı kaynakları	58
6.29 Hanelerin barınma koşullarına ilişkin düşünceleri	58
6.30 Hanede ev içi teknoloji kullanımı	59
6.31 Köylerdeki sağlık hizmetleri ve hanelerin yararlanma durumu	59
6.32 Hanelerin sağlık hizmetlerinden memnuniyet durumu	61
6.33 İlköğretim ve lise öğrencilerinin dağılımı ve eğitim gördükleri yerler	62
6.34 İlköğretim ve lise öğrencilerinin okula ulaşım şekli	62
6.35 Hanelerin eğitim hizmetlerinden memnuniyet durumu	63
6.36 Hanelerin köy içi ve ilçeye giden yollardan memnuniyeti	65
6.37 Hanelerin ulaşım hizmetlerinden memnuniyet durumu	66
6.38 İncelenen hanelerin gelir gruplarına göre dağılımı	67

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.39 Hanehalkı gelirinin dağılımı	68
6.40 Gelir kaynaklarının gelir gruplarına göre dağılımı (%)	69
6.41 Gelir gruplarının köylerin mekânsal konumuna göre dağılımı.....	70
6.42 Tarımsal faaliyette bulunan hanelerin ortalama arazi genişlikleri (da).....	72
6.43 İşletmelerin üretim dallarına göre dağılımı.....	73
6.44 Tarım işletmelerinin pazarla bağlantılarına ilişkin görüşleri	74
6.45 Tarım işletmelerinin işgücü kullanımına ilişkin görüşleri	75
6.46 Arazi genişlik gruplarına göre tarımsal desteklerden yararlanma durumu	76
6.47 İşletmeler tarafından en fazla üretilen ilk yirmi ürün	78
6.48 Tohum kullanan işletmelerin tohumu temin ettikleri yerler	79
6.49 İşletmelerin kimyasal gübre kullanımları	79
6.50 Arazi genişlik gruplarına göre kimyasal gübre kullanımı	80
6.51 İşletmelerin kimyasal gübre temin yerleri	80
6.52 İşletmelerin hayvan gübresi kullanımları	80
6.53 İşletmelerin hayvan gübresini temin ettikleri yerler	81

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.54 İşletmelerin tarım ilacı kullanma durumu	82
6.55 Köylerin tohum, gübre, ilaç gibi girdi temin yerlerine uzaklığı.....	82
6.56 İşletmelerin uyguladıkları sulama yöntemi	83
6.57 Sulama şekillerinin ilçelere göre dağılımı.....	84
6.58 Sulamada sorunla karşılaşma durumu.....	84
6.59 İlçelere göre sulama konusunda sorunla karşılaşma durumu.....	85
6.60 İşletmelerin kayıt tutma durumu	86
6.61 İşletmelerin teknik yardım alma durumları.....	86
6.62 İşletmelerin teknik yardım aldıkları yerler.....	87
6.63 Son üç yılda yeni bir ürüne veya çeşide geçiş yapanlar	88
6.64 Son üç yıl içinde kredi kullanan işletmeler	88
6.65 Köylerin mekânsal konumuna göre kredi kullanımı	89
6.66 Kredi çekilen yer ve kredi çekme amacı	90
6.67 Büyükbaş hayvan varlığının işletme gruplarına göre dağılımı	91
6.68 Büyükbaş hayvan varlığının ve işletmelerin köylerin mekânsal konumuna göre dağılımı	91

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.69	Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde yıllık süt üretimi ve verimi 92
6.70	Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin ortalama süt fiyatları 93
6.71	Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin süt satış yerleri..... 93
6.72	Hayvancılık faaliyeti bulunan işletmelerde yapılan işlere ilişkin bilgiler..... 94
6.73	Küçükbaş hayvan sayısı..... 94
6.74	Tavukçuluk ve arıcılık faaliyetlerine ilişkin bilgiler..... 96
6.75	Arazi genişlik gruplarına göre işletmelerin traktör kullanımı..... 96
6.76	İşletmelerin traktör dışı alet-makine kullanımına ilişkin bilgiler 97
6.77	Sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenler için KMO ve Barlett testi sonuçları 99
6.78	Köylerin kalkınmasında etkili sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlere ilişkin faktör analizi sonuçları 101
6.79	Kalkınmaya etki eden faktörlerin ağırlıkları..... 102
6.80	İndeks skorlarına göre köylerin gelişmişlik sıralaması..... 103
6.81	Çok değişkenli regresyon analizinde kullanılan bağımsız değişkenler 104
6.82	Kalkınma indeksine etki eden değişkenlere ilişkin model sonuçları 106

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.83	Multinomial lojistik regresyon modelinde kullanılan değişkenler.....107
6.84	Multinomial lojistik regresyon modelinin anlamlılığı 108
6.85	Hanehalkı geliri üzerinde etkili olan değişkenler.....108
6.86	Gelir grupları arasındaki geçişe etki eden değişkenler.....110
6.87	Haneler tarafından yatırım alanlarına verilen öncelikler.....111
6.88	Köylerin mekânsal konumuna göre yatırım alanlarına verilen öncelikler.....112
6.89	Torbalı ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler 113
6.90	Bayındır ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler 113
6.91	Tire ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler 114
6.92	Ödemiş ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler 114
6.93	Kiraz ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler 115
6.94	Önceliklerine göre gelir getirici yatırım alanları.....117
6.95	Köylerin mekânsal konumuna göre gelir getirici yatırım alanları tercihleri 118
6.96	İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köylerin güçlü yönleri 120

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.97 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köylerin zayıf yönleri.....	122
6.98 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köyler için fırsatlar.....	123
6.99 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köyler için tehditler.....	124

KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklama</u>
AB	Avrupa Birliği
BEK	Bulanık Eşli Karşılaştırma
BM	Birleşmiş Milletler
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DB (WB)	Dünya Bankası (World Bank)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GSYİ	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GZFT	Güçlü – Zayıf – Fırsatlar – Tehditler
KKD	Katılımcı Kırsal Değerlendirme
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SWOT	Strengths– Weaknesses– Opportunites-Threats
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Ülkeler kalkınma düzeyleri açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırılabilir. Gelişmekte olan ülkelerin en önemli özelliklerinden birisi kırsal nüfus oranının yüksekliği ve tarım sektörünün ekonomilerinde önemli bir yere sahip olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde bir yandan kaynakların etkin kullanımı, sanayileşme, teknolojik gelişme gibi konular öne çıkarken diğer yandan tarımsal verimliliğin artırılması, altyapı olanaklarının geliştirilmesi, beslenme sorunlarının çözülmesi, eğitim, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılarak nitelikli hale getirilmesi gibi başlıklar gündeme gelmektedir. Özellikle en son belirtilen hususlar gelişmekte olan ülkelerde varlığını en çok kırsal alanlarda hissettirmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006).

Kırsal bölgelerde yaşayan ve geçiminin büyük bir bölümünü tarımdan sağlayan insanların yeterli sosyo-ekonomik ve kültürel imkanlara kavuşamamaları bu insanların çözümü göç etmekte aramalarına neden olmaktadır. Bu durum kentler üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır. Kır-kent arasındaki dengesizliklerin sebebi olarak kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetlerdeki düşük verimlilik, düşük gelir, yetersiz altyapı ve düşük hizmet kalitesi gibi faktörler ilk sırada gösterilmektedir (Eshetu and Beshir, 2017; Sedik, 2018).

Kent yaşamını da olumsuz etkileyen kırsal sorunların, sadece kentlerin ekonomik başarılarıyla çözülmesi günümüzde pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle kırsal bölgelerdeki sorunların çok boyutlu olarak ele alınarak incelenmesi önem taşımaktadır. Buradaki çok boyutluluk ekonomik, sosyal ve mekansal faktörleri kapsamaktadır. Bu faktörler açısından kır-kent arasındaki dengesizliklerin artması bir yandan insanların çözümü göç etmekte aramalarına neden olmakta, diğer yandan kırsal kalkınmada yeni arayışları ve farklı modelleri gündeme getirmektedir (Madu, 2007).

Özellikle kırsal alanlarda yaşayanların başlıca gelir kaynağı olarak görülen tarım sektöründe, ürünlerin pazarlanması aşamasında karşılaşılan sorunlar,

örgütlenme düzeyinin sınırlı olması, fiyat istikrarsızlıkları, tarım işletmelerine ait arazilerin küçük ölçekli, çok parselli ve dağınık olması gibi yapısal sorunlar gelirler üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır (Adanacıoğlu vd., 2012). Ayrıca tarım sektöründe teknolojik ve bilimsel gelişmeler çerçevesinde doğaya bağımlılıktan kaynaklanan risk ve belirsizliklerin her geçen gün azalması sonucu, sektörün sermaye birikimine açık, yatırım yapılabilir bir alan haline gelmesi kırsal kalkınmaya bakışı da etkilemektedir. Bu kapsamda tarımsal faaliyetler kırsal alanların dışına da kaymakta ve kırsal alanlarda tarım dışı alternatif gelir olanaklarının yaratılmasına ilişkin arayışlar artmaktadır.

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar olan süreçte Türkiye’de kırsal kalkınmaya yönelik birçok politika ve uygulama gündeme gelmiştir. Bu politika ve uygulamaları planlı döneme kadar olan kırsal kalkınma politikaları ve planlı döneme ait kırsal kalkınma politikaları olarak iki döneme ayırmak mümkündür. Ayrıca yine planlı döneme denk gelen ve daha çok yabancı kaynaklarla finanse edilen kırsal kalkınma projeleri ile 1990’lı yıllarla birlikte Avrupa Birliği (AB) üyeliğine yönelik uyum çalışmaları da kırsal kalkınma politikalarını etkilemiştir.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında gerçekleştirilen ilk hamlelerden birisi, 1923 yılında mevcut ekonomik yapının ortaya konularak sorunların belirlenmesi amacıyla toplanan İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Bütün diğer sektörlerle birlikte tarımsal açıdan da önemli bir gelişme olan kongreye çiftçi temsilcileri de katılmıştır. Kongrede tarımsal üretime, kırsal kalkınmaya ve eğitim çalışmalarına yönelik önemli kararlar alınmıştır (Bakırcı, 2007).

Ekonominin tarım, demografik yapının ise kırsal nüfus ağırlıklı olduğu cumhuriyetin kuruluş yıllarında kırsal alana yönelik ilk yasal düzenleme ise 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile yapılmıştır. Köyler için hızlı bir kalkınma hamlesini hedefleyen kanun sayesinde köyler tüzel kişilik kazanmıştır. Kanun sonrası köylere yönelik imar ve altyapı çalışmalarına da hız verilmiştir. Ayrıca Köy Kanunu’nun uygulanması durumunda köylerde meydana gelmesi öngörülen mekansal dönüşümün halka gösterilmesi amacıyla “Örnek Köy” projesi hayata geçirilmiş ve 90 köyde uygulanmıştır. Bu uygulama kapsamında su tesisleri, çeşmeler, konaklar, köy odaları, pazar yerleri, dükkanlar, meydan yerleri

ve hamamlar yapılmış, bataklıklar kurutularak tarıma açılmış, köylere tarım ve sağlık hizmetleri götürülmüştür. Ayrıca 1938 yılında kırsal kalkınma çalışmalarına yön vermek ve mevcut sorunları ortaya koymak amacıyla Ankara’da Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi düzenlenmiştir (Kavruk, 2004; Bakırcı, 2007).

Kırsal alana yönelik başarılı politikalardan bir diğeri ise 1940 yılında kurulan ve 1954 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Köy Enstitüleri olmuştur. Türkiye geneline dengeli bir şekilde dağılan toplam 21 Köy Enstitüsü’nde işbirliği temelli, üretime ve uygulamaya yönelik, etkileri uzun yıllar devam edecek bir eğitim verilmiştir (Arayıcı, 2002).

Türkiye 1950’li yıllarla birlikte hızlı bir sanayileşme ve kentleşme dönemine girmiştir. Bu sürece paralel bir şekilde kır-kent arasındaki gelişmişlik farkları da artmaya başlamıştır. Söz konusu gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik politika ve programlar ise 1960’lı yıllarla başlayan planlı dönemde hazırlanan kalkınma planlarında gündeme gelmiştir. Türkiye bu tarihten itibaren beş yıllık kalkınma planlarıyla temel ekonomik sorunlarına çözüm arayışına girmiştir. Kırsal alanlara yönelik politikaları çerçevesi de kalkınma planları aracılığıyla oluşturulmaya başlanmıştır.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kırsal alanda sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimi sağlayacak “toplum kalkınması” modeli önerilmiş, DPT ve Köy İşleri Bakanlığı koordinasyonunda kırsal yerleşimlerin dağınık ve küçük yapısından kaynaklanan sorunlara çözümler getirilmeye çalışılmıştır. Pilot olarak örnek köy uygulamaları da yine bu dönemde yapılmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı içeren 1968-1972 yıllarında da toplum kalkınması çalışmalarına devam edilmiş ancak bu sefer sorumluluk İçişleri Bakanlığı’na devredilmiştir. 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise merkezi bir kırsal yerleşim birimini hizmet istasyonu olarak belirleyerek kırsal toplumu geliştirmeyi amaçlayan “merkez köy” yaklaşımı benimsenmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1979-1983) benimsenen köy kent modeli merkez köy yaklaşımının yerini almış, ancak kırsal yerleşim alanlarının dağınık yapısından dolayı söz konusu modeller hizmetlerin

götürülmesi açısından kısıtlı kalmış ve istenilen sonucu vermemiştir. 1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise kırsal yerleşimlere ilişkin bir vurguya yer verilmemiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ise tarıma dayalı sanayi yatırımlarının önemine yapılan vurgu ile öne çıkmıştır. 1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik altyapı çalışmalarının önemi üzerinden durulmuş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerde uygulanacak projelerle kalkınmanın hızlandırılması hedeflenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, kırsal kalkınma ve çevrenin korunması gibi kavram ve hedefler ise ilk olarak 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kendisine yer bulmuştur. 2007-2013 ve 2014-2018 yıllarını kapsayan Dokuzuncu ve Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları AB üyelik süreci kapsamındaki uyum politikaları ve bu uyum politikaları çerçevesinde hazırlanan Kırsal Kalkınma Stratejisi ile ön plana çıkmıştır (Bakırcı, 2007; Çelik, 2005; Yenigül, 2017).

Kalkınma planlarının dışında yine planlı dönemde kalkınmada öncelikli yöre olarak tarif edilen bölgelerde, belirlenen ilkeler çerçevesinde ve Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) gibi uluslararası finans kuruluşlarının önceliklerine göre dış kaynaklı kırsal kalkınma projeleri hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen altı proje bulunmaktadır. Bunlar; Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984), Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1984-1989), Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999), Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001), Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi (2004-2010) ve Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1998-2006) şeklindedir (Sezgin, 2007). Bu projelerin başlıca amaçları; uygulandığı illerde tarımsal üretimde verimlilik artışı aracılığıyla çiftçi gelirini artırmak, yaşam düzeylerini yükseltmek, göçün engellenmesine katkı sunmak, tarım dışı alternatif gelir olanakları yaratmak ve altyapı hizmetlerini geliştirmek şeklindedir. Projelerin genel olarak bir değerlendirilmesi yapıldığında, uygulamada karşılaşılan bazı aksaklıklara rağmen çiftçilerin modern tarım ekipmanlarına ulaşmaları, hayvan-bitki hastalıkları ve bitki zararlıları konusunda çiftçi bilincinde artış, köylerin altyapısında iyileşme gibi olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir. Ancak makro hedefler ve politikalar, yöre halkının katılımı, uygulama alanlarının seçimi,

bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması gibi faktörler açısından projelerin etkisi sınırlı kalmıştır (Çelik, 2005).

Bir veya iki ili kapsayan ve ağırlıklı olarak dış kaynaklar ile finanse edilen projeler dışında, daha makro düzeyde ve bölgesel ölçekte merkezi idare tarafından gerçekleştirilen projeler de bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; Köyceğiz-Dalaman (1957), Doğu Marmara Projesi (1963), Keban Projesi (1968), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP - 1977), Doğu Anadolu Projesi (DAP-1998) ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP-1998) şeklindedir. Bu projelerden GAP, DAP ve DOKAP halen devam etmektedir (Sezgin, 2007).

Türkiye'nin son yıllarda tarım ve kırsal kalkınmaya ilişkin gündemlerinden birisi de AB'ye uyum çalışmalarıdır. AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin kırsal kalkınma konusunda en önemli hedefleri, kırsal alanda tarım ve tarım dışı sektörlerin geliştirilmesi ile kırsal alanlarda yaşayanların sosyo-ekonomik ve mekansal ihtiyaçlarına cevap verebilecek politikaların hayata geçirilmesi olmuştur (Gülçübük, 2018). AB'de üyeliğe aday ülkeler için 2000-2006 dönemini kapsayan katılım öncesi Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - SAPARD) oluşturulmuştur. Bu program aracılığıyla ülkelerin bir yandan üye politikalarına uyumu, diğer yandan tarım sektöründe ve kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümü amaçlanmıştır (Çelik 2005). Türkiye 2004 yılında aday ülke statüsü kazandığı için SAPARD programından yararlanamamıştır.

SAPARD'ın ardından AB'de aday ülkeler için 2007-2013 dönemini içine alan Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) oluşturulmuştur. Türkiye de bu çerçevede IPA'nın en önemli bileşeni olan Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Yardım Aracı (IPARD) programından yararlanmıştır. IPARD kaynaklarından yararlanılabilmesi için Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu oluşturulmuş ve üretim değeri, göç durumu, tarım ve kırsal alan potansiyelleri gibi kriterler çerçevesinde 2007-2009 yıllarını kapsayan Faz-1'de 20 il ve 2010-2013 yıllarını kapsayan Faz-2'de 22 il olmak üzere toplamda 42 ile yatırım destekleri verilmiştir. 2014-2020 dönemi IPARD

programı ise 2015 yılında resmen onaylanarak uygulamaya sokulmuştur (Can ve Esengün, 2007; Gürbüz ve Bedel, 2014; Sevilmiş, 2016).

AB'ne uyum sürecinde ilki 2007-2013, ikincisi ise 2014-2020 dönemi için hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) kapsamında kırsal kalkınma politikalarının temel amacı “kırsal kesimdeki asgari yaşam kalitesinin ülke ortalamasına yaklaştırılması hedefiyle kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması” şeklinde belirlenmiştir. UKKS kapsamında beş stratejik amaç belirlenmiştir. Bunlar; kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması, kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması, kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısının geliştirilmesi, kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, yerel kalkınmaya ilişkin kurumsal kapasitenin geliştirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Anonim, 2014).

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar kırsal kalkınmaya yönelik yapılan çalışmalar genelde kırsal alana götürülemeyen hizmetlerin götürülmesi, kır kent arasındaki farklılıkların azaltılması, tarımda verimliliğin yükseltilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, örgütlenmenin sağlanması ve tarımsal yapının iyileştirilerek göçün önlenmesi gibi hedeflere yönelik olmuştur. Günümüz için bir değerlendirme yapıldığında bu hedeflerden bazılarının yaklaşıldığı, bazılarının ise uzakta kaldığı gözlenmektedir.

1.2 Araştırmanın Önemi

Kırsal alanlarda gözlenen sorunların çözümü için uygulanacak olan kırsal kalkınma politikaları, programları ve projeleri önem taşımaktadır. Kırsal kalkınmayı tarımsal kalkınma ile sınırlandırmak sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle konunun hem tarım dışı alternatif gelir olanakları açısından hem de eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım, altyapı yatırımları, barınma koşulları, örgütlenme, doğal kaynaklar ve çevre gibi boyutlarını da göz önünde bulunduran bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması önem taşımaktadır. Söz konusu hizmetler, yatırımlar ve imkanlar açısından kır-kent arasındaki

farklılıklar dışında, kırsal alanların coğrafi konumuna ve merkeze uzaklıklarına bağlı olarak da farklılıklar bulunabilmektedir. Bu nedenle kırsal alanları sosyo-ekonomik parametreler dışında mekansal değişkenlere bağlı olarak da değerlendirmek kırsal kalkınma yatırımlarının etkinliği açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklılıkları da kırsal kalkınma çalışmalarında göz önünde bulundurulması gereken önemli konulardan birisidir. Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarına bağlı olarak kırsal alanların karşılaştıkları sorunlar, ihtiyaç duydukları yatırımlar ve sahip oldukları potansiyeller de hem nitelik hem de nicelik olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle kırsal alanlara yönelik yapılan çalışmalarda kırsal alanların çeşitliliğini ve farklılaşan şartlarını göz önünde bulundurmak, uygulanacak politikaların, modellerin, plan-programların ve projelerin yöresel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde önceliklendirilmesi ve belirlenmesi önem taşımaktadır.

Kırsal kalkınma çalışmalarında önem taşıyan bir diğer konu ise çalışmaların yörenin doğal kaynaklarına ve sosyo-ekonomik yapısına uygun şekilde planlanması ve uygulanmasıdır. Havza ölçeğinde yapılan çalışmalar hem toprak, su ve orman gibi doğal kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesi hem de sosyo-ekonomik parametreler de dahil olmak üzere bütüncül bir planlama yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma, Küçük Menderes Havzası içinde İzmir ili özelinde hem gelişmişlik açısından farklılık gösteren ilçelerdeki kırsal alanları kapsamaması, hem de ilçe içinde ilçe merkezine uzak ve yakın kırsal alanları göz önünde bulundurarak bu alanların özgün koşullarına bağlı sorunlarının ve potansiyellerinin ortaya konularak, öneriler getirilmesi açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın sonuçlarının karar alıcılar tarafından göz önünde bulundurulması halinde bölge için yararlı olacağı düşünülmektedir. Özellikle merkezi ve yerel yönetimlerin araştırma alanına yönelik uygulayacakları plan-proje ve programlarda çalışma sonuçlarından yararlanmaları mümkündür.

Yapılan literatür taramasında dikkati çeken noktalardan birisi de kırsal kalkınmanın göç, yoksulluk, kırsal geçim, kırsal altyapı vb. gibi farklı ekonomik, sosyal ve mekansal yönlerini inceleyen çok sayıda çalışma olmasına karşın, özellikle yurtiçi literatürde Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı çerçevesinde kalkınmanın çok sayıdaki bileşenini bir arada ele alan çalışmaların sayısının görece sınırlı olduğudur (Bahadur, K., 2005; Bhatia and Rai, 2004; Coşgun, 2005; Madu, 2007; Ping and Wen-sheng, 2009; Yılmaz et al., 2010; Zheng, 2011). Oysa kalkınma kavramı insan faktörü ve insanın yaşadığı çevreden bağımsız olarak düşünülemez. Araştırma bu anlamda sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenleri birlikte ele almayı hedeflemesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışmanın bu yönüyle de literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. İlk olarak kırsal kalkınmada etkili olan tanımlanabilir sosyo-ekonomik ve mekânsal faktörleri belirlemek ve bu faktörlerin kırsal kalkınma sürecindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç için belirlenen araştırma sorusu ise şöyle ifade edilebilir;

Farklı fiziksel, çevresel ve coğrafi koşullar altında kırsal kalkınmaya etki eden sosyo-ekonomik ve mekansal faktörler nelerdir ve nasıl farklılık gösterirler?

Mevcut durumu ortaya çıkarmaya da yarayacak yukarıdaki sorunun cevabından yola çıkarak, söz konusu sosyo-ekonomik ve mekânsal parametreler içinde ön plana çıkanları belirleyerek bu parametreler ışığında farklı kırsal kalkınma seçeneklerini belirlemek de çalışmanın bir diğer amacıdır. Bu amaç için araştırma sorusu ise şu şekilde ifade edilmiştir;

Farklı sosyo-ekonomik yapıdaki ve farklı fiziksel, çevresel ve coğrafi koşullar altındaki kırsal alanlarda uygulanabilecek kırsal kalkınma seçenekleri nelerdir?

Çalışmanın iki temel amacı dışında araştırma kapsamında belirlenen alt amaçlar ise şöyle sıralanabilir;

- Farklı sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlerle kırsal kalkınma arasındaki ilişkileri ortaya koymak,
- Kırsal hanelerin sosyo-ekonomik özelliklerinin mekansal farklılıklara göre nasıl değişiklik gösterdiğini belirlemek,
- İncelenen kırsal alanları sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre sıralamak,
- İncelenen kırsal alanlarda hanehalkı gelir durumunu ortaya koymak,
- Hanehalkının tarım ve tarım dışı gelir olanaklarını incelemek,
- Kırsal alanlardan gerçekleşen göçün sebeplerini belirlemek,
- Fiziksel altyapı durumlarını ortaya koymak,
- Eğitim, sağlık vb. hizmetlerden yararlanma düzeylerini belirlemek ve
- İncelenen hanehalkı birimlerinin konut ve barınma durumunu ortaya koymaktır.

1.4 Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları

Araştırma alan olarak Küçükmenderes Havzası'nda bulunan Ödemiş, Bayındır, Torbalı, Tire ve Kiraz ilçelerinden seçilen 20 köyü kapsamaktadır. Araştırma bulguları, belirlenen 20 köyün muhtarı ve hanehalkı düzeyinde gerçekleştirilen anket verilerine dayanmaktadır. Anketler 2016 yılının Mayıs-Aralık ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında tarım ve tarım dışı faaliyetleri içeren ekonomik verilerin yanısıra sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, örgütlenme, göç, beslenme gibi sosyal değişkenler ve coğrafi konum, merkeze uzaklık, barınma olanakları, eğitim ve sağlık tesisleri, ulaşım altyapısı gibi mekansal veriler üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş niteliğindeki ilk bölümde konunun ve araştırmanın önemi, araştırmanın amacı ve kapsamı başlıkları bulunmaktadır. İkinci bölümde araştırma konusu ile ilgili yapılan çalışmalara yer

verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde araştırmanın materyali ile araştırma alanının belirlenmesinde, örnek hacminin hesaplanmasında ve verilerin analizinde kullanılan yöntemler açıklanmıştır. Dördüncü bölümde yer verilen kavramsal çerçeve başlığı altında kalkınma, kırsal kalkınma ve mekan gibi araştırma konusuyla ilgili kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın beşinci bölümünde araştırma alanı ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra altıncı bölümde araştırma bulgularına geçilmiştir. Araştırma bulguları muhtarlardan el edilen köylere ilişkin bilgiler ile hanehalkı temsilcilerinden elde edilen hanehalkı verilerine dayanmaktadır. Araştırma sonuç ve öneriler bölümüyle sonlanmaktadır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Kırsal kalkınma ile ilgili literatür incelendiğinde, kavramın çok boyutluluğuna paralel bir şekilde konu ile ilgili farklı birçok çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmalar içinde kırsal göç, kırsal yoksulluk, sosyo-ekonomik gelişmişlik, tarım dışı alternatif gelir olanakları, kırsal altyapı, hizmetler ve Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı gibi konuların öne çıktığı gözlenmektedir.

Göç olgusu kırsal kalkınma literatüründe en fazla üzerinde durulan başlıklardan birisidir. Kırdan kente göçü ele alan çalışmalarda genellikle göçün nedenleri ve karakteristik özellikleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Kırdan kente göçte bölgesel veya ulusal ölçekteki makro bir takım sebepler olabildiği gibi; köy, hanehalkı veya bireysel düzeyde mikro faktörler de etkili olabilmektedir. Aynı şekilde göz kararında ekonomik gerekçeler öne çıkabildiği gibi, kimi zaman ekonomi dışı sebepler de göçün belirleyeni olabilmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırmalarda temel göç nedenleri arasında daha iyi bir iş imkânına kavuşmak, kırsal yoksulluk, eğitim ve kırsal alanlardaki altyapı olanaklarının yetersizliği ilk sıralarda gelmektedir (Eshetu and Beshir, 2017; Saraçoğlu ve ark., 2006).

Vietnam'da Mekong Delta bölgesi için yapılan bir çalışmada göç kararında etkili olan faktörler itme ve çekme kuramına göre iki grup altında incelenmiştir. İstihdam olanaklarının kısıtlı olması, düşük ücretler ve yaşanan doğal afetler itme yönünde; kentlerdeki daha iyi iş, eğitim ve yaşam olanaklarının ise çekme yönünde göç kararı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Huy, 2009).

Ayrıca göç sonrası kırsal alanlardaki ürün verimliliğinde meydana gelen değişimleri inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birisinde Pakistan'ın Kuzey Pencap bölgesindeki kırsal göçün ürün verimleri üzerinde anlamlı bir değişikliğe neden olup olmadığını belirlemek için Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kırdan kente göç nedeniyle pamuk veriminde düşüşler kaydedildiği sonucuna varılmıştır (Imran et al., 2016).

Göçün hem nedenlerini hem de etkilerini ortaya koymayı amaçlayan bir başka araştırmada ise Erzurum ili İspir ilçesi Kırık bucağında 26 köyde yapılan anketlere dayanan çalışmada, göçe etki eden değişkenler regresyon analizi ile ortaya konulmuştur. Buna göre hanelerin köy dışında eğitim gören çocuklarının olması, hane reislerinin sosyal güvenceye sahip olmaması, göç eden akraba sayısı gibi değişkenler göç kararını etkilerken, sahip olunana çayır arazisi, başkasına ait arazi kullanımı, besicilik yapılması ve büyükbaş hayvan sayısı göçü engelleyen değişken olarak tespit edilmiştir. Göçün tarıma olan etkisi bakımından ise, hayvan sayısının azalması, hayvan başına düşen çayır-mera arazisinin artması, yonca ve korunga gibi yem bitkilerinin ekiliş alanlarının azalması gibi etkiler bulunmuştur (Güreşçi, 2007).

Kırsal göç üzerine yapılan araştırmalarda göçün temel nedenlerinde birisi olarak gösterilen yoksullukla ve kırsal geçim ile ilgili çalışmalar da kırsal kalkınma literatüründe önemli bir yer kaplamaktadır. Kırsal geçim yaklaşımı (rural livelihood approach) Chambers ve Conway (1991) tarafından eşitlik, sürdürülebilirlik, kapasitenin geliştirilmesi ve kullanılması kavramlarının bileşimi olarak tanımlanmaktadır. Herkesin yeterli ve uygun geçim kaynaklarına hem ekonomik hem de ekolojik olarak sürdürülebilir bir şekilde ulaşabilmesini içeren kırsal geçim yaklaşımı kırsal yoksulluk çalışmaları için de bir çerçeve sunmaktadır (Bebington, 1999; Ellis and Bahiigwa, 2003).

Yoksulluğu geniş bir çerçevede ele alarak doğal, fiziksel, beşeri, finansal ve sosyal kaynaklar ile çevresel faktörler açısından değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Ansoms ve McKay (2010) çalışmalarında Ruanda kırsalında söz konusu boyutları içeren değişkenler ilk olarak temel bileşenler analizi ile toplam servet, insan kaynakları, doğal kaynaklar, konum kalitesi, konumun merkeziliği ve dernek ağı olmak üzere altı gruba ayrılmıştır. Sonrasında ise kümeleme analizi ile elde edilen kümelenmelerin yoksulluk, geçim stratejileri ve mahsul tercihlerine göre nasıl değiştiği ortaya konulmuştur. Hoduras için hanehalkı düzeyinde 376 kişiyle yapılan benzer bir çalışmada ise kırsal yamaç bölgelerde yaşayan hanehalklarının % 92'sinin günlük kişi başına 1 doların altında bir gelire sahip oldukları ve temel geliri tahıl tarımına dayanan

hanehalklarının en yoksul kesimi oluşturduğu tespit edilmiştir (Jansen et al., 2006).

Kırsal geçim ve yoksulluğu kaynak bakımından daha dezavantajlı ve yoksulluğun daha şiddetli hissedildiği kırsal alanlar olarak gösterilen orman köyleri açısından ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Orman köylerinde hane başına düşen ortalama arazi büyüklüğünün düşük olması, tarımsal ürün gelirlerinin de düşük kalmasına sebep olmakta, bu durum da yoksulluğun yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık ve ulaşım gibi hizmetlerden yararlanma bakımından da orman köyleri yine dezavantajlı konumda bulunmaktadır (Eker ve Nazik, 2017; Rahman et al., 2010; Solmaz, 2007). Coşgun (2005) tarafından Batı Karadeniz Bölgesi'nde Bolu, Bartın, Karabük, Kastamonu, Sinop ve Zonguldak illerini kapsayan araştırmada 113 orman köyünün sosyo-ekonomik yapısı ve bu köylerin kalkınmasında etkili olabilecek faktörler çoğul sayısal analiz yöntemiyle ortaya koyulmuştur. Yapılan faktör analizi sonucunda tarım alanları, ormansızlaşma, hayvancılık, orman suçları, konut durumu, göç, tarımsal mekanizasyon, yardımlaşma, birlikte başarma ve ticari ilişkiler olmak üzere on sosyo-ekonomik faktör belirlenmiştir. Araştırma alanına yönelik uygulanacak kırsal kalkınma çalışmalarında bu faktör boyutlarının yol gösterici olabileceği vurgulanmıştır.

Kırsal yoksulluğu ve kırsal geçim koşullarını kantitatif teknikler dışında, katılımcı yaklaşımlar gibi kalitatif yöntemlerle entegre bir şekilde ortaya koyan ve analiz eden çalışmalar da bulunmaktadır (Howe and McKay, 2004; Özkaya vd., 1998).

Kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılması kapsamında birçok kurum ve kuruluşun raporlarına da yansıyan tarım dışı alternatif gelir olanaklarının yaratılması konusu da literatürde üzerinde durulan başlıklardan birisidir (Carletto et al., 2007; FAO, 1998). Tarım dışı gelir konusu, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde de "kırsal ekonomik geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması" başlıklı stratejik amaç altında "kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi" alt başlığı ile yer alan önceliklerden birisidir (Anonim, 2014). Tarım dışı gelirin artışı yoksulluğun azaltılmasına katkı sunabileceği gibi, alternatif gelir olanaklarına ve

kaynaklara ulaşımda fırsat eşitliğinin göz ardı edilmesi durumunda gelir dağılımının bozulmasına da neden olabilmektedir (Mat et al., 2007). Gümüş vd., (2008), Ege Bölgesi'nde İzmir, Manisa ve Kütahya illerine bağlı 12 ilçede 48 köyde yaptıkları çalışmada, kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılmasına yönelik alternatif gelir olanaklarını araştırmışlardır. Çalışma sonucunda alternatif üretim ve gelir olanakları için potansiyelin bulunduğu, ancak kaynakların bölgede dengesiz bir şekilde dağılmış olmasının bunu sınırladığı vurgusu yapılmıştır. Kiper ve Arslan (2007), Safranbolu-Yörükköyü Tarımsal Turizm Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi konulu çalışmalarında bölgedeki tarımsal turizm potansiyeli araştırılmakta ve kırsal kalkınma için öneriler getirilmektedir.

Kırsal alanlardaki üretim ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kaliteli bir seviyeye getirilmesinde önemli rolü olan fiziki koşullar ve altyapı konusu da kırsal kalkınma literatüründe öncelikli çalışma alanlarından birisidir. Ulaşım, telekomünikasyon, sağlık hizmetleri ve eğitim imkanları gibi altyapı unsurları kalkınmayı doğrudan etkilemektedir (Adu-Boahen et al., 2014). Altyapı unsurları içinde özellikle ulaşımaya yönelik çalışmalar öne çıkmaktadır. Gelişmekte olan birçok ülkede kırsal alanlarda ulaşım altyapısı gelişmemiş veya kötü kalitede bir özellik göstermektedir. Kırsal alanların sosyo-ekonomik ve kültürel gelişiminde yol altyapısı özel bir önem taşımaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kırsal alanlarda ulaşım altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalar, kırsal kalkınma ve yoksullukla mücadele stratejilerinin bir parçası olarak görülmektedir (Lebo and Schelling, 2002). Yol altyapısının ürün ve girdi piyasalarına erişimdeki rolünü ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak ulaşım altyapısına, ve piyasalara olan uzaklığa bağlı olarak oluşan nakliye maliyetlerinin girdi kullanımı, tarımsal verimlilik, gelir, karlılık, arazi değerleri ve kırsal yoksulluk üzerindeki etkisi inceleyen çalışmalardır (Ajiboye and Afolayan, 2009; Jacoby, 1998; Usman et al., 2013). Ayrıca ulaşım altyapısını eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim açısından ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Aderamo and Magaji, 2010; Bulus and Adefila, 2014; Egbetokun, 2009).

Kırsal kalkınmayı belli bir yönüyle inceleyen çalışmalar dışında, kırsal kalkınma kavramının çok boyutluluğundan hareket ederek konuyu daha geniş

kapsamda ele alan çalışmalar da literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmalar Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı uygulama açısından sadece tarım değil farklı sektörlerden politika araçlarının da kalkınma sürecine entegre edilebileceği bölgesel veya bölgeye dayalı bir kırsal kalkınma stratejisi önermektedir. Bu yaklaşımda kır yerleşmeleri de kırsal alanın önemli bir parçası olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla mekan kavramını da sürece dahil eden ve kırsal alanları bir bütün halinde ele alan bir kalkınma hedefi öne çıkmaktadır. Dolayısıyla kalkınma ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve fiziki yönleri bulunan çok boyutlu bir sorunsal olarak değerlendirilmektedir (Bakırcı, 2007; Scott, 2002).

Fiziki ve beşeri birçok değişkeni kapsayan Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı'ndan yola çıkılarak hazırlanan çalışmalarda söz konusu çok sayıdaki değişkeni istatistiksel olarak da anlamlı gruplara ayırmak, hem öncelikleri ve stratejileri belirlemek hem de yorumlama açısından kolaylık sunmaktadır. Örneğin Bahadur (2005) temel amacının kırsal kalkınma çalışmalarında sosyo-ekonomik ve mekansal faktörlerin bir arada değerlendirilmesine yardımcı olacak bir metodoloji geliştirmek olduğunu ifade etmektedir.

Metodolojik olarak kırsal kalkınma ile ilişkili çok sayıdaki değişkeni anlamlı gruplara ayırmak amacıyla en fazla kullanılan yöntemlerden birisi faktör analizidir. Ayrıca faktör analizi sonucu elde edilen boyutları bir arada değerlendirilerek kırsal alanları gelişmişlik farklarına göre sıralayan ve gruplayan çalışmalar da dikkati çekmektedir. Söz konusu gelişmişlik farkı ilgili literatürde mekansal eşitsizlikler veya mekansal farklılıklar olarak da ifade edilmektedir (Hetsen, 1993; Kalantari and Rostami, 2004; Lessmann, 2014; Madu, 2006).

Abdollahzadeh et al., (2012), İran'ın Fars Eyaleti'nde yaptıkları çalışmada kırsal kalkınmaya ilişkin 87 göstereyi Temel Bileşenler Analizi ile 5 grup altında toplamışlar, bu grupları Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemiyle ağırlıklandırarak bir indeks oluşturmuşlar ve kırsal kalkınmanın mekansal boyutlarını ortaya koymuşlardır. Analiz sonuçlarına göre eyalet kırsal kalkınma açısından üç alt bölgeye ayrılmıştır. Araştırma bu üç alt bölge arasındaki gelişmişlik farkının

altyapı-hizmet yatırımlarındaki ve doğal kaynak kullanımındaki dengesizlikten kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Bhatia and Rai (2004), çalışmalarında Hindistan'ın Uttar Pradesh Eyaleti'nde tarımsal kalkınma, altyapı imkanları ve sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini alt bölgeler itibariyle incelemişlerdir. Araştırmanın amaçlarından birisi de sosyo-ekonomik açıdan bölgesel gelişmişlik farklarını ortaya koyarak, düşük gelişmişlik seviyesine sahip bölgelerde kalkınma için dikkate alınması gereken değişkenleri belirlemektir. Araştırmada kalkınma düzeyinin belirlenmesinde Bileşik Kalkınma Endeksi kullanılmış ve bunun için bir de yazılım geliştirilmiştir. Sosyo-ekonomik değişkenlerin analiz sonuçlarına göre 380 yerleşim biriminden 43'ü yüksek gelişmiş, 32'i az gelişmiş olarak tespit edilmiştir. Geriye kalan yerleşim birimlerinden 187'sinin yüksek-orta, 118'inin ise düşük-orta gelişmişlik seviyesinde olduğu bulunmuştur. Yine indeks üzerinden bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortaya koyan bir çalışmada Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Bartın ilinde 96 köyde kırsal kalkınmada etkili faktörler, faktör analizi ile belirlenmiş ve ardından bir kalkınma indeksi yardımıyla gelişmişlik farkları ortaya konularak köy grupları için kalkınma önerileri sunulmuştur (Yılmaz et al., 2010). Ping and Wen-sheng (2009) ise Çin'de Hebei eyaletine bağlı 11 şehrin kırsal alanlarına yönelik yaptıkları çalışmada faktör analizi yardımıyla ulaştıkları faktör yükleri ile bir gelişmişlik indeksi hazırlayarak şehirleri kırsal alanların gelişmişliklerine göre sıralamışlar ve kalkınmaya yönelik farklı stratejiler önermişlerdir.

Gelişmişlik farkları indeks dışında faktör analizi sonrası yapılan kümeleme analizi veya Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığıyla da belirlenebilmektedir. Örneğin Zheng (2011) kümeleme yöntemini kullanarak Çin'de 31 bölgeyi gelişmişliklerine göre gruplandırmıştır. Bahadur (2005) ise çalışmasında hanehalkı düzeyinde elde ettiği sosyo-ekonomik ve mekansal parametreler oluşan zaman serisi üzerinden geçmiş dönem ve mevcut durumu ortaya koyarak, gelecekte doğal kaynaklarda meydana gelmesi muhtemel değişiklikler ile hanehalklarının yaşam standartlarındaki olası gelişmeleri senaryolar yardımıyla incelenmiştir. Araştırmada Coğrafi Bilgi Sistemleri'nden (CBS) yararlanılarak araştırma alanı ova, yamaç ve dağ ol-

mak üzere üçe ayrılmış, bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik ve mekansal farklılıklar haritalar aracılığıyla ortaya konulmuştur.

Pradhan and Pradhan (1994), yaptıkları çalışmada, Nepal'in Lalitpur bölgesinde kırsal kesimde yaşayan insanların çeşitli hizmetlere daha etkin bir şekilde ulaşabilmeleri için, hizmetlerin coğrafi dağılımının rasyonel bir şekilde nasıl yapılabileceğini Coğrafi Bilgi Sisteminden de yararlanarak incelemiştir. Hizmetler sistemi mekansal ve fonksiyonel olarak analiz edilmiştir. İncelemeler neticesinde mekansal açıdan eğitim ve sağlık hizmetleri ile çeşitli hizmetleri karşılayan devlet ve özel kurumların coğrafi dağılımının etkinlikten uzak olduğu ve bazı bölgelerde yaşayan kırsal kesim insanların hizmetlere ulaşmakta zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir. Hizmetler sisteminin fonksiyonel analizi sonucu ise, kırsalda yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumları, hizmet merkezlerinin uzaklığı, merkezlere araçla ulaşım imkanı gibi faktörlerin hizmetlerden yararlanma düzeyine etki ettiği anlaşılmıştır. Çalışma sonucunda kısa dönemde hizmetlere ulaşım konusunda sorun yaşayan bölgelerde devlet yatırımlarının artırılması gerektiği, uzun vadede ise etkinliğin sağlanabilmesi için bazı köylerin bir araya getirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı bölgesel stratejiye dayandığı için, oluşturulacak ve uygulanacak planların ulusal kırsal kalkınma plan, program ve politikalarıyla da uyumlu olması beklenmektedir (Bakırcı, 2007). Moseley (1997), Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı'nı hem hükümet hem de topluluk düzeyinde bir politika seçeneği olarak yansıtmakta ve hükümetler tarafından kırsal kalkınma için yapılan yatırımların ve harcamaların ancak bölgesel olarak topluluk düzeyinde entegre olmuş projeler aracılığıyla etkin bir şekilde değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır.

Yapılan literatür incelemesinde Entegre Kırsal Kalkınma göstergeleri kapsamındaki çok sayıdaki değişkeni anlamlı faktör gruplarına ayıran ve gelişmişlik indeksi hazırlanarak kalkınma düzeyini ortaya koyan çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmiştir (Abdollahzadeh et al., 2012; Bhatia and Rai, 2004; Coşgun, 2005; Madu, 2007; Okumu, 2014; Ping and Wen-sheng, 2009; Yılmaz et al., 2010; Zheng, 2011). Bu araştırmanın dayandığı kuramsal yaklaşım da Entegre

Kırsal Kalkınma Yaklaşımıdır. Bu çerçevede ilk olarak faktör analizi yardımıyla kalkınmada etkili olabilecek çok sayıdaki değişkenden daha az sayıda anlamlı boyutlar elde edilmiş, ardından bu boyutlarda hareket edilerek oluşturulan bir gelişmişlik indeksiyle araştırma bölgesindeki ilçeler ve köyler arasındaki gelişmişlik farkları ortaya konulmuştur. Bu yönüyle araştırmanın ilgili literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın çerçevesi belirlenirken bir yandan Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı'nın çok boyutluluğu, diğer yandan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi bağlamında belirlenen stratejik amaçlar ve öncelikler göz önünde bulundurulmuştur (Anonim, 2014). Bu yönüyle de ele alınan için karar alıcılar ve politika uygulayıcılar açısından yararlanılabilecek bir araştırma niteliği taşıdığı söylenebilir.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Kalkınma Kavramı

Ekonomide; büyüme ve kalkınma kavramları, üzerinde en çok tartışılan konulardan birisidir. Kalkınma kavramı uluslararası anlamda 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan yeniden yapılanma sürecinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda kalkınma kavramı ile ekonomik büyüme kavramı eş anlamlı kullanılmıştır. Erken dönem kalkınma yaklaşımında ülkeler tarafından endüstriyel ve teknolojik gelişmeye öncelik verilerek sermaye birikimi ve hızlı ekonomik büyüme hedeflenmiş, insani gelişim ise ikinci planda tutulmuştur. Bu politikaların uygulanmasında uluslararası yardım kuruluşlarının desteği dışında, sermaye birikiminin sağlanması amacıyla doğrudan yatırımların yapılmasında ve kalkınma planlarının hazırlanmasında devletlere de önemli görevler yüklenmiştir (Herath, 1991; Akbulut ve Adaman, 2018). Savaş sonrası yıllarda kalkınma kavramı özellikle siyasal bağımsızlıklarına yeni kavuşan eski sömürgeler için kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlayışa göre bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerin uluslaşma sürecinde başarıya ulaşabilmelerinin yolu ekonomik kalkınmadan geçmektedir. Kalkınma kavramına atfedilen bu önem kaynağını, Batı Avrupa'da yaşanan iktisadi dönüşümün zaman ve mekandan bağımsız olarak tekrarlanabilir ve taklit edilebilir olduğuna dayanan Modernleşme Kuramı'ndan almaktadır (Türkay, 2006). Buna göre kalkınmanın sağlanabilmesi için batıdaki kalkınmış ülkeler tarafından ortaya konan bilim ve teknolojinin, sosyal ve politik kurumsal yapının ve demokratik yönetim biçimlerinin örnek alınması gerekmektedir (Singh, 1999; Tipps, 1973).

Erken dönem kalkınma yaklaşımında ikinci planda kalan beşeri sermaye faktörüne 1950'lerin sonundan itibaren büyümedeki rolü açısından daha fazla vurgu yapıldığı ve bu vurgunun hem kuramsal çalışmalarda hem de politika önerilerinde öne çıktığı görülmektedir (Akbulut ve Adaman, 2018). Kalkınma iktisadında 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde, modernizasyon yaklaşımının ve bu yaklaşıma bağlı olarak uygulanan kalkınma stratejilerinin üçüncü dünya ülkelerinin sorunlarını çözmede beklenen başararıyı yakalayamadığı ve nüfusun büyük bir bölümünün kalkınma politikalarının sonuçlarından yararlanamadığı

görülmüştür (Herath, 1991). Kalkınmayı, tarım gibi geleneksel sektörlerin yerine teknolojik gelişme ve sermaye birikimi yoluyla sanayileşme olarak ortaya koyan Modernleşme Kuramı, 1960'lı yıllarla birlikte yoğun eleştiriler almaya başlamıştır. Bu eleştirilerin odağında “Merkez-Çevre” yaklaşımı ve “Bağımlılık Kuramı” bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşıma göre kalkınmanın merkezindeki gelişmiş ülkeler ile çevre ülkeler olarak ifade edilen az gelişmiş ülkeler arasındaki asimetrik ekonomik ilişkilerin ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını yarattığı savunulmaktadır (Singh, 1999). Bu teze göre, ihracatları tarım ve madencilik alanında yoğunlaşan az gelişmiş ülkelerle, sanayi ürünleri üzerinde yoğunlaşan gelişmiş ülkeler arasındaki dış ticaret hadleri uzun dönemde az gelişmiş ülkelerin aleyhine bir gelişme göstermektedir (Şenses, 2017). Bağımlılık Kuramı, merkez ve çevre ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları üzerine eleştiriler getirerek, özellikle kamu mülkiyetini ön plana çıkaran ve az gelişmiş ülkelerin kendi aralarında örgütlenmelerini öneren bir takım çözümler sunmakla birlikte, kalkınmadan ne anlaşılması gerektiği konusunda teknolojik gelişme ve sanayileşmeye dayalı bir ekonomik büyüme modelini hedefleyen Modernleşme Kuramı'ndan farklı bir hedef ortaya koyamamıştır (Akbulut ve Adaman, 2018).

1980'li yıllardan sonra ise kalkınma yaklaşımlarında paradigmatik değişimler yaşanmıştır. Küreselleşme söylemiyle birlikte sermaye önündeki fiziksel engellerin kaldırılarak serbest piyasanın ve o piyasalar içindeki rekabetçi ortamın tüm tarafların yararına olacağı ve böylelikle kaynakların en etkin şekilde kullanılacağı görüşünün hakim olmaya başladığı neoliberal döneme girilmiştir (Şenses, 2017). Bu dönem kalkınma iktisadında birey merkezli yaklaşımlara geçiş olarak da görülmektedir. Özellikle devlet mekanizmalarının ya da merkezi nitelikteki yapıların yereldeki bilgiye ulaşma konusunda yaşadığı sıkıntılar öne çıkarılarak, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere kalkınmada; büyüme ve üretimde modernizasyon dışında, katılımı, toplumsal dinamizmi ve dinamikleri ön plana alan bir yaklaşım geçerlilik kazanmıştır (Akbulut ve Adaman, 2018; Gülçubuk, 2006).

Modernist kalkınma anlayışının ekoloji üzerinde yarattığı tahribat ise 1987 yılındaki Brundtland Raporu ile gündeme gelmiştir (Sachs, 2007). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan raporda bugünün ihtiyaçlarını

gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün vermeden ve doğayı tahrip etmeden karşılanması olarak ifade edilen sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinde durulmuştur (Brundtland Raporu, 1987).

Günümüzde ekonomik büyüme kalkınmanın önemli bir bileşeni olmakla birlikte tek belirleyicisi olarak görülmemektedir. Büyüme, toplam üretimde ya da GSYİH'da belirli bir zaman aralığında reel olarak ortaya çıkan bir artış ve niceliksel değişme anlamına gelmektedir. Buna karşın kalkınma, ekonomik yapıda ortaya çıkan, örneğin, teknoloji ve kurumlarda meydana gelen gelişmelerle birlikte veya bu gelişmelerin sonucunda hasılda oluşan artışları ifade etmektedir. Ayrıca kalkınma denildiğinde, ekonominin niteliksel değişimi sonucunda ortaya çıkan gelir artışından, eskiye göre daha fazla sayıda insanın yararlanması ve insanların yaşam standartlarının ve refah düzeylerinin artışının anlaşılması gerektiği belirtilmektedir (Bodur, 2007; Singh, 1999). Kalkınmanın bir diğer yönünü ise sosyal kalkınma oluşturmaktadır. Sosyal kalkınma; insanların sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için, hizmet yönü ağır basan sağlık, eğitim, altyapı, yerleşim gibi konuları kapsamaktadır (Tolunay ve Akyol, 2016). Bu bakımdan kalkınma salt ekonomik bir olgu olmanın ötesinde de anlamlar taşımaktadır.

3.2 Kırsal Kalkınma Kavramı

Tarihsel süreçte kırsal kalkınma kavramına yüklenen anlam, kalkınma iktisadında yaşanan değişimlere paralel bir seyir izlemektedir. 2. Dünya Savaşı sonrası Modernleşme Kuramı'nın etkisiyle, verimsizlik atfedilen tarım sektörü için önerilen ve uygulamaya geçirilen politikalar arasında teknolojik modernleşme ve büyük ölçekli altyapı hizmetlerinin tesisi önemli bir yer tutmaktadır (Akbulut ve Adaman, 2018; Gülçubuk vd., 2010).

Modernizasyon yaklaşımı, artan yoksulluğu, hızla kirlenen ve tükenen doğal kaynakları, kır-kent arasındaki ekonomik eşitsizlikleri göz ardı ederek, kalkınmanın sosyal, çevresel ve kültürel anlamdaki sürdürülebilir niteliklerinden çok büyüme odaklı ekonomik kazanımları ön plana çıkardığı için zamanla sorgulanmaya başlanmıştır (Gülçubuk, 2018). Bu sorgulamaya paralel bir şekilde

1970'lerden itibaren devlet destekli sosyal yatırımların gündeme geldiği görülmektedir. Bu kapsamda entegre kırsal kalkınma projeleri, kırsalda yaşayanların temel gereksinimlerine yönelik destekler, devlet destekli düşük faizli krediler gibi uygulamalar dikkat çekmektedir. Bu uygulamaların modernleşme yaklaşımını dışlamadan, onun yarattığı olumsuzlukları minimize etmek üzerine kurgulanan politikalar olarak kendilerine yer bulduğu görülmektedir (Ellis and Biggs, 2001).

Neoliberal ekonomi politikalarının etkin olmaya başladığı 1980'li yıllarda ise kırsal kalkınma anlayışında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle genelde kalkınmanın, özelde ise kırsal kalkınmanın doğrudan hedefi olan gelişmekte olan ülkelerdeki ödemeler dengesi ve bütçe açıkları gibi ekonomik sorunlar, ülkeleri kamu kurumlarının özelleştirilmesini ve sosyal programların azaltılmasını zorunlu kılan yapısal uyum programlarını uygulamak zorunda bırakmıştır. Bu uygulamaların bir sonucu olarak özellikle kırsal alanlarda artan yoksulluk daha dengeli bir kırsal kalkınma yaklaşımının belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemden sonra 1990'lı yıllarla birlikte kırsal kalkınmanın daha fazla yerele ve mekana bağlı olarak düşünülmesi, katılımcı ve demokratik kırsal kalkınma politika ve projelerin benimsenmesine neden olmuştur. Böylece kırsal kalkınma; zaman ve mekana bağlılık, katılımcılık, yerellik, kültürel çoğulculuk, çevresel sürdürülebilirlik, örgütlenme, insani gelişim, sosyal sermaye, yönetim, Sivil Toplum Örgütleri (STK)'lerinin gelişmesi gibi prensipleri içermeye başlamıştır (Furat, 2013; Giray vd., 2004).

2000'li yıllarda ise kırsal yoksulluğun azaltılması yoluyla kırsal kalkınmanın sağlanması hedefi çerçevesinde "çok sektörlü yaklaşım" ön plana çıkmaktadır. Kırsal kalkınma uygulamaları ve terminolojisi üzerinde etkisi bulunan Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası (DB) ve Avrupa Birliği (AB) gibi kuruluş ve yapılanmaların günümüzdeki politika ve uygulamalarında da çok sektörlü yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir (Giray vd., 2004; Gülçubuk, 2006). Çok sektörlü yaklaşım doğrultusunda kırsal alanlarda ana faaliyet alanı olarak görülen tarım sektörü dışında, sanayi, turizm, el sanatları gibi diğer ekonomik faaliyetler de önem kazanmaktadır.

Kalkınmanın çok yönlülüğünden yola çıkılarak kırsal kalkınma için çok farklı tanımlamalar yapılabilmektedir. Yapılan tanımlamalara zaman içerisinde yeni kavramlar eklenirken bazı kavramlar da önemini yitirmektedir. Örneğin BM'nin yaptığı tanımlamada kırsal kalkınma “ bu alanlarda yaşayan en yoksul kesimi oluşturan küçük çiftçiler, kiracı üreticiler ve topraksız köylülerin refah düzeyini yükseltmek” olarak belirtilmiştir. Avrupa Birliği'nde ise, kırsal kalkınma; sadece kırsal alanlarda yaşayan yoksul kitlenin refah seviyesinin yükseltilmesinin değil aynı zamanda bu alanlarda yaşayan bütün nüfus kitlesinin daha iyi koşullarda yaşaması, varlığını sürdürmesi gibi nüfusa yönelik çabalarının yanı sıra, kırsal yaşamın devamlılığının sağlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması ve kırsal mirasın korunması gibi daha gelişmiş hedefleri ifade etmektedir (Bakırcı, 2007).

Bu tanımlar bir araya getirildiğinde kırsal kalkınma;

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreç,
- Evrensel ölçütler, eşitlik ve denge (adalet) ilkeleri ile geliştirilmiş bir kırsal yaşam düzeyi,
- Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay alması,
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimi,
- Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyi,
- Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesi,
- Kırsal toplum yaşamının modernizasyonu,
- Kent/kır ayrışmasının azaltılması,
- Kırsal alanların cazibesinin artırılması,
- Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınması olarak tanımlanabilmektedir (Soykan ve Karadağ, 2004).

Bu ölçütlerden yola çıkarak kırsal kalkınmanın özünü kırsal alandaki sosyo-ekonomik ve mekânsal olanakların oluşturduğu söylenebilir. Bu imkanlar sayesinde kırsal alanda yaşayan insanlar, bireysel yeteneklerini de geliştirerek hayatlarını idame ettirebilirler ve belirli refah seviyesine ulaşabilirler (Madu,

2007). Tarım ve diğer sektörleri içine alan, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi yanında sosyal, mekansal ve kültürel katkılarla kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle, bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasının mümkün olabileceği belirtilmektedir (Er vd., 2014). Bu karmaşık ve çok boyutlu yapı kırsal kalkınmada etkili birçok sosyo-ekonomik ve mekansal faktörün analizini gerektirmektedir.

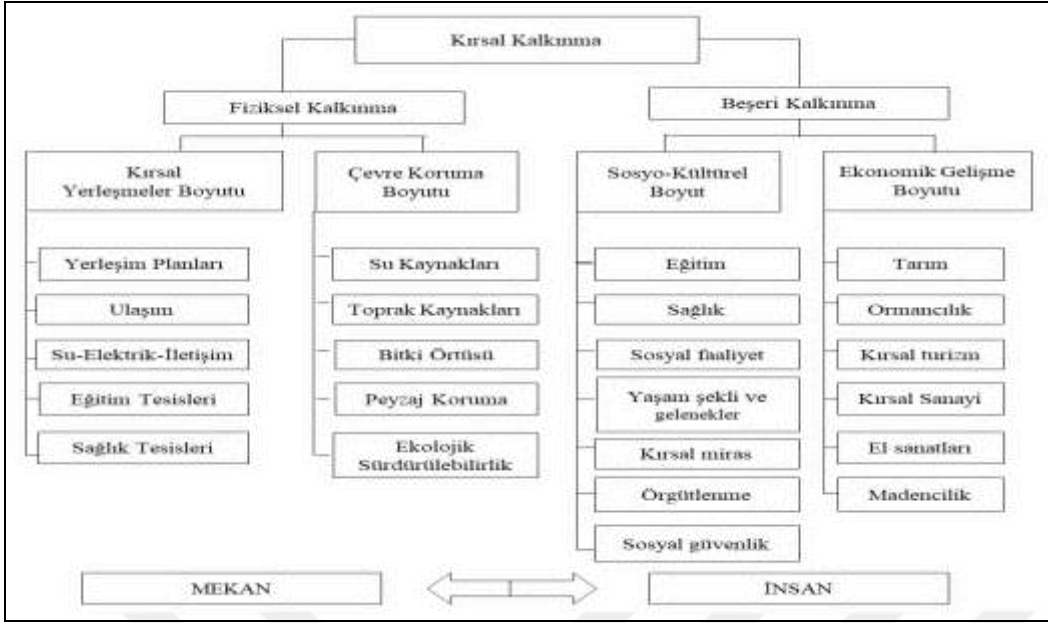
3.3 Kırsal Kalkınmanın Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Bileşenleri

Uzun yıllar tarımsal üretimin merkezi olarak görülen kırsal alanlarda kalkınmaya yönelik uygulamaların daha çok merkezi ve ekonomik temelli yaklaşımlara sahip olduğu görülmektedir. Teknolojik yeniliklerin tarıma girmesi ve kentlerde sanayi sektöründeki gelişmelere paralel bir şekilde gündeme gelen göçle birlikte kırsal alanlarda bir çözülme yaşandığı gözlenmektedir. Bu süreçte kırsal alanlar nüfusun azaldığı, eğitim, sağlık vb. hizmetlerin yeterince sunulmadığı alanlar haline gelmektedir. Kırsal alanlarda kalkınmaya yönelik karşılaşılan sorunların çeşitliliği kırsal alan politikalarının kavramsal çerçevesinde de değişikliğe neden olmakta ve çok yönlü kalkınma yaklaşımlarını ve çözüm seçeneklerini ön plana çıkarmaktadır (Hadjimichalis, 2003; Reimer, 2002; Yenigül, 2017).

Kırsal alanlar ekonomik, sosyal ve mekansal yapılarındaki değişikliklere bağlı olarak farklı gelişimler gösterebilmektedir. Kırsal kalkınmaya yönelik merkezi ve tek sektörlü ekonomik yaklaşımlar bölgeler arasında gelişim farklılıklarına ve dengesizliklere neden olabilmektedir. Bazı kırsal bölgeler tarımsal istihdamın yüksekliği, düşük nüfus yoğunluğu, erişilmezlik, olumsuz iklim koşulları, teknolojik olanakların geriliği gibi nedenlerle yapısal dönüşüm için dezavantajlı özellikler göstermekte ve önemli sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Kırsal kalkınma politikalarında tek başına sektörel bakış açısının yetersiz kalmasından dolayı, politikaların sosyal ve mekansal boyutları da olan bir uygulama alanına dönüşmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Altay, 2013).

Kırsal bölgelerde başlıca ekonomik faaliyet konusu tarım olmasına ve kalkınmada tarımsal faaliyetlerin önemli bir yeri olmasına karşın, kırsal kalkınma kavramı tarım dışı alanları da kapsamaktadır. Örneğin bazı kırsal alanlarda altyapı olanakları veya bir takım hizmetlere erişim tek başına o bölgede yaşayanlar için en temel kıstas olabilmektedir. Ulaşım, iletişim, sağlık, eğitim gibi altyapı ve hizmet olanakları insanların günlük hayatlarını daha kolay sürdürebilmelerine yardımcı olurken, yaşam kalitelerini ve ekonomik koşullarını da etkilemektedir. Bu imkânların bölgeden bölgeye, bölge içinde veya yerel düzeyde değişiklik göstermesi kırsal alandaki yaşam standardının da farklılık göstermesine neden olmaktadır. Böyle durumlarda altyapı ve hizmetlere ulaşım kırsal kalkınma düzeyi açısından önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Kalkınma düzeyi ise; her toplumda farklı ve karmaşık fiziksel, ekonomik ve sosyal değişkenleri içeren dinamik süreçlere bağlıdır. Bu bakış açısı “Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı” olarak adlandırılmaktadır (Abdollahzadeh et al., 2012; Madu, 2007).

“Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı” fiziki ve beşeri kırsal kalkınma bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu temel bileşenlerden fiziki kırsal kalkınma; kırsal yerleşmeler ve çevre koruma gibi mekansal boyutları içerirken, beşeri kırsal kalkınma; sosyo-kültürel ve ekonomik boyutları içermektedir. Ayrıca her boyutun alt bileşenleri bulunmaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Kaynak: Bakırcı, M., 2007, Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar, Uygulamalar, s. 352, Nobel Yayınları, İstanbul.

Şekil 3.1’den yola çıkılarak Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı çerçevesinde kırsal kalkınma; kırsal alan olarak tanımlanan mekanlarda çevrenin korunması bağlamında sürdürülebilir bir bakış açısıyla bu mekanlarda yaşayan insanların sosyo-kültürel ve ekonomik yaşam kalitelerinin fiziksel altyapı ve hizmet ihtiyaçları da dikkate alınarak yükseltilmesi olarak tanımlanmaktadır (Bakırcı, 2007).

Mekan kavramı bir takım fiziksel altyapı faktörlerinin dışında coğrafi bir alana da vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda şehre uzaklık, coğrafi konum gibi özellikler de kırsal alana ilişkin mekansal faktörler arasında yer almaktadır (Edwards, 1981). Pazar merkezi veya merkezi yerler olarak tanımlanabilecek bölgelerin oluşturduğu ağ ve bu bölgelere olan uzaklık; üreticiler ile tüketiciler arasındaki mal ve hizmet alış-verişini, uzmanlaşmayı, kaynakların optimal kullanımını ve ekonomik gelişmeyi olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2009).

Kırsal alanlara ilişkin sorunların birbiriyle ilişkili, çok boyutlu ve karmaşık yapısından dolayı kırsal kalkınma çalışmalarında uygulanacak stratejilerin de

buna uygun bir bakış açısıyla ele alınması önem taşımaktadır. Bütün kırsal bölgelerin sorunlarına cevap verecek tek bir strateji bulunmamaktadır. Birbirlerinden farklı niteliğe ve sorunlara sahip bir kırsal bölge için geliştirilmiş strateji başka bir bölgeye uyum göstermeyebilmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006). Bu nedenle mekana özgü koşulların doğru analiz edildiği ve bu analizlere dayalı modellerin geliştirildiği ülkelerde ve örneklerde başarı şansı yüksek olmakta, toplumsal ve kültürel gerçeklere uyum göstermeyen yaklaşımlarla ise amaca ulaşmak mümkün olamamaktadır (Bakırcı, 2007).

Bu araştırmada incelenen köyler Şekil 3.1’de verilen mekansal ve beşeri kırsal kalkınma bileşenleri dışında, coğrafi konumları ve merkeze uzaklıkları da dikkate alınarak merkeze uzak dağ-yamaç ve merkeze yakın ova köyleri olarak belirlenmiştir.

3.4 Araştırmanın Hipotezleri

Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı çerçevesinde kırsal kalkımaya etki eden faktörlerin neler olduğunu, farklı fiziksel, çevresel ve coğrafi koşullar altında nasıl bir değişim gösterdiklerini ve bu koşullar altında uygulanabilecek kırsal kalkınma seçeneklerinin neler olabileceğini ortaya koymak araştırmanın başlıca hedefidir. Bu hedefe ulaşabilmek adına dört temel hipotez belirlenmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Hipotez 1: Kırsal kalkınmaya etki eden çok sayıdaki değişken, birbirinden bağımsız ve daha az sayıda tanımlanabilir gruplar oluşturur.

Hipotez 2: Araştırma kapsamındaki köylerin gelişmişlik seviyesi mekansal konumlarına göre farklılık gösterir.

Hipotez 3: Hanehalklarının kırsal kalkınmaya yönelik yatırım alanlarına verdikleri öncelik tercihlerinde fark vardır.

Hipotez 4: Araştırma kapsamındaki köylerin kırsal kalkınmaya yönelik yatırım öncelikleri mekansal konumlarına göre farklılık gösterir.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

4.1 Materyal

Bu araştırmanın ana materyalini, Küçük Menderes Havzası'nda İzmir iline bağlı Bayındır, Tire, Ödemiş, Kiraz, ve Torbalı ilçeleri kırsal alanlarında yaşayan hane halklarından ve köy muhtarlarından anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Anketlerden elde edilen veriler yanında, ikincil veri kaynakları olarak konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılmış çalışmalar ile çeşitli kurum ve kuruluşların istatistiklerinden de yararlanılmıştır.

4.2 Yöntem

4.2.1 Araştırma alanının belirlenmesinde kullanılan yöntem

Kırsal kalkınma kavramı sadece bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını değil bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasını da kapsamaktadır. İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflamasına göre Düzey-2 İzmir alt-bölgesi olarak geçen İzmir ili de her ne kadar Türkiye genelinde gelişmişlik sıralamasında ilk sıralardaki illerden birisi olsa da, bölge içerisinde önemli gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Araştırmada bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması düşüncesinden hareket edilerek İzmir'de, DPT tarafından hazırlanan gelişmişlik indeksinden yola çıkılmış ve yoğun bir kırsal nüfusu barındıran ilçeleri kapsayan Küçük Menderes Havzası çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Araştırma alanının havza bazında belirlenmesinde ise toprak, su, orman ve mera kaynaklarının sürdürülebilir kullanımında havza ölçeğine yapılan vurgu etkili olmuştur (DPT, 2006; Anonim, 2014).

Küçük Menderes Havzası'nda İzmir ili sınırları içerisinde 21 ilçe bulunmaktadır. Çiğli, Aliağa, Kemalpaşa, Bergama, Dikili, Kınık ve Menemen dışındaki tüm ilçeler havza sınırları içerisinde kalmaktadır. Çalışma alanının belirlenmesinde 21 ilçe içinde tarımsal üretimin ve kırsal nüfusun yoğunluğu gibi parametreler göz önünde bulundurularak 5 ilçe belirlenmiştir. Küçük Menderes Havzası sınırları içinde bulunan ve gelişmişlik endeksinde ilk sırada yer alan Çeşme ve Urla ile Seferihisar, Selçuk, Foça, Karaburun gibi ilçeler turizm alanında öne çık-

maları nedeniyle kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca tarımsal üretim ve kırsal nüfus olarak havza ve il genelinde önemli bir yer tutmayan merkez ilçeler de araştırmaya dahil edilmemiştir. Seçilen ilçelerin, bölge içi gelişmişlik farklarını da temsil etmesi amacıyla gelişmişlik endeksinde ilk, orta ve son sırada yer alan ilçeler olmasına dikkat edilmiştir. Buna göre Küçük Menderes Havzası sınırlarındaki en gelişmiş ilçe olan Torbalı, gelişmişlik düzeyi bakımından en alt sırada bulunan Kiraz ile havza bazında ve İzmir genelinde tarımsal üretimi ve kırsal nüfusu ile dikkat çeken Tire, Ödemiş ve Bayındır ilçeleri araştırmaya dahil edilmiştir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 Düzey 2 İzmir alt bölgesinde yer alan ilçelerin gelişmişlik seviyeleri

İlçe	Türkiye'deki 872* ilçe içindeki gelişmişlik sıralaması	Gelişmişlik grubu	Gelişmişlik endeksi
Aliağa	5	1	4,49592
Çeşme	19	2	2,69252
Urla	43	2	1,89214
Torbalı	54	2	1,68983
Seferihisar	61	2	1,50888
Kemalpaşa	62	2	1,49886
Selçuk	75	2	1,33781
Foça	79	2	1,27305
Karaburun	84	2	1,22339
Menderes	124	2	0,95987
Dikili	130	2	0,87898
Menemen	142	2	0,76476
Tire	174	3	0,58065
Bergama	180	3	0,52172
Ödemiş	199	3	0,44508
Bayındır	392	3	-0,12842
Kınık	418	3	-0,17482
Beydağ	450	3	-0,22276
Kiraz	644	4	-0,58546

*Kaynak olarak kullanılan çalışmanın yayımlandığı yıldaki ilçe sayısıdır.

Kaynak: Dinçer, B., Özasan, M., 2004; İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Araştırma kapsamında her bir ilçe için ikisi ova, ikisi dağ-yamaç köyü olmak üzere dört köy seçilmiş, böylece her ilçeden dört köy olmak üzere toplam yirmi köyde anket çalışması yapılmıştır. Sadece Kiraz ilçesinde dağ-yamaç

özelliği gösteren bir köy çalışma kapsamına alınmıştır. Kiraz ilçesine bağlı Haliller köyü dağ-yamaç özelliği göstermese de ilçe merkezine uzak bir köy olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Köylerin seçiminde, seçilen ilçelere bağlı tüm köylerin listesi çıkarıldıktan sonra hane sayıları, ilçe merkezine uzaklıkları ve deniz seviyesinden yükseklikleri gibi veriler dikkate alınmış, ayrıca alanda çalışmış, tecrübe sahibi ziraat mühendislerine de danışılarak anket yapılacak köyler belirlenmiştir.

4.2.2 Örnek hacminin belirlenmesinde izlenen yöntem

Çalışmada örnek hacmi, araştırma kapsamına giren ilçelerin kırsal alanlarındaki toplam hane halkı sayısı içinden oransal örnek hacmi formülüne göre hesaplanmıştır (Miran, 2002).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{p_x}^2 + p(1-p)}$$

Formülde;

n=Örnek hacmi

N=Hane halkı sayısı

p= Oran (Maksimum örnek hacmine ulaşmak için p = 0.50 alınmıştır.)

$\sigma_{p_x}^2$ = Ana kitle Varyansı

%95 güven aralığı ve % 7,5 hata payı ile yapılan hesaplama göre örnek hacmi 171 olarak belirlenmiştir. Hesaplanan örnek hacmi hane sayısına göre oransal olarak ilçelere paylaştırılmıştır. İlçe bazında hane sayısına göre belirlenen örnek sayısı köylere eşit olarak dağıtılmaya çalışılmış, ancak örnek sayısı bu dağılıma tam olarak izin vermediğinden hane sayısı fazla olan köylerde sayının tamamlanması yoluna gidilmiştir.

Örneğe giren 171 hanehalkından 147'si tarımsal faaliyetle uğraşmaktadır. Bu nedenle hanehalklarının tarımsal faaliyetlerine ilişkin bilgilerin verildiği bölümdeki değerlendirmeler 147 hanehalkı üzerinden yapılmış ve

tablolatırılmıştır. Ayrıca tarımsal faaliyetle uğraşan hanehalklarının üretim faaliyetlerinde tohum, gübre, ilaç vb. kullanıp kullanmamasına veya hayvancılık faaliyetine yer verip vermemelerine göre bu sayı değişebilmektedir.

Örnek hacminin ilçelere göre dağılımı Çizelge 4.2’de verilmiştir.

Çizelge 4.2 Örnek hacminin ilçelere göre dağılımı

İlçeler	Örnek hane halkı sayısı	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri
Torbalı	45	Atalan-Tulum	Dağteke-Karaot
Bayındır	25	Pınarlı - Arıkbaşı	Çınardibi - Osmanlar
Tire	21	Eskioba - Büyükkale	Dallık-Mahmutlar
Ödemiş	49	Yeniköy - Demircili	Çamyayla - Horzum
Kiraz	31	Haliller – Ceritler- Hisarköy	Doğancılar
Toplam	171		

4.2.3 Verilerin analizi sırasında izlenen yöntemler

Araştırma kapsamında hanehalklarından toplanan veriler parametrik ve parametrik olmayan hipotez testleriyle analiz edilmiştir. Değişkenlerin normal dağılışa uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Normal dağılış gösteren veriler için parametrik testlerden yararlanılmıştır. Normal dağılış göstermeyen değişkenler için ortalamalar arasında fark olup olmadığının belirlenmesinde, Kruskal Wallis ve Mann-Withney U Testleri kullanılmıştır. Kesikli değişkenler için grupları arası farklılık olup olmadığı ise Khi-Kare analizi ile ortaya konulmuştur (Field, 2009).

Çalışmada, muhtarların ve hanehalkı temsilcilerinin sağlık, eğitim, barınma ve ulaşım altyapısı ve hizmetleriyle ilgili görüşlerinin ölçülmesinde Beşli Likert ölçeği kullanılmıştır. Likert ölçeği, “1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Karasızım, 4:Büyük ölçüde katılıyorum, 5:Kesinlikle katılıyorum” olmak üzere ifade edilmiştir.

Çalışma kapsamında araştırmanın ilk hipotezinden yola çıkılarak, kırsal kalkınmaya etki eden ve birçok alt bileşenden oluşan çok sayıdaki sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenin daha az sayıda, tanımlanabilir boyuta

indirgeyebilmek amacıyla faktör analizi yönteminden yararlanılmıştır. Faktör analizi birbiriyle ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ve daha az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir oluşumu ya da olayı açıkladıkları varsayılan değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bir oluşumu etkileyen değişkenleri gruplamak, majör ve minör faktörleri tanımlamak amacıyla başvurulan bir yöntemdir.

Faktör analizinin iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi değişken sayısını azaltmak, ikincisi ise değişkenler arasındaki ilişkilerden yararlanarak yeni yapılar ortaya çıkarmaktır. Faktör analizi gözlenen ve aralarında korelasyon bulunan X veri matrisindeki p değişkenden gözlenemeyen fakat değişkenlerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan, sınıflamayı yansıtan rasgele faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Özdamar, 1997). Faktörlerin daha rahat isimlendirilebilmesi ve yorumlanabilmesi amacıyla faktör rotasyonundan yararlanılmaktadır. Rotasyonda en çok kullanılan yöntem Orthogonal rotasyondur. Orthogonal rotasyonda faktörler arasında korelasyon bulunmamaktadır (Kalaycı, 2010). Araştırmada faktör analizinde Orthogonal rotasyon tekniklerinden Varimax yöntemi kullanılmıştır.

P sayıdaki gözlemsel değişken ile q sayıdaki faktör arasındaki ilişkiyi gösteren doğrusal faktör modeli şu şekilde yazılabilir (Bartholomew ve ark., 2002);

$$X_i = \alpha_{i0} + \alpha_{i1}y_1 + \alpha_{i2}y_2 + \dots + \alpha_{iq}y_q + e_i \quad (i = 1, \dots, p)$$

Burada; $y_1, y_2, \dots, y_q$ ortak faktörleri (common factors), $\alpha_{i1}, \alpha_{i2}, \dots, \alpha_{iq}$ faktör yüklerini (factor loadings) temsil etmektedir. Ayrıca e_i hata terimini, α_{i0} ise sabit terimi göstermektedir.

Faktör analizi modelinin varsayımları ise aşağıdaki gibidir:

- 1) $y_1, y_2, \dots, y_q$ arasında korelasyon bulunmamaktadır,
- 2) $y_1, y_2, \dots, y_q$ 'nun her birinin ortalaması sıfır, varyansı ise birdir.
- 3) $e_1, e_2, \dots, e_p$ arasında korelasyon bulunmamaktadır,
- 4) $e_1, e_2, \dots, e_p$ ortalamaları sıfırdır. Ancak varyansları farklı olabilir.

- 5) $y_1, y_2, \dots, y_q$ çok değişkenli normal dağılım göstermektedir,
 6) $e_1, e_2, \dots, e_p$ çok değişkenli normal dağılım göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki ilçeleri ve köyleri sosyo-ekonomik ve mekansal gelişmişliklerine göre sıralayabilmek ve araştırmanın ikinci hipotezinde ileri sürülen köylerin gelişmişlik seviyesinin mekansal konumlarına göre değişip değişmediğini ortaya koyabilmek için faktör analizi sonucu elde edilen faktör yükleri kullanılarak bir bileşik indeks oluşturulmuştur. Bileşik indekslerde farklı ölçü birimlerine sahip çok sayıdaki değişken bir araya getirilerek tek bir indeks değeri elde edilebilmektedir. Bileşik indekste yer alacak değişkenlerin ölçü birimlerinin tek bir indeks birimine çevrilmesinde standardizasyon yani Z-skoru yaygın olarak kullanılmaktadır (Okumu, 2014; Ping and Wen-sheng, 2009; Yılmaz vd., 2010).

Standardizasyon için kullanılan formül aşağıda verilmiştir (Bahtia and Rai, 2004):

$$Z = (x - \mu) / \sigma$$

Z: Standart sapma cinsinden, aritmetik ortalamadan uzaklık – Z skor

x: Veri değeri

μ : Verilerin aritmetik ortalaması

σ : Standart sapma

Elde edilen standart Z değerleri, daha önce faktör analizi sonucu el edilen her bir faktörün en yüksek ağırlığa sahip değişkeninin faktör yüküyle çarpılarak ağırlıklandırılmış ve ağırlıklandırılan değerler toplanarak her hane için bir indeks skoruna ulaşılmıştır. Z değerinin en yüksek ağırlığa sahip değişkenin faktör yüküyle çarpılmasının nedeni, bu değişkenin faktörü temsil eden değişken olarak kabul edilmesidir (Bhatia and Rai, 2004; Okumu, 2014). Çalışmanın ilgili bölümde indeksin hesaplanması konusunda açıklayıcı ek bilgiler de verilmiştir.

Oluşturulan indeks katsayıları bağımlı değişken olarak alınarak çok değişkenli doğrusal regresyon analizi yardımıyla, faktörü temsilen indekse giren değişkenler dışında kalan diğer değişkenlerin bağımlı değişken yani indeks üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Veri setinde bir bağımlı ve iki ya

da daha fazla bağımsız değişken olması durumunda değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için başvurulan yöntem çok değişkenli regresyon yöntemi adı verilmektedir. Çok değişkenli doğrusal regresyon modeli aşağıdaki şekilde kurulur (Özdamar, 1997).

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_kX_k + e$$

Y = Bağımlı değişken

X_i = Bağımsız değişkenler

b_i = Tahmin edilecek parametreler

e = Hata terimi

Çoklu doğrusal regresyon modelinin varsayımları; normal dağılım, doğrusallık, hata terimlerinin ortalamasının sıfır olması, sabit varyans, otokorelasyon olmaması ve bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olmaması şeklinde sayılabilir. Araştırmada, modelde farklı varyans (heteroscedasticity) sorunu olup olmadığı Breusch -Pagan ve Koenker, çoklu bağlantı problemi Varyans Arttırıcı Faktör - VIF (Variance Inflation Factor), otokorelasyon ise Durbin - Watson yöntemiyle test edilmiştir (Kalaycı, 2010).

Araştırmada hanehalkı gelirleri düşük, orta ve yüksek gelir grubu olarak sınıflandırılmış ve gelir düzeyine etki eden bağımsız değişkenleri belirleyebilmek için multinomial lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin ikiden çok düzeyli kategorik değişken olması durumunda, açıklayıcı bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi multinomial lojistik regresyon modeli ile açıklanabilmektedir (Tatlıdil, 1992). Multinomial lojistik regresyon analizinde bağımlı değişkenin kategorilerinden birisi referans olarak belirlenmekte ve diğer kategoriler bağımsız değişkenler göz önünde bulundurularak referans kategori ile karşılaştırılmaktadır. Modelin uygunluğu, Likelihood Ratio Test ile pearson ve sapma değerleri (Goodness of Fit) göz önünde bulundurularak test edilmiştir (Field, 2009). Analizde kullanılan bağımsız değişkenler ilgili bölümde verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen köylerin öncelikli ihtiyaçlarının belirlenebilmesi amacıyla Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminden

yararlanılmıştır. Bu kapsamda, ankete katılanlardan ulaşım-yol, sulama alt yapı yatırımları, sağlık ve eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar, toplulaştırma, tarım ve tarım dışı ekonomik yatırımlar arasından ikili karşılaştırmalar yapmaları istenmiştir. BEK yöntemi ile katılımcıların yukarıda sayılan yatırım alanlarına verdikleri öncelikler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı Friedman ve Kendall's W Testleri ile analiz edilmiştir.

Friedman Testi farklı konulara ait aynı örnekler ele alındığında ve bu örnekler üç ya da daha fazla noktada veya koşul altında ölçümlendiğinde kullanılmaktadır (Kalaycı, 2010). Buna göre araştırmanın üçüncü hipotezi çerçevesinde oluşturulan Friedman Testi hipotezleri şöyledir:

“H₀: Hanelerin yatırım alanlarına verdikleri öncelik tercihlerinde fark yoktur”,

“H₁: Hanelerin yatırım alanlarına verdikleri öncelik tercihlerinde fark vardır”.

Kendall W testi ise n sayıda birimin k sayıda değişkene ilişkin değerlendirmelerinin, puanlamalarının uyumluluk gösterip göstermediğini test etmeye yarar. Değerlendiricilerin ve testin kendi içlerindeki uyumluluğun güvenilirliğini ifade etmektedir (Özdamar, 1997).

BEK analizinden elde edilen sonuçlar kullanılarak araştırmanın dördüncü hipotezi olan araştırma kapsamındaki köylerin yatırım önceliklerinin mekansal konumlarına göre değişiklik gösterip göstermediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında köylerin güçlü, zayıf yönlerinin ortaya konmasında ve köylere yönelik fırsat ve tehditlerin belirlenmesinde, İngilizcede Strengths (güçlü yönler) – Weaknesses (zayıf yönler) – Opportunities (fırsatlar) – Threats (tehditler) kelimelerinin kısaltması olarak ifade edilen SWOT (GZFT) analizinden yararlanılmıştır. Görüşülen kişilere köylerini güçlü ve zayıf kılan özellikler ile köylerine yönelik karşılaşılabilecek fırsat ve tehditlerin neler olabileceği açık uçlu olarak sorulmuş ve cevaplar listelenerek SWOT matrisi oluşturulmuştur.

5. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Küçük Menderes Havzası, Türkiye'nin batısında Gediz ve Büyük Menderes Havzaları arasında bulunmaktadır. Sularını Küçük Menderes Nehri ve diğer akarsularla Ege Denizi'ne boşaltan havzanın alanı yaklaşık 702.931 ha olup, Türkiye'nin yüzölçümünün %0,9'unu oluşturmaktadır. Havza İzmir ilinin büyük bir kısmı ile Aydın ilinin Kuşadası ilçesini ve Manisa'nın çok küçük bir bölümünü içine almaktadır. İllerin havza sınırları içerisinde kalan alanlarının büyüklükleri Çizelge 5.1'de verilmektedir. Buna göre Küçük Menderes Havzası'nın % 95'ini İzmir ili oluşturmaktadır. Aydın ve Manisa'nın havza içinde kapladıkları alan ise sırayla % 4 ve % 1'dir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1 Havzada yer alan iller ve havza içinde kapladıkları alan

İller	Toplam alan (ha)	İlin havza içindeki alanı (ha)	İl alanının havzaya giren kısmı (%)	Havzanın illere göre dağılımı (%)
İzmir	1.197.300	668.858	56	95
Aydın	158.200	25.929	16	4
Manisa	1.381.000	5.658	0,8	1

Kaynak: TÜBİTAK, MAM Çevre Koruma Enstitüsü, 2010; Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi Küçük Menderes Havzası, s. 103, Kocaeli.

Küçük Menderes Havzası, ülkemizin en verimli topraklarından bir bölümüne sahip olup, hem ürün kalitesi hem de ürün verimi açısından tarımsal potansiyeli yüksektir. 702.931 ha alana yayılan Küçük Menderes Havzası'nda tarım yapılan topraklar 290.067 ha olup, havzanın yaklaşık % 41'ni oluşturmaktadır. Havzanın kalan bölümü ormanlık alanlardan, çayır-meralardan ve yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Tarım alanlarının % 52'si sulu, %48'i kuru tarım alanıdır. Havzada yetiştirilen en önemli ürünler zeytin, pamuk, tütün, hububat, üzüm, domates ve biberdir (TÜBİTAK, MAM Çevre Koruma Enstitüsü, 2010).

Havzanın % 95'nin kaplayan İzmir içinde ise araştırma kapsamına alınan beş ilçenin tarımsal üretim içindeki yerini ortaya koymak için Çizelge 5.2

hazırlanmıştır. Buna göre araştırma alanı olarak belirlenen Tire, Torbalı, Bayındır, Ödemiş ve Kiraz ilçeleri İzmir'in toplam tarım alanlarının % 41'ini, bitkisel üretim değerinin % 46'sını, hayvansal üretim değerinin % 32'sini ve toplam tarımsal üretim değerinin ise % 40'ını oluşturmaktadır. Ayrıca İzmir'de Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı çiftçilerin % 51'i araştırma kapsamındaki beş ilçede bulunmaktadır (Çizelge 5.2). Bu veriler seçilen beş ilçenin Küçük Menderes Havzası yanında İzmir ilini de güçlü bir şekilde temsil ettiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 5.2 Araştırma alanındaki tarım alanları, tarımsal üretim değerleri ve çiftçi sayıları

İlçeler	Tarım alanı (da)	Bitkisel üretim değeri (TL)	Hayvansal üretim değeri (TL)	Tarımsal üretim değeri (TL)	ÇKS'ye kayıtlı çiftçi sayısı
Tire	274.676	593.144.858	368.245.385	961.390.243	5.678
Torbalı	304.224	824.025.925	94.049.649	918.075.574	2.888
Bayındır	305.631	720.317.188	229.330.737	949.647.925	4.727
Ödemiş	336.256	896.267.071	683.345.161	1.579.612.232	6.282
Kiraz	183.322	338.486.326	298.230.412	636.716.738	4.862
Beş ilçe toplamı	1.404.109	3.372.241.368	1.673.201.344	5.045.442.712	24.437
İzmir	3.437.549	7.407.247.354	5.265.179.873	12.672.427.227	47.747
Beş ilçenin payı (%)	41	46	32	40	51

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğü 2016 yılı Kayıtları

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulguları bölümünde ilk olarak araştırma kapsamında incelenen 20 köyün muhtarlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler verilmiş, ardından hanehalkı düzeyinde gerçekleştirilen anket bulguları paylaşılmıştır.

6.1 Araştırma Kapsamındaki Köylere İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde muhtarlara ilişkin genel bilgiler verildikten sonra, köylerin demografik yapıları ve ekonomik yapıları, doğal kaynak, altyapı ve hizmetlerden yararlanma durumları ortaya konmuştur

6.1.1 Köy muhtarlarıyla ilgili genel bilgiler

Araştırma kapsamında toplamda 20 köy muhtarından köylerin geneline ilişkin bilgiler anket formu aracılığıyla alınmıştır. Araştırma kapsamındaki köylerin muhtarlarının yaş ortalaması 50.70'dir. En genç muhtar 36, en yaşlı muhtar ise 61 yaşındadır. Muhtarların ortalama eğitim süresi 5.75 yıldır. En fazla eğitim gören muhtarın 11 yıl ile lise mezunu olduğu görülmektedir. Görüşülen muhtarlar yaklaşık 8 yıldır muhtarlık yapmaktadır. Muhtarlardan en tecrübesiz olanı 3, en tecrübeli olanı 17 yıldır muhtarlık görevini yerine getirmektedir (Çizelge 6.1). Görüşülen muhtarların tamamı erkektir.

Çizelge 6.1 Köy muhtarlarına ilişkin bilgiler

	En az	En çok	Ortalama	Standart sapma
Yaş (yıl)	36	61	50.70	7.29
Eğitim (yıl)	5	11	5.75	1.92
Muhtarlık tecrübesi (yıl)	3	17	8.33	4.94

Görüşülen muhtarlardan 17'sinin öncelikli gelir kaynağı tarımdır. Öncelikli gelir kaynağı olarak bir muhtar ticareti, bir muhtar emekli maaşını, bir muhtar da muhtarlık maaşını belirtmiştir (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2 Muhtarların başlıca geçim kaynağı

Öncelikli geçim kaynağı	Sayı	%
Tarım	17	85.00
Ticaret	1	5.00
Emekli maaşı	1	5.00
Muhtarlık maaşı	1	5.00
Toplam	20	100.00

6.1.2 Köylerin demografik ve ekonomik yapısı ile ilgili bilgiler

Araştırma kapsamında incelenen köylerde ortalama hane sayısı 247, ortalama nüfus 688.50'dir. Ortalama hane halkı sayısı ise yaklaşık 3 kişiden oluşmaktadır. Ova köylerinde ortalama hane sayısı yaklaşık 287, ortalama hanehalkı sayısı ise 3'tür ve ortalama 790 kişi yaşamaktadır. Dağ-yamaç köylerinde ise ortalama hane sayısı 198, ortalama hanehalkı sayısı 3 ve ortalama nüfus 564'tür (Çizelge 6.3). İzmir genelinin ortalama hane büyüklüğünün 2016 yılı için 3.04 olduğu dikkate alındığında ortalamaların İzmir ortalamasına yakın olduğu söylenebilir (Anonim, 2017).

Çizelge 6.3 Köylerin hane sayıları ve nüfusları

	Köyler	En fazla	En az	Ort.	Toplam
Hane sayısı	Ova köyleri	500	112	286.82	3155
	Dağ-yamaç köyleri	450	70	198.33	1785
	Genel	500	70	247.00	4940
Köy nüfusu	Ova köyleri	1293	400	790.00	8690
	Dağ-yamaç köyleri	1300	200	564.44	5080
	Genel	1300	200	688.50	13770

Köy muhtarlarına son on yıl içinde köylerindeki nüfusun ne yönde değiştiği sorulduğunda, 4 muhtar nüfusun arttığını, 4 muhtar değişmediğini, 12 muhtar ise köy nüfusunun azaldığını ifade etmişlerdir (Çizelge 6.4). Nüfusu artan köylerin ilçe merkezlerine yakın ve merkezi köyler olduğu gözlenmiştir. Bunlardan üçünü ağırlıklı olarak ilçe veya kent merkezinde yaşayıp, emekli olduktan sonra köye yerleşenler oluştururken, birisinin ise yine ilçe merkezine yakın olduğu için daha

çok dağ-yamaç köylerinden gelenlerin yerleşmesi sonucu son on yılda nüfusunun arttığı belirtilmiştir.

Çizelge 6.4 Son on yılda köy nüfusundaki değişimin yönü

Değişimin yönü	Sayı	%
Arttı	4	20.00
Değişmedi	4	20.00
Azaldı	12	60.00
Toplam	20	100.00

Görüşülen 20 köyün muhtarından 18'i köy ekonomisinin tarıma dayalı olduğunu belirtirken, 2 köy muhtarı yarı yarıya tarıma dayalı olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu bu 2 köyden Bayındır ilçesine bağlı Arıkbaşı köyünde emekli nüfusun fazla olmasının köy ekonomisini ağırlıklı olarak tarıma dayalı olmaktan çıkardığı belirtilmiştir. Torbalı ilçesine bağlı Dağteke köyünde ise şifalı olarak nitelenen su kaynağının varlığı ve doğal güzelliği nedeniyle turizmin köy ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu ifade edilmiştir. Bu köyde, köy meydanında çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ve köyde yetiştirilen ürünlerin satışa sunulduğu yöresel ürün pazarı bulunmaktadır.

Köylerin en yakın sanayi tesisine ortalama uzaklığı 27.65 km'dir. Bu uzaklık köylerin ova veya dağ-yamaç köyü olmasına göre değişmemektedir. Ancak köylerde bu sanayi tesislerinde daimi veya geçici olarak çalışan sayıları incelendiğinde köylerin mekânsal konumuna göre farklılıklar olduğu görülmektedir. İncelenen 20 köyün 11'inde sanayide daimi olarak çalışan işçiler bulunmaktadır. Bu köylerden 4'ü ova, 7'si dağ-yamaç köyleridir. 3'ü ova, 2'si dağ-yamaç köyü olmak üzere toplam 5 köyde geçici işçiler bulunmaktadır (Çizelge 6.5).

Araştırma kapsamında incelenen köylerde toplamda 331 kişi daimi, 270 kişi ise geçici işçi olarak sanayide çalışmaktadır. Daimi ve geçici olarak çalışanların sayısı dağ-yamaç köylerinde ova köyelerine göre daha fazladır. Geçici işçi sayısı bakımından ova ve dağ-yamaç köyleri arasındaki fark istatistiksel açıdan da anlamlıdır (Çizelge 6.5).

Çizelge 6.5 Köylerin en yakın sanayi tesisine uzaklıkları ve çalışan sayıları

Uzaklık ve çalışan sayısı	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri	Genel
En yakın sanayi tesisine ortalama uzaklık (km)	28.00	27.22	27.65
Sanayide daimi çalışan sayısı	70	261	331
Sanayide geçici çalışan sayısı*	20	250	270

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.10$ için anlamlıdır.

Dağ-yamaç köylerinde daimi olarak sanayide çalışan sayısının fazla olmasındaki en büyük etken araştırma kapsamındaki dağ-yamaç köylerinden Bayındır ilçesine bağlı Çınardibi köyüne 20 km mesafedeki konserve fabrikasında ve Ödemiş ilçesine bağlı Horzum köyüne 35 km mesafedeki entegre kanatlı tesislerinde çalışan sayısının fazla olmasıdır.

Çınardibi köyünde 150 kişi, Horzum köyünde ise 65 kişi bu fabrika ve tesislerde daimi işçi olarak çalışmaktadır. Benzer şekilde geçici olarak çalışan işçi sayısı da yine 100 kişi ile Bayındır'a bağlı Çınardibi köyünde ve 15 kişi ile Kiraz ilçesine bağlı Doğancılar köyünde yoğunlaşmaktadır. Bu verilerden yola çıkılarak tarıma bağlı ekonomik faaliyetlerin ve gelir olanaklarının görece kısıtlı olduğu dağ-yamaç köylerinde daimi ve geçici işçiliğin alternatif gelir olanakları olarak devreye girdiği yorumu yapılabilir.

Köylerde daimi ve geçici olarak çalışılan tesisler arasında konserve fabrikası, organik tarım firması, iplik fabrikası, fide tesisi ve kanatlı kesim-işleme fabrikası gibi tarıma dayalı sanayi tesisleri dışında organize sanayi bölgesi ve ambalaj fabrikası gibi tesisler bulunmaktadır.

6.1.3 Köylerin sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerinden yararlanma durumları

Araştırma kapsamında görüşülen 20 köy muhtarının 14'ü köylerinde haftada veya on beş günde bir, aile hekimi tarafından sağlık hizmeti verildiğini ifade ederken, bir köyde ise sağlık ocağında sürekli hizmet veren doktor bulunduğu ifade edilmiştir. Kalan 5 köy ise komşu köylere gelen aile hekimlerinden hizmet

almaktadır. Söz konusu 5 köyün 4'ü ova köyüken, birisi dağ-yamaç köyüdür (Çizelge 6.6).

İncelenen köylerde eğitim hizmetleri konusunda ilköğretim okulu varlığına bakıldığında 11 köyde ilköğretim bulunurken, 9 köyde bulunmamaktadır. İlköğretim okulu bulunmayan köylerin 4'ü ova köyü, 5'i dağ-yamaç köyüdür. Okul bulunmayan köylerde öğrenciler taşınmalı eğitim sistemiyle yakın köylerdeki okullara gitmektedir (Çizelge 6.6).

Çizelge 6.6 Köylerde sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim

Köyün mekânsal konumu	Sağlık ocağı-aile hekimi		İlköğretim okulu	
	Var	Yok	Var	Yok
Ova köyleri	7	4	7	4
Dağ-yamaç köyleri	8	1	4	5
Genel	15	5	11	9

Araştırma alanındaki köylerin, köy içi ve ilçeye giden ulaşım altyapısı incelendiğinde 11 köyün köy içi yollarının parke taş, 5 köyün ise toprak olduğu, sadece 1 köyün köy içi yollarının stabilize olduğu görülmüştür. Köy ile ilçe arasındaki bağlantı yollarının ise stabilize ve asfalt ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Köylerde tarım arazilerine giden yollar ise 18 köyde topraktır (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7 Köylerin ulaşım altyapısı

Yol Tipi	Köy içi yollar		Köy ile ilçe arasındaki yollar		Tarım arazisine giden yollar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Stabilize+Asfalt	1	5.00	18	90.00	1	5.00
Parke taş	11	55.00	1	5.00	-	-
Toprak	5	25.00	1	5.00	18	90.00
Asfalt+Toprak	1	5.00	-	-	1	5.00
Parke+Toprak	2	10.00	-	-	-	-
Toplam	20	100.00	20	100.00	20	100.00

İncelenen köylerden 5'inde muhtarlar tarafından iletişim altyapısına ilişkin sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir. Bu sorunlar cep telefonlarının çekmemesi, telefon tellerinin çalınması, internet bağlantısında yaşanan sorunlar olarak sıralanmaktadır. İletişim altyapısıyla ilgili sorunların görüldüğü 5 köyden 4'ü dağ-yamaç köyleridir. Muhtarlara köylerinde sık elektrik kesintisi olup olmadığı sorulduğunda 9 köy muhtarı sık elektrik kesintisi olduğunu ifade etmiştir. Sık elektrik kesintisi yaşanan köylerden 7'si dağ-yamaç köyleridir. İncelenen köyler içerisinde 9 köy muhtarı köylerinde sık su kesintilerinin olduğunu ifade etmiştir. Bu köylerin 7'si ova köyüdür. Su kesintilerinin özellikle yazın tarımsal sulama dönemlerinde alt yapının ve suyun yetersiz olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Kanalizasyon altyapısı bakımından değerlendirme yapıldığında 4'ü ova, 3'ü de dağ-yamaç köyü olmak üzere toplam 7 köyde kanalizasyon altyapısı bulunmamaktadır (Çizelge 6.8).

Çizelge 6.8 Köylerde iletişim, elektrik, su ve kanalizasyon altyapısına ilişkin bilgiler

Altyapı	Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri		Genel	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
İletişim altyapısında sorun	1	10	4	5	5	15
Sık elektrik kesintisi	2	9	7	2	9	11
Sık su kesintisi	7	4	2	7	9	11
Kanalizasyon alt yapısı	7	4	6	3	13	7

Araştırma kapsamındaki köylerin muhtarlarına köylerinde gençlerin yararlanabileceği spor alanlarının ve çocukların gidebileceği parkların olup olmadığı da sorulmuştur. Köylerden sadece 3'ünde spor alanı bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 11 köyde çocuk parkı bulunduğu belirtilmiştir. Çocuk parklarının çok büyük bir bölümü okulu bulunan köylerde okul bahçesindeki parklardır.

6.1.4 Köylerin tarımsal üretimi ve doğal kaynaklarına ilişkin bilgiler

Araştırma kapsamında incelenen 20 köyün toplam ekili arazisi 138600 da'dır. Bu arazilerin % 72.87'sini sulanan araziler oluşturmaktadır. Toplam ekili alanın % 64.21'lik bölümünü oluşturan 89000 da alan ova köylerinde bulunurken, kalan % 35.79'luk bölümünü oluşturan 49600 da alan dağ-yamaç köylerinde işlenmektedir. Toplam ekili alanın ova köylerindeki % 76.40'ı, dağ-yamaç köylerinde ise % 66.53'ü sulanabilen arazilerden oluşmaktadır (Çizelge 6.9).

Araştırma kapsamında incelenen köylerin arazi varlığı ilçe bazında incelendiğinde en büyük ekili alana sahip ilçe 48100 da ile Tire'dir. Tire'de incelenen 4 köyün ekili arazilerinin % 86.69'u sulanabilmektedir. Tire'ye bağlı Mahmutlar köyünde ise arazilerin tamamı sulanabilir durumdadır. Arazi genişliği açısından ikinci sırayı Ödemiş ilçesinde incelenen 4 köy almaktadır. Ödemiş'te incelenen köylerin 32000 da'lık ekili arazisinin % 85.94'ü sulanabilmektedir. Çamyayla köyü ise Ödemiş ilçesine bağlı tamamı sulanabilir arazilerden oluşmaktadır (Çizelge 6.9).

Ödemiş'i Bayındır ilçesinin köyleri takip etmektedir. Bayındır'da 29500 da ekili arazinin % 40.17'si sulanmaktadır. Bayındır'da incelenen köyler içinde sadece Arıkbaşı köyünün sulanan tarım arazisi sulanamayan araziden fazladır. Diğer üç köyün arazisi genelde sulanamayan arazilerden oluşmaktadır. Ekili arazi genişliği bakımından dördüncü sırayı 21000 da ile Torbalı'ya bağlı 4 köy almaktadır. Bu köylerde sulanan araziler toplam ekili alanın % 68.33'ünü oluşturmaktadır. Torbalı'ya bağlı Karaot köyünde ekili arazilerin tamamı sulanamayan arazi şeklindeyse, Tulum köyünde ise arazilerin tamamı sulanmaktadır. Araştırma kapsamındaki 5 ilçe ve 20 köy içinde en düşük ekili arazi Kiraz ilçesi ve köylerinde bulunmaktadır. Kiraz ilçesinde incelenen 4 köyün ekili arazi toplamı 8000 da'dır ve bu arazilerin % 70.00'ı sulanabilirken, bu oran Doğancılar köyünde % 100.00'dır (Çizelge 6.9).

Çizelge 6.9 Köylerin tarım arazisi varlığı

İlçeler	Köyler	Ekili arazi (da)	Sulanan arazi		Sulanmayan arazi	
			Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)
Torbalı	Atalan	13000.00	12200.00	93.85	800.00	6.15
	Karaot	4500.00	0.00	0.00	4500.00	100.00
	Tulum	2000.00	2000.00	100.00	0.00	0.00
	Dağteke	1500.00	150.00	10.00	1350.00	90.00
	İlçe toplamı	21000.00	14350.00	68.33	6650.00	31.67
Bayındır	Pınarlı	15000.00	5000.00	33.33	10000.00	66.67
	Arıkbaşı	6000.00	4700.00	78.33	1300.00	21.67
	Çınardibi	5000.00	2000.00	40.00	3000.00	60.00
	Osmanlar	3500.00	150.00	4.29	3350.00	95.71
	İlçe toplamı	29500.00	11850.00	40.17	17650.00	59.83
Tire	Eskioba	12000.00	10000.00	83.33	2000.00	16.67
	Büyükkale	12000.00	10000.00	83.33	2000.00	16.67
	Dallık	4100.00	1700.00	41.46	2400.00	58.54
	Mahmutlar	20000.00	20000.00	100.00	0.00	0.00
	İlçe toplamı	48100.00	41700.00	86.69	6400.00	13.31
Ödemiş	Yeniköy	10000.00	8600.00	86.00	1400.00	14.00
	Demircili	14000.00	12900.00	92.14	1100.00	7.86
	Çamyayla	5000.00	5000.00	100.00	0.00	0.00
	Horzum	3000.00	1000.00	33.33	2000.00	66.67
	İlçe toplamı	32000.00	27500.00	85.94	4500.00	14.06
Kiraz	Doğancılar	3000.00	3000.00	100.00	0.00	0.00
	Haliller	3000.00	1500.00	50.00	1500.00	50.00
	Hisarköy	1000.00	800.00	80.00	200.00	20.00
	Ceritler	1000.00	300.00	30.00	700.00	70.00
	İlçe toplamı	8000.00	5600.00	70.00	2400.00	30.00
Genel	Ova köyleri	89000.00	68000.00	76.40	21000.00	23.60
	Dağ-yamaç köyleri	49600.00	33000.00	66.53	16600.00	33.47
	Toplam	138600.00	101000.00	72.87	37600.00	27.13

İncelenen köylerde ekili alanların ürün gruplarına göre dağılımına bakıldığında genelde meyve-sebze ağırlıklı bir üretim yapısı dikkati çekmektedir. Toplam işlenen arazilerin % 32.35'ini meyveler, % 25.25'ini sebzeler, % 17.25'ini tahıllar, % 14.75'ini yem bitkileri, % 9.90'nını sanayi bitkileri ve % 0.50'sini süs bitkileri oluşturmaktadır (Çizelge 6.10).

Köylerin mekansal konumuna göre bir değerlendirme yapıldığında ise ova köylerinde tahıl ve yem bitkileri, dağ-yamaç köylerinde ise meyve-sebze ürün gruplarının öne çıktığı görülmektedir. Ova köylerinde işlenen alanlar içinde tahılların payı % 25.91 iken, yem bitkilerinin payı % 24.54'tür. Dağ-yamaç köylerinde ise işlenen alanların % 52.77'sini meyveler, % 36.67'sini ise sebzeler oluşturmaktadır (Çizelge 6.10).

Çizelge 6.10 İşlenen arazilerin ürün gruplarına göre dağılımları (%)

Ürün grupları	Genel	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri
Sebze	25.25	15.92	36.67
Meyve	32.35	15.63	52.77
Tahıl	17.25	25.91	6.67
Yem bitkisi	14.75	24.54	2.78
Sanayi bitkisi	9.90	17.09	1.11
Süs bitkisi	0.50	0.91	0.00
Toplam	100.00	100.00	100.00

Araştırma kapsamında incelenen köylerde yetiştirilen ürün gruplarının ilçelere göre dağılımı incelendiğinde Torbalı, Bayındır ve Kiraz'da meyve üretiminin sırasıyla % 46.25, % 48.75 ve % 37.50 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Tire'de % 32.50'lik pay ile tahıllar, Ödemiş'te ise % 47.75'lik pay ile sebze grubu ürünlerin öne çıktığı görülmektedir. Ödemiş'te görüşülen 4 muhtar da köylerinde meyve yetiştiriciliği yapılmadığını ifade etmişlerdir. Buna karşılık Ödemiş % 32.50'lik sanayi bitkisi üretimi ile dikkati çekmektedir. Ödemiş'te sanayi bitkisi olarak en fazla üretilen ürün patatestir (Çizelge 6.11).

Çizelge 6.11 Araştırma kapsamındaki köylerde ürün gruplarının ilçelere göre dağılımı

Ürün Grupları	Torbalı (%)	Bayındır (%)	Tire (%)	Ödemiş (%)	Kiraz (%)
Sebze	21.25	20.00	28.75	48.75	7.50
Meyve	46.25	48.75	29.25	0.00	37.50
Tahıl	20.00	5.00	32.50	7.50	21.25
Yem bitkisi	5.00	22.50	8.75	10.00	27.50
Sanayi bitkisi	7.50	2.50	0.75	32.50	6.25
Süs bitkisi	0.00	1.25	0.00	1.25	0.00
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Toplam işlenen alanlar içerisinde en büyük paya sahip olan meyve grubu ürünler içerisinde Ege Bölgesi'nin ve İzmir'in geleneksel ürünlerinden zeytin önde gelmektedir. Zeytin dışında üzüm, incir, kiraz, şeftali, ceviz, kestane ve çam fıstığı en fazla üretilen ürünler arasında gösterilmiştir. Sebze grubu ürünler içerisinde ise en fazla üretimi yapılan ürünün domates olduğu belirtilmiştir. Domates dışında salatalık, biber, fasulye, bamyası, barbunya gibi ürünler de en çok yetiştirilen sebze grubu ürünler içinde yer almaktadır. Yem bitkilerinde ise silajlık

mısırın en fazla yetiştirilen ürün olduğu tespit edilmiştir. Sanayi bitkisi olarak ise patates, pamuk ve tütün bulunmaktadır. Tahıl grubu ürünlerde buğday ağırlıklı bir üretim söz konusudur. Ayrıca Bayındır'ın Arıkbaşı ve Ödemiş'in Demircili köylerinde kesme çiçek olarak süs bitkileri üretimi de yapılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki köylerde tarımsal üretimde kullanılan sulama şekillerinin oransal dağılımı incelendiğinde % 52.37 ile damla sulamanın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Damla sulama yönteminin kullanımı dağ-yamaç köylerinde % 73.75'e kadar çıkarken, ova köylerinde % 36.82'de kalmaktadır. Dağ-yamaç köyleri ile ova köyleri arasındaki bu fark istatistiksel açıdan da anlamlıdır. Dağ-yamaç köylerinde meyve ve sebze üretiminin yoğun olması ve su kaynaklarına erişimin sınırlı olması bu köyleri daha büyük bir oranda damla sulama yöntemine sevk etmektedir. Ova köylerinde ise yem bitkisi ve sanayi bitkileri gibi ürünlerin üretiminin de olması bu köylerde salma ve karık sulamayı da öne çıkarmaktadır. Dağ-yamaç köylerinde sırasıyla % 18.75 ve % 7.5 olan salma ve karık sulama oranı, ova köylerinde % 33.63 ve % 25.91 oranında uygulanmaktadır (Çizelge 6.12).

Çizelge 6.12 Köylerde kullanılan sulama yönteminin dağılımı (%)

Sulama şekli	Genel	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri
Salma sulama	27.37	33.63	18.75
Karık sulama	18.16	25.91	7.5
Damla sulama*	52.37	36.82	73.75
Yağmurlama sulama	2.11	3.64	0
Toplam	100.00	100.00	100.00

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.10$ için anlamlıdır.

Araştırma kapsamındaki köylerin 13'ünde sulamalar şahıs sulaması şeklindeyken, 4 köyde sulama kooperatif veya birlik tarafından organize edilmektedir. Köylerden birisi sulama organizasyonunu dernek çatısı altında yürütmekte, bir köyde ise sulamadan sorumlu kurumun belediye olduğu ifade edilmiştir.

Muhtarların beyanlarına göre araştırma kapsamına alınan köylerin toplam büyükbaş hayvan varlığı 46925 baştır. Büyükbaş hayvan varlıkları ilçelere göre

değerlendirildiğinde en fazla büyükbaş hayvanın 14000 baş ve % 29.83 oranla Kiraz ilçesine bağlı köylerde olduğu görülmektedir. Kiraz'ı büyükbaş hayvan varlığı açısından sırasıyla % 27.06 ile Bayındır, % 17.10 ile Torbalı, % 15.77 ile Ödemiş ve % 10.23'lük oranla Tire köyleri takip etmektedir. Köylerin mekansal konumları itibariyle değerlendirildiğinde ise büyükbaş hayvan varlığının % 89.93'ünün ova köylerinde bulunduğu dikkati çekmektedir (Çizelge 6.13).

İncelenen köyler içerisinde küçükbaş hayvan varlığı açısından Bayındır ve Ödemiş'e bağlı köyler öne çıkmaktadır. Bayındır'a bağlı dört köyde 3860 küçükbaş hayvan olduğu ifade edilirken, Ödemiş'e bağlı dört köyde 3500 küçükbaş hayvan olduğu beyan edilmiştir. Bu iki ilçeye bağlı köylerdeki küçükbaş hayvan sayısı toplam küçükbaş hayvan sayısının % 60.63'ünü oluşturmaktadır. Köylerin mekansal konumları dikkate alındığında küçükbaş hayvan sayısının ova ve dağ-yamaç köyleri arasında dengeli bir dağılım sergilediği görülmektedir (Çizelge 6.13).

Çizelge 6.13 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre hayvan sayıları

İlçeler ve mekânsal konumuna göre köyler	Büyükbaş hayvan		Küçükbaş hayvan	
	Sayı	%	Sayı	%
Torbalı	8025.00	17.10	1680.00	13.84
Bayındır	12700.00	27.06	3860.00	31.80
Tire	4800.00	10.23	950.00	7.83
Ödemiş	7400.00	15.77	3500.00	28.83
Kiraz	14000.00	29.83	2150.00	17.71
Ova köyleri	42200.00	89.93	5950.00	49.01
Dağ-yamaç Köyleri	4725.00	10.07	6190.00	50.99
Toplam	46925.00	100.00	12140.00	100.00

Araştırma kapsamında görüşülen köy muhtarlarına köylerinde hava, su, toprak ve çevre kirliliğine sebep olan bir etmenin bulunup bulunmadığı sorulduğunda 13 köy muhtarı bulunmadığını ifade ederken, 7 köy muhtarı olduğunu ifade etmiştir. Köylerden 2'si fabrika atıklarının, 2'si zeytinyağı sıkım tesislerinin yarattığı kirlilikten etkilenirken, diğer köylerde ise büyük hayvan çiftlikleri, maden ocağı ve foseptik kaynaklı sorunlar yaşandığı belirtilmiştir.

6.1.5 Köylerin öncelikli ihtiyaçlarına yönelik muhtar görüşleri

Araştırma kapsamında görüşülen köy muhtarlarına yaşadıkları köyün öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu yatırım alanları karşılaştırmalı olarak sunulmuş ve cevaplar Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda muhtarlardan ulaşım-yol, sulama alt yapı yatırımları, sağlık ve eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar, toplulaştırma, tarım ve tarım dışı ekonomik yatırımlar arasında tek tek ikili karşılaştırmalar yapmaları istenmiştir. Bulanık Eşli Karşılaştırma yöntemi ile köy muhtarlarının yukarıda sayılan yatırım alanlarına verdikleri öncelikler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı Friedman ve Kendall's W Testleri ile analiz edilmiştir.

Yapılan BEK analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı çıkmış ve muhtarlar yatırım önceliklerinde ilk sırayı 0.592 ortalamayla tarımsal üretime yönelik destek ve yatırımlara vermişlerdir. Yatırım önceliklerinde ikinci sırayı 0.522 ortalamayla sulama yatırımları, üçüncü sırayı 0.468 ortalamayla ulaşım-yol-altyapı yatırımları, dördüncü sırayı 0.431 ortalamayla tarım dışı ekonomik yatırımlar, beşinci sırayı 0.425 ortalamayla eğitim yatırımları, altıncı sırayı 0.366 ortalamayla sağlık hizmetleri yatırımları almıştır. Muhtarlar yatırım önceliklerinde son sırayı ise 0.196 ortalamayla toplulaştırma yatırımlarına vermişlerdir (Çizelge 6.14).

Çizelge 6.14 Muhtarlar tarafından yatırım alanlarına verilen öncelikler

Yatırım Alanları*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Tarımsal üretime yönelik destek ve yatırımlar	0.592	0.900	0.329	0.135
Sulama yatırımı	0.522	0.900	0.236	0.207
Ulaşım-yol - altyapı	0.468	0.900	0.100	0.277
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.431	0.900	0.153	0.181
Eğitim hizmetleri	0.425	0.900	0.153	0.213
Sağlık hizmetleri	0.366	0.776	0.153	0.172
Arazi toplulaştırması	0.196	0.639	0.100	0.146

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Muhtarların yatırım alanlarına verdikleri öncelikler köylerin mekansal konumuna göre değerlendirildiğinde ilk üç sıranın Çizelge 6.14'deki gibi olduğu görülmektedir. Buna karşılık ova köylerinde dördüncü sırada yine Çizelge

6.14'deki gibi tarım dışı ekonomik yatırımlar bulunurken dağ-yamaç köylerinde dördüncü önceliği eğitim hizmetleri almaktadır. Sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar ise hem ova hem de dağ-yamaç köylerinde beşinci sırada bulunmaktadır. Ova köylerinde altıncı sırayı arazi toplulaştırması, yedinci sırayı eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar alırken, dağ-yamaç köylerinde altıncı sırada tarım dışı ekonomik yatırımlar, yedinci sırada ise arazi toplulaştırması yatırımları bulunmaktadır. Yapılan Friedman ve Kendall's W testleri ile BEK analiz sonuçlarının anlamlı olduğu görülmüştür (Çizelge 6.15).

Eğitim hizmetlerinin ova köylerinde son sırada yer alıp, dağ-yamaç köylerinde dördüncü sırada olması dikkati çekmektedir. Çizelge 6.6'dan da hatırlanacağı gibi araştırma kapsamındaki toplam dokuz dağ-yamaç köyünden beşinde köyde ilköğretim okulu bulunmadığı için öğrenciler taşınmalı eğitimi sistemle eğitimlerine devam etmektedir. Görüşmelerde köylerinde okul olmayan muhtarlar bu sorunu dile getirerek eğitim hizmetleri konusundaki isteklerini ifade etmişlerdir. Buna karşılık Çizelge 6.15'de dikkate değer diğer konu ise ova köylerinde tarım dışı ekonomik yatırımlara dağ-yamaç köylerine göre daha fazla öncelik veriliyor olmasıdır.

Çizelge 6.15 Köylerin mekansal konumuna göre muhtarların yatırım alanlarına verdikleri öncelikler

Ova köyleri				
Öncelik*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Tarımsal üretime yönelik destek ve yatırımlar	0.607	0.900	0.329	0.163
Sulama yatırımı	0.554	0.900	0.360	0.180
Ulaşım-yol - altyapı	0.461	0.900	0.100	0.326
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.448	0.236	0.900	0.203
Sağlık hizmetleri	0.318	0.700	0.153	0.176
Arazi toplulaştırması	0.188	0.100	0.639	0.158
Eğitim hizmetleri	0.176	0.776	0.211	0.223
Dağ-yamaç köyleri				
Öncelik*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart Sapma
Tarımsal üretime yönelik destek ve yatırımlar	0.573	0.776	0.474	0.097
Sulama yatırımı	0.482	0.900	0.236	0.241
Ulaşım-yol - altyapı	0.475	0.900	0.236	0.223
Eğitim hizmetleri	0.439	0.900	0.153	0.213
Sağlık hizmetleri	0.424	0.776	0.236	0.157
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.409	0.700	0.153	0.160
Arazi toplulaştırması	0.207	0.500	0.100	0.139

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır.

Araştırma kapsamındaki köylerin muhtarlarına köylerinin kalkınabilmesi için ekonomik anlamda gelir getirici en elverişli ilk üç yatırım alanının neler olabileceği sorulmuştur. En fazla skoru büyükbaş hayvancılık, ardından da bitkisel üretim almıştır (Çizelge 6.16).

Muhtarlardan 11'i büyükbaş hayvancılığa, 9'u ise bitkisel üretime ilk üç yatırım alanı içinde yer vermiştir. Sanayi yatırımlarını ilk üç içerisinde tercih eden muhtarların sayısı 6'dır ve bu yatırımlar tarıma dayalı sanayi yatırımları şeklinde önerilmiştir. Bunlar arasında konserve fabrikası, süt ve süt ürünleri sanayi, meyve suyu fabrikası, meyve paketleme tesisi gibi yatırım alanları bulunmaktadır (Çizelge 6.16).

En çok skor alan öncelikler arasında dördüncü sırada turizm, beşinci sırada da organik tarım bulunmaktadır. Özellikle sebzeçiliğin yoğun olduğu köylerde soğuk hava tesisi de üç muhtar tarafından öncelikli yatırım alanı içerisinde belirtilmiştir (Çizelge 6.16).

Çizelge 6.16 Muhtarların öncelikli gelir getirici ekonomik yatırımlara ilişkin görüşleri

Yatırım alanları	1. Öncelik	2. Öncelik	3. Öncelik	Toplam
Büyükbaş hayvancılık	7	4	-	11
Bitkisel üretim	1	5	3	9
Sanayi	4	1	1	9
Turizm	1	1	3	5
Organik tarım	-	2	2	4
Soğuk hava tesisi	-	2	1	3
Küçükbaş hayvancılık	1	-	1	2
Tavukçuluk	-	-	1	1
Ormancılık	1	-	-	1
Süs bitkileri	1	-	-	1
Kiraz alım merkezi	1	-	-	1
Sulama yatırımı	1	-	-	1
El sanatları	-	1	-	1
Tarla yolları	-	1	-	1

6.2 Hanehalklarına İlişkin Genel Bilgiler

Araştırma kapsamında görüşülen hanehalkı üyelerinin demografik özellikleri Çizelge 6.17 ve Çizelge 6.18’de verilmiştir.

Görüşülen 171 kişinin % 83.6’sı erkek, % 16.4’ü kadınlardan oluşmaktadır. Görüşülen hanehalkı üyelerinin % 86.5’i evli, % 12.3’ü bekar ve % 1.2’si duldur. Ayrıca ankete katılanların % 83’ünün ya kendilerine ait sosyal güvenceleri bulunmakta ya da yakınları üzerinden sosyal güvence haklarından yararlanmaktadırlar (Çizelge 6.17).

Çizelge 6.17 Araştırmaya katılanların cinsiyet, medeni durum ve sosyal güvence durumları

Demografik özellikler	Ankete katılan	Sayı	%
Cinsiyet	Erkek	143	83.6
	Kadın	28	16.4
	Toplam	171	100.0
Medeni durum	Evli	148	86.5
	Bekar	21	12.3
	Dul	2	1.2
	Toplam	171	100.0
Sosyal güvence durumu	Var	142	83.0
	Yok	29	17.0
	Toplam	171	100.0

Görüşülen hanehalkı üyelerinin yaş ortalaması 50, ortalama hanehalkı sayısı 3.5 ve eğitim yılı ortalaması 6 yıldır. Normal dağılış gösteren yaş verileri için ilçeye yakın ova köyleri ile ilçeye görece uzak dağ-yamaç köyleri arasında fark bulunup bulunmadığı bağımsız iki örnek t-testi (independent-sample t-Test) ile analiz edilmiş ve ortalamalar arasında fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın ortalamalar üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ova köylerinde yaş ortalamasının yaklaşık 48.5, dağ-yamaç köylerinde ise 52 olduğu görülmektedir (Çizelge 6.18).

Normal dağılış göstermeyen hanehalkı sayısı ve eğitim verileri için ise Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre hane halkı sayısı

açısından istatistiksel bir fark bulunamamıştır. TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde İzmir geneli için 2017 yılı ortalama hane halkı sayısı 3.0 iken, araştırma alanı için 3.5 olması, bir yandan kırsal alanların hane büyüklüğü açısından kentlerden farklılığını, diğer yandan kırsal alanlarda da hane büyüklüğünün göçler nedeniyle küçülmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitim yılı açısından ise 0.05 anlam düzeyinde ilçeye yakın ova köyleri ile ilçeye görece uzak dağ-yamaç köyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre ilçeye yakın köylerde ortalama eğitim süresi ilçeye uzak köylere göre daha fazladır (Çizelge 6.18). Özellikle zorunlu olan ilköğretim sonrası dönemde eğitim hizmetlerine ulaşım bakımından ilçeye yakın köylerin mekansal bir avantajının olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.18 Araştırmaya katılanların yaş ve eğitim durumları

Demografik özellikler	Köy tipi	Sayı	Ortalama	Standart sapma
Yaş	Ova köyleri (İlçeye yakın)	98	48.53	13.93
	Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)	73	51.96	11.529
	Genel	171	49.99	13.035
Hane halkı sayısı	Ova köyleri (İlçeye yakın)	98	3.39	1.455
	Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)	73	3.74	1.683
	Genel	171	3.54	1.561
Eğitim*	Ova köyleri (İlçeye yakın)	98	6.62	2.972
	Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)	73	5.19	1.350
	Genel	171	6.01	2.513

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Araştırma kapsamına giren hanelerin % 37.4'ü geçimlerini sadece tarımsal faaliyetlerden, % 14.6'sı ise tarım dışı faaliyetlerden sağlamaktadır. Hanelerin % 48.0 gibi çoğunluğu ise hem tarım hem de tarım dışı gelir kaynaklarına sahiptir. Tarımsal faaliyette bulunanların tecrübesi ortalama 27.65 yıldır (Çizelge 6.19).

Katılımcılardan gelir kaynaklarını önceliklerine göre sıralamaları istendiğinde ise hanelerin % 69'unun öncelikli gelir kaynağının tarım sektörü olduğu görülmüştür. Tarımsal faaliyetlerin ardından gelen gelir kaynağı ise % 11.7 ile emekli maaşıdır. Araştırma alanındaki diğer gelir getiren başlıca faaliyetlerin ise ticaret (% 9), işçi veya memur aylığı (%9) ve mevsimlik/yevmiyeli işçilik (% 6) olduğu saptanmıştır (Çizelge 6.19).

Çizelge 6.19 Hane halkı geçim kaynağı, öncelik durumu ve tarımsal tecrübe

Hanehalkı		Sayı	%	
Geçim kaynağı	Tarım	64	37.4	
	Tarım dışı	25	14.6	
	Her ikisi de	82	48.0	
	Toplam	171	100.0	
Önceliğine göre gelir kaynağı	Tarım	118	69.0	
	Emekli maaşı	20	11.7	
	Ticaret	9	5.3	
	Aylık maaş	9	5.3	
	Mevsimlik/yevmiyeli işçilik	6	3.5	
	Diğer	9	5.2	
	Toplam	171	100.0	
Tarımda tecrübe	En az	En çok	Ortalama	Sayı
	1	60	27.65	150

Hanelerin tarım dışı gelire sahip olma durumu ile köylerin mekânsal konumları arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiş ancak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buna karşılık ilçeye yakın ova köylerinde görüşülen hanelerin % 63'ü, ilçeye uzak dağ-yamaç köylerindeki hanelerin ise % 56.1'i tarım dışı gelire sahiptir (Çizelge 6.20).

Çizelge 6.20 Hanelerin tarım dışı gelire sahip olma durumları

Köy tipi	Var	%	Yok	%	Toplam	%
Ova köyleri (İlçeye yakın)	62	63.3	36	36.7	98	100.0
Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)	41	56.1	32	43.8	73	100.0
Toplam	103	60.2	68	39.8	171	100.0

Tarımsal faaliyette bulunan 150 hanenin % 72'si ziraat odasına kayıtlıyken, % 38'i de en az bir kooperatif veya birliğe üyedir (Çizelge 6.21).

Çizelge 6.21 Tarımsal faaliyette bulunan hanelerin ziraat odasına ve üretici örgütlerine üyelik durumu

Üyelik Durumu		Sayı	%
Ziraat odasına üyelik	Üye	108	72
	Üye değil	42	28
	Toplam	150	100
Kooperatif ve birliğe ortaklık	Ortak	57	38
	Ortak değil	93	62
	Toplam	150	100

Üretici örgütlerinden en az birisine üyeliği bulunan 57 üreticiden % 29.2'sinin tarım kredi kooperatifine, % 23.1'inin tarımsal kalkınma kooperatifine, % 12.3'ünün sulama birliğine ve % 10.8'inin damızlık sığır yetiştiricileri birliğine, % 9.2'sinin ise süt üretici birliklerine üyeliği bulunmaktadır (Çizelge 6.22).

Çizelge 6.22 Kooperatif veya birlik üyeliklerinin dağılımı

Kooperatif veya birlik	Sayı	%
TARİŞ	4	6.2
Süt Üreticileri Birliği	6	9.2
Tarım Kredi Kooperatifi	19	29.2
Sulama Kooperatifi	8	12.3
Arıcılar Üst Birliği	4	6.2
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	15	23.1
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	7	10.8
Süs Bitkiler Kooperatifi	1	1.5
Koyun – Keçi Birliği	1	1.5
Toplam*	65	100.0

*Birden fazla kooperatif veya birliğe üyeliği olan üreticiler bulunmaktadır.

Son yıllarda kırsal alanların karşı karşıya oldukları en önemli sorunlardan birisi de göçtür. Araştırma kapsamında görüşülen hanelere son beş yıl içinde dışarıya göç verip vermedikleri sorulmuştur. Bu çerçevede hanelerin % 36.8'i göç verdiklerini belirtmişlerdir (Çizelge 6.23).

Göç verme durumunun köylerin mekânsal konumuyla bir ilişkisinin olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiş ve istatistiksel olarak bir ilişki bulunamamıştır.

Çizelge 6.23 Araştırmaya katılan hanelerin göç verme durumu

	Göç Durumu	Sayı	%
Genel	Var	63	36.8
	Yok	108	63.2
	Toplam	171	100.0
Ova köyleri (İlçeye yakın)	Var	35	35.7
	Yok	63	64.3
	Toplam	98	100.0
Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)	Var	28	38.4
	Yok	45	61.6
	Toplam	73	100.0

Araştırma alanındaki en büyük göç nedeninin % 60.6 ile evlilik, % 23.2 ile çalışma ve % 12.1 ile eğitim nedeniyle olduğu görülmektedir (Çizelge 6.24).

Çizelge 6.24 Göç edenlerin göç etme nedenleri

Göç etme nedeni	Sayı	%
Maddi geçimsizlik ve çalışmak için	23	23.2
Evlilik	60	60.6
Aile içi anlaşmazlık	1	1.0
Eğitim nedeniyle	12	12.1
Şehirde yaşamının cazibesi	2	2.0
Boşanma	1	1.0
Toplam*	99	100.0

*Birden fazla aile üyesinin göç ettiği haneler bulunmaktadır.

Başlıca göç etme nedenlerinden olan çalışma, evlilik ve eğitim amaçlı göçlerin cinsiyete göre dağılımı Çizelge 6.25’de verilmiştir.

Buna göre çalışma amaçlı göçte erkekler % 82.6 ile öne çıkarken, evlilik amaçlı göçte % 61.7 ile kadınlar öne çıkmaktadır. Göç etme nedeni ile cinsiyet arasında bir ilişkinin olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Çizelge 6.25).

Çizelge 6.25 Başlıca göç etme nedenlerinin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Maddi geçimsizlik ve çalışma	Oran (%)	Evlilik	Oran (%)	Eğitim	Oran (%)
Erkek	19	82.6	23	38.3	5	41.7
Kadın	4	17.4	37	61.7	7	58.3
Toplam	23	100.0	60	100.0	12	100.0

*Ki kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

6.3 Hanehalklarının Yaşam Standartlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde hanelerin barınma olanakları, eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetlerinden yararlanma durumları hakkında bilgiler verildikten sonra beslenme ve gelir durumları incelenecektir.

6.3.1 Hanehalkının barınma olanaklarına ilişkin bilgiler

Araştırma kapsamında incelenen hanelerin uç değerler dışında bırakılarak yapılan analizlerinde kaldıkları konutların ortalama kullanım süresi 37.6 yıl, konut alanı ise ortalama 103.7 m² olarak bulunmuştur (Çizelge 6.26).

Çizelge 6.26 Hane halkının oturduğu evin kullanım süresi ve genişliği

	Sayı	En az	En çok	Ortalama	Standart Sapma
Oturulan konutun kullanım süresi (yıl)	170	1	100	37.61	23.319
Oturulan konutun alanı (m ²)	167	30	250	103.69	37.777

Görüşülen hanelerin konut durumu incelendiğinde % 61.4'ünün betonarme, % 26.3'ünün ise yığma taş evlerde oturdukları ve konutların mülkiyetinin % 91.8 gibi büyük bir bölümün kendilerine ait olduğu görülmüştür. Evlerin % 46.8'inde kanalizasyon alt yapısı bulunmamaktadır (Çizelge 6.27). Ayrıca hanelerin % 41.5'inin tuvaletleri konut dışındadır.

Çizelge 6.27 Hanehalkının oturduğu evin yapı, mülkiyet ve kanalizasyon durumu

Konuta dair bilgiler		Sayı	%
Evin yapı durumu	Betonarme	105	61.4
	Kerpiç	10	5.8
	Yığma taş	45	26.3
	Kargir	6	3.5
	Ahşap	3	1.8
	Prefabrik	2	1.2
	Toplam	171	100.0
Evin mülkiyet durumu	Kendisinin	157	91.8
	Kira	5	2.9
	Diğer	9	5.3
	Toplam	171	100.0
Kanalizasyon alt yapısı	Var	91	53.2
	Yok	80	46.8
	Toplam	171	100.0

Araştırma kapsamında incelenen hanelerin % 86.5'inde kışın soba ile ısınırken, odun ve kömür başlıca kullanılan ısı kaynaklarıdır (Çizelge 6.28).

Çizelge 6.28 Hanelerin ısınma şekli ve kullandıkları ısı kaynakları

Hanehalkı		Sayı	%
Kışın ısınma şekli	Soba	148	86.5
	Kalorifer	9	5.3
	Klima	4	2.3
	Elektrik sobası	3	1.8
	Soba+Elektrik sobası	7	4.1
	Toplam	171	100.0
Isı kaynağı	Kömür	49	28.7
	Odun	64	37.4
	Elektrik	7	4.1
	Mazot	1	0.6
	Kömür+Odun	46	26.9
	Diğer	4	2.3
	Toplam	171	100.0

Hanelerin barınma koşullarına ilişkin görüşleri beşli likert ölçeği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre haneler 3.4 ortalama ile en düşük katılımı “tuvalet ve kanalizasyon sisteminin hane halkı ihtiyacını karşılayacak niteliktedir” ifadesine göstermişlerdir. En yüksek katılım ise 4.0 ölçek ortalamasıyla “kışın evimizi yeterli düzeyde ısıtabiliyoruz” ifadesine gösterilmiştir. Buna karşılık barınma koşullarına ilişkin tüm ifadelerin ortalaması 3'ten büyüktür ve katılıyorum cevabına yakındır (Çizelge 6.29). Bu da araştırma kapsamında incelenen kırsal alanda barınma koşulları açısından ankete katılanların büyük sorunları olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 6.29 Hanelerin barınma koşullarına ilişkin düşünceleri

Barınma Koşulları	1	2	3	4	5	Ortalama
Evimiz yapı olarak sağlam ve dayanıklıdır.	16	22	31	59	43	3.5
Evimizdeki oda sayısı hane halkı için yeterlidir.	15	21	9	59	67	3.8
Evimizde kaliteli, yeterli miktarda içme ve kullanma suyu temin edebiliyoruz.	12	20	9	69	61	3.9
Kışın evimizi yeterli düzeyde ısıtabiliyoruz.	4	16	19	77	55	4.0
Evimizdeki tuvalet ve kanalizasyon sistemi hane halkı ihtiyacını karşılayacak niteliktedir.	23	25	17	65	41	3.4

1=Hiç katılmıyorum, 2=Kısmen katılıyorum, 3=Orta derecede katılıyorum 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum

Araştırma kapsamında ankete katılanlara ev içi teknoloji kullanımına ilişkin yöneltilen sorulara verilen cevaplarda hanelerin neredeyse tamamında uydu bağlantılı televizyon, çamaşır makinesi ve cep telefonu olduğu görülmüştür. Hanelerde en az düzeyde % 44.4 kullanım düzeyi ile bulaşık makinesi ve % 30.4 ile bilgisayar olduğu görülmüştür. Ayrıca ankete katılanların % 73.1'i internet kullanmadıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 6.30).

Çizelge 6.30 Hanede ev içi teknoloji kullanımı

Teknoloji kullanımı	Var	%	Yok	%
Evinizde televizyon var mı?	169	98.8	2	1.2
Televizyon için uydu bağlantınız var mı?	160	93.6	11	6.4
Çamaşır makineniz var mı?	162	94.7	9	5.3
Bulaşık makineniz var mı?	76	44.4	95	55.6
Elektrik süpürge var mı?	133	77.8	38	22.2
Cep telefonunuz var mı? (Varsa akıllı mı belirtiniz)	166	97.1	5	2.9
Bilgisayarınız var mı?	52	30.4	119	69.6
	Evet	%	Hayır	%
İnternet kullanıyor musunuz?	46	26.9	125	73.1

6.3.2 Hanehalklarının sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu

Araştırma kapsamındaki köylerin % 56.7'sinde sağlık ocağı ve/veya aile hekimi varken, % 43.3'ünde bulunmamaktadır. Köyünde herhangi bir sağlık hizmeti verilmeyen haneler çoğunlukla komşu köydeki aile hekimine veya ilçedeki sağlık kuruluşuna gitmektedir. Hanelerin sürekli hizmet aldıkları sağlık kuruluşu açısından % 55.0 ile ilçedeki sağlık kuruluşları öne çıkmaktadır, hanelerin % 43.3'ü ise ya kendi köylerindeki ya da komşu köydeki sağlık kuruluşu ve/aile hekiminden hizmet almaktadır (Çizelge 6.31).

Çizelge 6.31 Köylerdeki sağlık hizmetleri ve hanelerin yararlanma durumu

Sağlık hizmetleri	Verilen yanıtlar	Sayı	%
Köyde sağlık kuruluşu-aile hekimi var mı?	Var	97	56.7
	Yok	74	43.3
	Toplam	171	100
Sürekli hizmet alınan sağlık kuruluşu	Köydeki sağlık kuruluşu-aile hekimi	35	20.5
	Bağlı olduğu ilçedeki sağlık kuruluşu	92	53.8
	İldeki sağlık kuruluşu	3	1.8
	Başka köydeki sağlık kuruluşu-aile hekimi	39	22.8
	Başka ilçedeki sağlık kuruluşu	2	1.2
	Toplam	171	100.0

Görüşülen hane halkı temsilcilerine hane halkında kronik hastalığı olan bulunup bulunmadığı sorulmuş ve hanelerin % 43.3'ünde hane halkı üyelerinden en az birinin kronik hastalığı bulunduğu tespit edilmiştir. Tansiyon, astım ve şeker en çok belirtilen kronik hastalık türleridir. Kronik hastalıkların yoğun görüldüğü araştırma kapsamındaki kırsal alanlarda ilk seviye sağlık hizmetlerinin yerinde verilmesi konusunda eksiklikler olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri beşli likert ölçeği ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre hanelerin sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyini ortaya koyan ifadelere katılım düzeyi ortalama 3.6 ile katılıyorum ifadesine yakındır. Ova köylerinde bu ortalama 4.0'a çıkarken, ilçeye görece uzak dağ-yamaç köylerinde 3.1'e inmektedir (Çizelge 6.32).

Bu farklılaşmanın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Mann-Whitney U Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre "sürekli hizmet aldığımız sağlık kuruluşunun hizmetleri yeterli düzeydedir" ifadesi dışındaki tüm ifadeler için memnuniyet düzeyinin köylerin mekânsal konumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur (Çizelge 6.32). Bu da dağ-yamaç köylerindeki hanehalklarının sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin ova köyelerine göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

Çizelge 6.32 Hanelerin sağlık hizmetlerinden memnuniyet durumu

Sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ortalama
İhtiyaç duyduğumuzda en yakın sağlık kuruluşuna zorlanmadan ulaşabiliyoruz.	13	26	16	57	59	3.7
Maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyoruz.	12	35	13	57	54	3.6
Sürekli olarak hizmet aldığımız sağlık kuruluşunun hizmetleri yeterli düzeydedir.	23	28	25	62	33	3.3
İhtiyaç duyduğumuzda en yakın eczaneye zorlanmadan ulaşabiliyoruz.	15	27	13	68	48	3.6
Genel ortalama						3.6
Ova köyleri (İlçeye yakın)						
Sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ortalama
İhtiyaç duyduğumuzda en yakın sağlık kuruluşuna zorlanmadan ulaşabiliyoruz.*	2	7	7	34	48	4.2
Maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyoruz.*	1	14	8	35	40	4.0
Sürekli olarak hizmet aldığımız sağlık kuruluşunun hizmetleri yeterli düzeydedir.	12	13	14	38	21	3.4
İhtiyaç duyduğumuzda en yakın eczaneye zorlanmadan ulaşabiliyoruz.*	2	6	7	42	41	4.2
Ova köyleri ortalaması						4.0
Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)						
Sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ortalama
İhtiyaç duyduğumuzda en yakın sağlık kuruluşuna zorlanmadan ulaşabiliyoruz.*	11	19	9	23	11	3.1
Maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyoruz.*	11	21	5	22	14	3.1
Sürekli olarak hizmet aldığımız sağlık kuruluşunun hizmetleri yeterli düzeydedir.	11	15	11	24	12	3.2
İhtiyaç duyduğumuzda en yakın eczaneye zorlanmadan ulaşabiliyoruz.*	13	21	6	26	7	2.9
Dağ-yamaç köyleri ortalaması						3.1

1=Hiç katılmıyorum, 2=Kısmen katılıyorum, 3=Orta derecede katılıyorum 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

6.3.3 Hanehalklarının eğitim hizmetlerinden yararlanma durumu

Görüşülen 171 hanenin 56'sında yani % 32.7'sinde ilköğretim veya liseye giden en az bir kişi bulunmaktadır. Görüşülen hanelerde ilköğretim düzeyinde 42, lise düzeyinde 23 olmak üzere toplam 65 öğrenci bulunmaktadır.

İlköğretime giden öğrencilerin % 31.0'ı ikamet ettikleri köy içindeki okula giderken, % 69.0 gibi büyük bir bölümü taşınmalı olarak başka köyde bulunan okullarda eğitimlerini sürdürmektedir. Lise öğrencilerinin ise % 82.6'sı bağlı oldukları ilçedeki eğitim kurumlarına gitmektedir (Çizelge 6.33).

Çizelge 6.33 İlköğretim ve lise öğrencilerinin dağılımı ve eğitim gördükleri yerler

İlköğretim	Sayı	%	Köy içinde	%	Köy dışında	%
		42	64.6	13	31.0	29
Lise	Sayı	%	Bağlı olduğu ilçede	%	Bağlı olduğu ilçe dışında	%
		23	35.4	19	82.6	4

Kendi köyünde eğitimine devam eden ilköğretim öğrencileri okullarına yürüyerek giderken, köy dışındaki okullarda eğitimlerini sürdüren öğrenciler daha çok özel ve taşınmalı eğitim sistemi kapsamındaki servislerle ulaşımını sağlamaktadır. Lise öğrencilerinde en dikkat çeken nokta ise yatılı olarak eğitim gören öğrenci sayısıdır. Lise öğrencilerinin % 34.8'i yatılı okurken, % 26.1'i özel servisle, % 13.0'ı ise taşınmalı sistemle ulaşımını sağlamaktadırlar (Çizelge 6.34).

Çizelge 6.34 İlköğretim ve lise öğrencilerinin okula ulaşım şekli

Ulaşım şekli	İlköğretim		Lise	
	Sayı	%	Sayı	%
Yürüyerek	13	31.0	2	8.7
Özel servis	10	23.8	6	26.1
Taşınmalı eğitim	10	23.8	3	13.0
Kendi aracı	3	7.1	-	-
Belediye otobüsü	1	2.4	3	13.0
Yatılı kalıyor	5	11.9	8	34.8
Diğer	-	-	1	4.3
Toplam	42	100.0	23	100.0

Hanesinde ilköğretim ve/veya lise seviyesinde eğitim görenlerin aldıkları eğitim hizmetinden memnuniyet düzeyleri beşli likert ölçeğiyle ortaya konmuştur. Bu kapsamda genel olarak haneler memnuniyet ifade edilen önermelere katılıyorum seçeneğine yakın cevaplar vermişlerdir. En yüksek ortalama 3.8 ile

okula ulaşım önermesine, en düşük ortalama ise 3.4 ortalama ile kaliteli eğitim önermesine verilmiştir (Çizelge 6.35).

İlçeye yakın ova köylerinde memnuniyet düzeyine ilişkin ortalama 3.9 ile genel ortalamanın üzerindeyken, ilçeye görece uzak dağ-yamaç köylerinde 3.4 ile genel ortalamanın altına düşmektedir (Çizelge 6.35). Mekânsal olarak ortaya çıkan bu farklılaşmanın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Mann-Whitney U Testi ile analiz edilmiş ancak sonuç anlamlı bulunmamıştır.

Çizelge 6.35 Hanelerin eğitim hizmetlerinden memnuniyet durumu

Eğitim hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ort.
Hizmet aldığımız okulun fiziki olanakları (yapı-teknolojisi-ısınma) eğitime elverişlidir.	5	8	7	20	15	3.6
Hizmet aldığımız okulda konusunda uzman yeterli sayıda öğretmen bulunmaktadır.	3	9	4	23	16	3.7
Hizmet aldığımız okulda kaliteli bir eğitim verildiğini düşünüyorum.	5	14	3	20	13	3.4
Çocuğum kış ayları da dahil olmak üzere okuluna sıkıntı yaşamadan ulaşabiliyor.	1	8	5	28	13	3.8
Genel ortalama						3.6
Ova köyleri (İlçeye yakın)						
Eğitim hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ort.
Hizmet aldığımız okulun fiziki olanakları (yapı-teknolojisi-ısınma) eğitime elverişlidir.	1	3	3	10	9	3.9
Hizmet aldığımız okulda konusunda uzman yeterli sayıda öğretmen bulunmaktadır.	0	3	2	12	9	4.0
Hizmet aldığımız okulda kaliteli bir eğitim verildiğini düşünüyorum.	2	7	0	9	8	3.5
Çocuğum kış ayları da dahil olmak üzere okuluna sıkıntı yaşamadan ulaşabiliyor.	0	2	3	13	8	4.0
Ova köyleri ortalaması						3.9
Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)						
Eğitim hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ort.
Hizmet aldığımız okulun fiziki olanakları (yapı-teknolojisi-ısınma) eğitime elverişlidir.	4	5	4	10	6	3.3
Hizmet aldığımız okulda konusunda uzman yeterli sayıda öğretmen bulunmaktadır.	3	6	2	11	7	3.4
Hizmet aldığımız okulda kaliteli bir eğitim verildiğini düşünüyorum.	3	7	3	11	5	3.3
Çocuğum kış ayları da dahil olmak üzere okuluna sıkıntı yaşamadan ulaşabiliyor.	1	6	2	15	5	3.6
Dağ-yamaç köyleri ortalaması						3.4

6.3.4 Hanehalklarının ulaşım hizmetlerinden yararlanma durumu

Araştırma kapsamında ulaşım hizmetleri konusunda hanelerin köy içi yollar ile köy-ilçe arasındaki yol durumu hakkındaki görüşleri alınmıştır. Ankete katılanların % 38'i köy içi yollardan memnun olduklarını, % 60.2'si memnun olmadıklarını, % 1.8'i ise kararsız olduklarını belirtmiştir. Köy ile ilçe arasında ise tersi bir durum söz konusudur. Buna göre katılımcıların % 60.8'i köy-ilçe arasındaki yollardan memnunken, % 37.4'ü memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 6.36).

Köylerde bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlere paralel bir şekilde traktör gibi ağır araçların yoğunluğu köy içi yolların daha fazla bozulmasına da neden olmaktadır. Ayrıca Büyükşehir Yasası sonrası İzmir Büyükşehir Belediyesi, hizmet alanına giren köylerde yol yapım çalışmalarında köy-ilçe arasındaki yollar ile tarlaya ve bağ-bahçeye giden yolların yapımına öncelik vermesi nedeniyle köy içi yollar ikinci planda kalmıştır. Yasa sonrası tüzel kişiliklerini kaybeden köylerin de kendi yollarını yapamaz duruma gelmeleri sonucu birçok köyde köy içi yollarda sorunlar yaşanmaktadır.

Katılımcıların cevapları, yaşadıkları köylerin mekânsal konumları itibariyle değerlendirildiğinde ise köy ile ilçe arasındaki yollarda ilçeye uzak dağ-yamaç köylerinin farklı bir yapı gösterdiği dikkati çekmektedir. Bu köylerde genel durumun ve ova köylerinin aksine ilçeye giden yollardan memnuniyetsizlik artmaktadır. Bu köylerde yaşayanların % 50.7'si ilçeye giden yollardan memnun olmadıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 6.36).

Ulaşım hizmetleri açısından ova köyleri ile dağ-yamaç köyleri arasında dağ-yamaç köyleri aleyhine bir eşitsizliğin olduğu yorumu yapılabilir. İlçeye giden yollar açısından hanelerin memnuniyet durumları ile köylerin mekânsal konumları arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6.36).

Çizelge 6.36 Hanelerin köy içi ve ilçeye giden yollardan memnuniyeti

Hanelerin memnuniyet durumu		Köy içi yollar		Köy ile ilçe arasındaki yollar	
		Sayı	%	Sayı	%
Genel	Memnun	65	38.0	104	60.8
	Memnun değil	103	60.2	64	37.4
	Kararsız	3	1.8	3	1.8
	Toplam	171	100	171	100
Ova köyleri* (İlçeye yakın)	Memnun	39	39.8	69	70.4
	Memnun değil	57	58.2	27	27.6
	Kararsız	2	2.0	2	2.0
	Toplam	98	100.0	98	100.0
Dağ - yamaç köyleri* (İlçeye uzak)	Memnun	26	35.6	35	47.9
	Memnun değil	46	63.0	37	50.7
	Kararsız	1	1.4	1	1.4
	Toplam	73	100.0	73	100.0

*Köy ile ilçe arasındaki yol bakımından ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p<0.05$ için anlamlıdır.

Hanelerin ulaşım hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri beşli likert ölçeği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ulaşım hizmetleri konusunda en düşük ölçek ortalamasına 2.4 ile tarlalara giden yolların altyapısının arazilere sorunsuz ulaşmak için uygun nitelikte olması ile ilgili önerme sahiptir. En yüksek ortalamayı ise 3.9 ile il merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşanmadan araç bulabilme önermesi almıştır (Çizelge 6.37).

Mekânsal konumları itibariyle değerlendirme yapıldığında ulaşım hizmetlerinden yararlanma düzeyi bakımından köyler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre köy içi yollar ile ilgili önerme dışında tüm önermeler açısından köylerin mekânsal konumlarına göre aralarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6.37). Buna göre ilçeye uzak dağ yamaç köylerinin ulaşım hizmetlerinden, ilçeye yakın ova köyleri kadar yararlanamadıkları söylenebilir.

Çizelge 6.37 Hanelerin ulaşım hizmetlerinden memnuniyet durumu

Ulaşım hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ort.
Tarlalarımıza giden yolların altyapısı arazilerime sorunsuz ulaşmam için uygun niteliktedir.	60	36	12	22	22	2.4
Köy içi yollarımız sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir.	37	47	23	42	22	2.8
İlçe merkezine giden yollar sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir	18	27	20	63	43	3.5
İl merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyorum.	15	14	8	68	65	3.9
İlçe merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyorum.	20	22	11	50	68	3.7
Genel ortalama						3.3
Ova köyleri						
Ulaşım hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ort.
Tarlalarımıza giden yolların altyapısı arazilerime sorunsuz ulaşmam için uygun niteliktedir.*	27	18	8	12	17	2.7
Köy içi yollarımız sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir.	17	25	18	24	14	2.9
İlçe merkezine giden yollar sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir.*	3	12	14	39	30	3.8
İl merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyorum.*	0	5	2	41	49	4.4
İlçe merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyorum.*	2	12	5	27	52	4.2
Ova köyü ortalaması						3.6
Dağ-yamaç köyleri						
Ulaşım hizmetlerinden memnuniyet düzeyi	1	2	3	4	5	Ort.
Tarlalarımıza giden yolların altyapısı arazilerime sorunsuz ulaşmam için uygun niteliktedir.*	33	18	4	10	5	2.1
Köy içi yollarımız sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir.	20	22	5	18	8	2.6
İlçe merkezine giden yollar sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir*	15	15	6	24	13	3.1
İl merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyorum.*	15	9	6	27	16	3.3
İlçe merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyorum.*	18	10	6	23	16	3.1
Dağ-Yamaç Köyü Ortalaması						2.8

1=Hiç katılmıyorum, 2=Kısmen katılıyorum, 3=Orta derecede katılıyorum 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

6.3.5 Hanehalklarının gelir düzeyine ilişkin bilgiler

Çalışmada hane halkı gelir düzeyleri, verilerin frekans dağılımı ve asgari ücret düzeyi dikkate alınarak gruplandırılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen hanelerin % 21.6'sının geliri asgari ücret düzeyi ve altında iken, toplamda % 43.2'si ise 2000 TL ve altında gelire sahiptir. Hanelerin % 28.7'si alt-orta, % 10.5'i üst-orta gelir grubunda yer alırken % 17.5'i ise üst gelir grubunda bulunmaktadır (Çizelge 6.38).

Çizelge 6.38 İncelenen hanelerin gelir gruplarına göre dağılımı

Gelir grupları	Grup isimlendirmesi	Gelir düzeyi (Aylık)	Hane sayısı	Oran (%)
Düşük gelir grubu	Asgari ücret düzeyi ve altı gelir grubu*	1300 TL ve altı	37	21.6
	Asgari ücret düzeyi üzeri düşük gelir grubu	1301 TL – 2000 TL	37	21.6
Orta gelir grubu	Alt-orta gelir grubu	2001 TL – 3500 TL	49	28.7
	Üst-orta gelir grubu	3501 TL – 5000 TL	18	10.5
Yüksek gelir grubu	Üst gelir grubu	5000 TL ve üstü	30	17.5
Toplam			171	100.0

* Anketlerin gerçekleştirildiği 2016 yılı net asgari ücretini ifade etmektedir.

Araştırma kapsamına giren hanelerin gelirlerinin % 58.5'ini tarım, % 41.5'ini ise tarım dışı gelir oluşturmaktadır. Dağ-yamaç köylerinde bu oran sırasıyla % 66.8 ve % 33.2 iken, ova köylerinde % 52.2 ve % 47.8'dir (Çizelge 6.39).

Yapılan analiz sonuçlarına göre hanelerin tarım ve tarım dışı gelirleri köylerin mekânsal konumuna göre istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. Buna göre ova köylerindeki haneler için tarım dışı gelir, dağ-yamaç köylerine göre daha önemli bir gelir kaynağı iken, dağ-yamaç köylerindeki hanelerin ekonomileri ova köylerindeki hanelere göre daha fazla tarıma dayalıdır (Çizelge 6.39).

Gelir kaynakları içinde tarımsal faaliyet bulunan haneler gelirlerinin % 68.9'unu bitkisel üretim, % 31.1'ini ise hayvansal üretim faaliyetlerinden elde etmektedirler. Dağılım köylerin mekansal konumları itibariyle incelendiğinde

istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Buna göre dağ-yamaç köyleri % 84.9 ile büyük ölçüde bitkisel üretime yöneliktir. Ova köylerinde ise bitkisel üretimin payı % 53.6, hayvansal üretimin payı ise % 46.4 ile daha dengeli bir seyir izlemektedir (Çizelge 6.39).

Dağ-yamaç köylerinde hayvansal üretimin gelir içinde düşük seviyede kalmasında yem bitkileri üretiminin kısıtlı kalması, sütün firma tarafından toplanmasında yaşanan güçlükler, ilçe merkezine dolayısıyla pazara olan uzaklık gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.39 Hanehalkı gelirinin dağılımı

Gelirin dağılımı	Genel	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri	Asymp. sig P değeri
Tarımdan elde edilen gelir (%)	58.5	52.2	66.8	0.01*
Tarım dışı gelir (%)	41.5	47.8	33.2	0.01*
Toplam	100.0	100.0	100.0	-
Tarımsal gelirin dağılımı	Genel	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri	Asymp. sig p değeri
Bitkisel üretimi payı (%)	68.9	53.6	84.9	0.00*
Hayvansal üretimin payı (%)	31.1	46.4	15.1	0.00*
Toplam	100.0	100.0	100.0	-

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Hanelerin gelir kaynakları gelir grupları itibariyle değerlendirildiğinde, 1. ve 5. Gelir gruplarının toplam gelirleri içinde tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelirin daha fazla olduğu görülmektedir. 1. Gelir grubundaki haneler toplam gelirlerinin % 64.6'sını, 5. Gelir grubundaki haneler ise toplam gelirlerinin % 80.7'sini tarımsal faaliyetlerden elde etmektedirler (Çizelge 6.40).

Gruplar arası farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için Kruskal-Wallis testinden yararlanılmış ve 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Kruskal-Wallis testi grupların ortalamaları arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymasına rağmen farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığı bilgisini vermemektedir. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu belirlemek içinse post-hoc analizlerden yararlanılmaktadır. Buna göre yapılan post-hoc analizleri sonucunda 5. Gelir grubu ile 2., 3. ve 4. Gelir grupları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır (Çizelge 6.40).

Araştırma kapsamında incelenen köylerde yüksek gelir grubundaki hanelerin temel gelir kaynağının tarımsal faaliyetler olduğu söylenebilir. Diğer gelir gruplarındaki hanelerde ise tarım dışı alternatif gelir kaynaklarının yüksek gelir grubundaki hanelere göre daha baskın olduğu ifade edilebilir. Bu durumun ortaya çıkışında, tarımsal faaliyetlerden yeterli geliri elde edemeyen işletmelerin tarım dışına çıkışının, tarım dışına çıkan işletmelerin arazilerinin ise kiralama veya satın alma yoluyla el değiştirmesi sonucu ölçek ekonomisinden de yararlanan ve yüksek gelir şansı bulan işletmelerin devreye girmesinin etkili olduğu yorumu yapılabilir. Buna karşın mevcut oranlar diğer gelir grupları için de tarımsal faaliyetlerin ve tarımsal gelirin haneler için önemini koruduğunu göstermektedir.

Hanelerin tarımsal gelirlerinin bitkisel ve hayvansal üretim dallarına dağılımı gelir grupları açısından incelendiğinde, gelirleri arasında bitkisel üretim faaliyeti öne çıkanlar % 83.9 ile 1. Gelir grubu ve % 77.3 ile 4. Gelir grubudur. Kruskal-Wallis testi sonuçları gruplar arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Post-hoc analizi sonuçlarına göre 1. Grupla 2, 3, 5. Gruplar arasında ve 4 ile 5. Gruplar arasındaki farkların anlamlı olduğu görülmüştür (Çizelge 6.40).

Çizelge 6.40 Gelir kaynaklarının gelir gruplarına göre dağılımı (%)

Gelir grupları		Toplam gelir			Tarımsal gelir		
		Tarımdan elde edilen gelir	Tarım dışı gelir	Toplam	Bitkisel üretim	Hayvansal üretim	Toplam
1. Gelir grubu	Asgari ücret düzeyi ve altı gelir grubu	64.6	35.4	100.0	83.9	16.1	100.0
2. Gelir grubu	Asgari ücret düzeyi üzeri düşük gelir grubu	52.8	47.2	100.0	69.1	30.9	100.0
3. Gelir grubu	Alt-orta gelir grubu	47.0	53.0	100.0	67.3	32.7	100.0
4. Gelir grubu	Üst-orta gelir grubu	50.9	49.1	100.0	77.3	22.7	100.0
5. Gelir grubu	Üst gelir grubu	80.7	19.3	100.0	52.0	48.0	100.0
Asymp. sig p değeri		0.010*		-	0.015**		-

*Kruskal-Wallis testine göre 5. Grupla 2, 3 ve 4. gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

**Kruskal-Wallis testine göre 1. Grupla 2, 3, 5. Gruplar arasında ve 4 ve 5. Gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

İncelenen hanelerin gelirleri ikamet ettikleri köylerin mekânsal konumlarına göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre en düşük gelir grubu olarak belirlenen asgari ücret düzeyini ifade eden 1. Gelir grubundaki hanelerin % 62.2'si dağ-yamaç köylerinde yaşarken, üst gelir grubu olarak ifade edilen 5. Gelir grubundaki hanelerin % 70.0'ı ilçeye görece yakın ova köylerinde yaşamaktadır (Çizelge 6.41).

Gelir grupları ile köylerin mekânsal konumları arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hangi gelir grubu veya grupları için ilişki olabileceği olasılık tablosu (contingency table) yardımıyla hesaplanmıştır. Buna göre sadece 1. Gelir grubu bakımından istatistiksel olarak köylerin mekânsal konumları ile gelir düzeyleri arasında bir ilişki bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre ilçe merkezine uzak dağ-yamaç köylerinde asgari ücret ve altında bir gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışanların sayısının ova köyelerine göre daha fazla olması istatistiksel açıdan da anlamlıdır (Çizelge 6.41).

Hanehalkı gelirinin ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerden elde edildiği dağ-yamaç köylerinde asgari ücret ve altındaki hanelerin sayısının ova köyelerine göre fazla olmasında, tarımsal faaliyetlerden yeterli geliri elde edemeyen hanelerin tarım dışı faaliyetlerde asgari ücretle daimi veya geçici işçi olarak çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir. Çizelge 6.5'den de hatırlanacağı gibi çeşitli sanayi ve tesislerde büyük oranda asgari ücrete bağlı olarak çalışan daimi veya geçici işçilerin sayısının dağ-yamaç köylerinde fazla olmasının bu sonuçta etkili olduğu yorumu yapılabilir.

Çizelge 6.41 Gelir gruplarının köylerin mekânsal konumuna göre dağılımı

Gelir grupları	Ova köyleri hane sayısı	Ova köyleri içindeki oran (%)	Gelir grubu içindeki oran (%)	Dağ-yamaç köyleri hane sayısı	Dağ-yamaç köyleri içindeki oran (%)	Gelir grubu içindeki oran (%)	Toplam hane sayısı	%
1. Gelir grubu*	14	14.3	37.8	23	31.5	62.2	37	100.0
2. Gelir grubu	18	18.4	48.6	19	26.0	51.4	37	100.0
3. Gelir grubu	32	32.7	65.3	17	23.3	34.7	49	100.0
4. Gelir grubu	13	13.3	72.2	5	6.8	27.8	18	100.0
5. Gelir grubu	21	21.4	70.0	9	12.3	30.0	30	100.0
Toplam	98	100.0	57.3	73	100.0	42.7	171	100.0

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır

6.4 Tarımla Uğraşan Hanehalklarının Tarımsal Faaliyetlerine İlişkin Bilgiler

6.4.1 İşletmelerin arazi varlığı

Görüşülen haneler içerisinde bitkisel üretim faaliyetinde bulunan işletmelerin ortalama arazi genişliği 37.6 dekar'dır. Ova köylerinde ortalama sulanabilir arazi genişliği 43.7 dekar iken, dağ-yamaç köylerinde 7.9 dekar'dır. Ortalama sulanamayan arazi genişlikleri ise ova köylerinde 4.8 dekar, dağ-yamaç köylerinde yaklaşık 19.0 dekar'dır. Hem sulanabilir hem de sulanamayan arazi genişlikleri açısından ova köyleri ile dağ-yamaç köyleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır (Çizelge 6.42). Buna göre dağ-yamaç köylerindeki işletmeler 26.89 dekarla çok küçük işletme yapısında olup arazilerin % 70.54'ü sulanmamaktadır.

İlçelere göre ortalama işlenen arazi genişlikleri açısından 83.08 dekar ile Tire ilk sırada yer alırken, 9.19 dekar ile Kiraz ilçesi son sırada bulunmaktadır. İşlenen arazi genişliği açısından Kiraz ile diğer tüm ilçeler arasındaki fark Kruskal-Wallis testine göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Çizelge 6.42).

Kiraz ilçesi toplam tarım alanı açısından da TÜİK verilerine göre araştırma kapsamındaki beş ilçe arasında son sırada yer almaktadır. Buna karşılık tarımsal faaliyetle uğraşan çiftçi sayısının fazla olması ortalama arazi genişliklerinin düşük kalması sonucunu doğurmaktadır. Bu açıdan araştırma alanının da geneli yansıttığı söylenebilir.

Sulanan ve sulanamayan arazi genişlikleri açısından bir değerlendirme yapıldığında 37.6 dekarlık ortalama arazinin 25.6 dekarını (% 68) sulanan, 12.0 dekarını (% 32) ise sulanamayan araziler oluşturmaktadır. Ödemiş'in sulanan ortalama arazi genişliği ile Torbalı, Bayındır ve Kiraz'ın sulanan ortalama arazi genişliği arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sulanamayan arazi genişliği açısından bakıldığında ise Ödemiş ilçesi ile Torbalı, Bayındır ve Tire'nin ortalama sulanamayan arazi genişlikleri arasındaki fark istatistiksel

olarak anlamlı çıkmıştır. Yine sulanamayan arazi genişliği olarak Kiraz ilçesi ile Torbalı, Bayındır ve Ödemiş ilçeleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (Çizelge 6.42).

İşletmeler ağırlıklı olarak mülk arazilerinde üretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortalama işlenen arazinin 26.45 dekarı mülk, 9.59 dekarı kiralık ve 1.52 dekarı ortakçı olarak işlenmektedir. Ortalama parsel sayısı 4'tür. İki parsel arası en uzak mesafe ortalama 5.94 km'dir. Parseller arası mesafenin en uzun olduğu iki ilçe 7.77 km ile Kiraz ve 7.30 km ile Torbalı'dır (Çizelge 6.42).

Çizelge 6.42 Tarımsal faaliyette bulunan hanelerin ortalama arazi genişlikleri (da)

Arazi özelliği	Genel	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri	Torbalı (1)	Bayındır (2)	Tire (3)	Ödemiş (4)	Kiraz (5)
Sulanan arazi (da)*	25.57	43.73	7.92	22.18	16.59	76.75	31.07	5.22
Sulanamayan arazi (da)**	11.99	4.81	18.97	29.74	17.45	6.33	2.24	3.96
Ortalama arazi (da)***	37.56	48.54	26.89	51.92	34.05	83.08	33.31	9.19
Mülk arazi (da)	26.45	31.47	21.58	37.98	22.55	57.08	22.47	8.15
Ortakçılıkla işl. arazi (da)	1.52	0.43	2.58	4.71	0.00	1.67	0.67	0.11
Kiralanan arazi (da)	9.59	16.64	2.73	9.24	11.50	24.33	10.18	0.93
Ortalama parsel sayısı	4.31	4.01	4.59	4.00	5.36	5.33	4.91	2.37
En uzak iki parsel arası ort. mesafe (km)	5.94	5.58	6.22	7.30	5.81	5.58	4.51	7.77

* Mann-Whitney U testine göre ova köyleri ile dağ-yamaç köyleri arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır. / Kruskal-Wallis testine göre 4. Grup ile 1, 2 ve 5. gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

** Mann-Whitney U testine göre ova köyleri ile dağ-yamaç köyleri arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır. / Kruskal-Wallis testine göre 4. Grup ile 1, 2 ve 3. Gruplar arasındaki farkla 5. Grup ile 1, 2, ve 4. Gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

***Kruskal-Wallis testine göre 5. Grup ile diğer 4 grup arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

İşletmelere son beş yıl içinde işledikleri mülk ve kiralık arazide herhangi bir değişim olup olmadığı sorulmuştur. İşletmelerin yaklaşık % 62'si mülk arazide bir değişiklik olmadığını, % 16'sı işlediği mülk arazinin azaldığını, % 22'si ise artış olduğunu ifade etmiştir. Kiralık arazi işleyen 51 işletmenin ise % 51'i kiraladıkları arazide herhangi bir değişiklik olmadığını belirtirken, % 16'sı azaldığını, % 33'ü ise arttığını belirtmişlerdir. Mülk arazideki artışta miras, yatırım, yem bitkisi yetiştirme gibi sebepler ön plana çıkarken, azalışta borç kapama, ev alma ve nakit

ihtiyacı öne çıkan sebepler arasındadır. Kiralık arazi artışında ise yem bitkisi yetiştirme, mevcut arazinin yetersiz kalması ve yeni yatırımlar gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmiştir. Kiralık arazilerin azalmasında öne çıkan gerekçeler ise işgücü temininde karşılaşılan zorluklar, yeterli geliri elde edememek, suyun azalması şeklinde ifade edilmiştir.

6.4.2 İşletmelerin tarımsal üretim faaliyetine ilişkin bilgiler

İşletmelerin bünyelerinde yer verdikleri üretim dallarının dağılımı Çizelge 6.43’de verilmiştir. Genel olarak işletmelerin % 53.74’ü sadece bitkisel üretim faaliyetine yer verirken, sadece hayvansal üretim faaliyetine yer veren işletmelerin oranı % 4.08’dir. İşletmelerin % 42.18’i ise bitkisel ve hayvansal üretim dallarına bir arada yer vermektedir (Çizelge 6.43). İşletmelerin bünyelerinde yer verdikleri üretim dalı ile üretim faaliyetini gerçekleştirdikleri köylerin mekânsal konumları arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre sadece bitkisel üretim dalına yer veren işletmeler ile bitkisel ve hayvansal üretim dallarına birlikte yer veren işletmelerin, faaliyetlerini yürüttükleri köylerin mekânsal konumları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sadece bitkisel üretim yapan işletmeler dağ-yamaç köylerinde, bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte gerçekleştiren işletmeler ise ova köylerinde ağırlığı oluşturmaktadır (Çizelge 6.43).

Çizelge 6.43 İşletmelerin üretim dallarına göre dağılımı

Üretim dalı	Genel		Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sadece bitkisel üretim*	79	53.74	30	40.00	49	68.06
Sadece hayvansal üretim	6	4.08	5	6.66	1	1.39
Bitkisel ve hayvansal üretim birlikte*	62	42.18	40	53.34	22	30.55
Toplam	147	100.00	75	100.00	72	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Tarım işletmelerinin pazarla olan bağlantıları hakkında fikir sahibi olabilmek için üretimlerini ne ölçüde pazar, ne ölçüde öz tüketim için yaptıkları sorulmuştur. Cevap veren 147 işletmeden 7’si sadece öz tüketim için üretim yaptıklarını belirtmiştir. Bu işletmeler dışındaki işletmeler pazarla az veya çok

bağlantı içindedir. Tamamen pazar için üretim yaptığını belirten 52 işletme vardır ve işletmelerin % 35.37'ini oluşturmaktadır. İşletmelerin çoğunluğu ise büyük ölçüde pazar için üretim yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu işletmelerin sayısı ise 81'dir ve toplam işletmelerin içinde % 55.10'luk bir paya sahiptirler (Çizelge 6.44).

Pazara yakın ova köylerinde tamamen pazar için üretim yapan işletmelerin oranı, dağ-yamaç köylerine göre daha fazladır. Dağ-yamaç köylerinde ise işletmelerin % 70.42 gibi büyük bir çoğunluğu büyük ölçüde pazar için üretim yapmakta ancak üretimlerinde az da olsa öz tüketime yer vermektedirler. Az ya da çok öztüketime yönelik üretim yapan işletmelerin kümülatif toplamı ova köylerinde % 55.26 iken, dağ-yamaç köylerin % 74.65'tir (Çizelge 6.44).

Tarımın çok fonksiyonluluğunun alt bileşenlerinden birisi de gıda güvencesidir. Bu kavram işletmeler için, bir yandan işletmelerin gıda ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yeterli gelire sahip olmalarını ifade ederken; diğer yandan öztüketime yani üretimden aile tüketimine ayırdıkları ürüne işaret etmektedir (Akyüz, 2013; Bahadır, 2005). Gelir bakımından ova köylerinin daha yüksek gelire sahip oldukları Çizelge 6.41'de ifade edilmişti. Öztüketim açısından bir değerlendirme yapıldığında ise, dağ-yamaç köylerinde üretimde ova köylerine göre daha fazla sayıda işletmenin az veya çok oranda öztüketime yer verdiği görülmektedir. Bu çerçevede dağ-yamaç köylerindeki işletmelerin gıda güvencesine yönelik gelir açısından sahip oldukları dezavantajı, bu yolla kapamaya çalıştıkları yorumu yapılabilir. Ayrıca ova köylerinde de üretimlerinde öztüketime yer veren işletmelerin sayısının da önemli oranda olduğu söylenebilir. Ancak araştırma kapsamındaki tüm köylerde üretimin temel olarak pazar için yapıldığının vurgulanması gerekmektedir.

Çizelge 6.44 Tarım işletmelerinin pazarla bağlantılarına ilişkin görüşleri

Pazarla bağlantı düzeyi	Genel		Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tamamen pazar için	52	35.37	34	44.74	18	25.35
Büyük ölçüde pazar için	81	55.10	31	40.79	50	70.42
Tamamen öz tüketim için	7	4.76	7	9.21	0	0.00
Büyük ölçüde öz tüketim için	7	4.76	4	5.26	3	4.23
Toplam	147	100.00	76	100.00	71.00	100.00

İşletmelerin işgücü kullanımı hakkında fikir sahibi olabilmek için aile ve ücretli işgücüne işletmelerinde hangi derecede yer verdikleri sorulmuştur. Genel bir değerlendirme yapıldığında işletmelerin % 77.56'sının tamamen veya büyük ölçüde aile işgücüne dayalı olarak tarımsal faaliyetlerini sürdürdükleri ortaya çıkmıştır. Köylerin mekânsal konumlarıyla işgücü kullanımları arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için ki-kare testinden yararlanılmıştır. Buna göre büyük ölçüde aile işgücü kullanımı açısından dağ-yamaç köyleri, tamamen ücretli işgücü kullanımı açısından ise ova köyleri lehine olan fark istatistiksel olarak anlamlıdır (Çizelge 6.45).

İşletmelerde aynı soru, on yıl öncesi için de sorulmuştur. On yıl öncesi için sadece büyük ölçüde aile işgücüne dayalı üretim açısından köylerin mekânsal konumlarıyla işgücü kullanımları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca işletmelerin günümüzdeki işgücü kullanımlarıyla on yıl öncesi işgücü kullanımları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı McNemar testi ile analiz edilmiş ancak bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuca göre işletmelerin günümüzdeki işgücü kullanımlarının on yıl öncesine benzer yapıda olduğu söylenebilir (Çizelge 6.45).

Çizelge 6.45 Tarım işletmelerinin işgücü kullanımına ilişkin görüşleri

Zaman	İşgücü kullanımı	Genel		Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Günümüz	Tamamen aile işgücü	58	39.46	36	47.37	22	30.99
	Büyük ölçüde aile işgücü*	56	38.10	21	27.63	35	49.30
	Büyük ölçüde ücretli işgücü	27	18.37	13	17.11	14	19.72
	Tamamen ücretli işgücü*	6	4.08	6	7.89	0	0.00
	Toplam	147	100.00	76	100.00	71	100.00
Zaman	İşgücü kullanımı	Genel		Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
On yıl önce	Tamamen aile işgücü	61	41.78	34	45.33	27	38.03
	Büyük ölçüde aile işgücü*	53	36.30	19	25.33	34	47.89
	Büyük ölçüde ücretli işgücü	25	17.12	16	21.33	9	12.68
	Tamamen ücretli işgücü	7	4.79	6	8.00	1	1.41
	Toplam**	146	100.00	75	100.00	71	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

**Bir işletme üç yıl önce üretime başladığını belirtmiştir.

İşletmelerin tarımsal desteklerden yararlanma durumu incelendiğinde bitkisel ve hayvansal üretim dallarından en az birisine yer veren 147 işletmenin % 54.42'sinin desteklerden yararlandığı % 45.58'nin ise yararlanmadığı görülmektedir. Tarımsal faaliyetleri içerisinde bitkisel üretime yer veren 73 işletmenin arazi genişlik grupları itibariyle tarımsal desteklerden yararlanma durumlarına bakıldığında ise desteklerden daha çok büyük arazi gruplarının yararlandıkları ortaya çıkmaktadır. En küçük arazi grubu olan 5 dekar ve altı işletmelerin % 90.00'ı, 6-10 da işletmelerin ise % 66.67'si desteklerden yararlanmamaktadır. Bu işletmeler arazisi olan toplam işletme sayısının % 37.23'ünü oluşturmaktadır. En büyük arazi grubu olan ve 11 işletmenin bulunduğu 100 da üstü işletmelerin tamamı, 51-100 da işletmelerin ise % 94.74'ü desteklerden yararlanmaktadır. İşletmelerin arazi genişlik grupları ile desteklerden yararlanma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiş ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Çizelge 6.46). Desteklerden yararlanmayan işletmelerin büyük bir bölümünün küçük işletmeler olduğu dikkati çekmektedir. Desteklerden yararlanabilmek için tamamlanması gereken evrakların ve yerine getirilmesi gereken prosedürlerin fazlalığı nedeniyle küçük ölçekli işletmelerin destekleme başvurularına ilgisiz kaldıkları yorumu yapılabilir.

Çizelge 6.46 Arazi genişlik gruplarına göre tarımsal desteklerden yararlanma durumu

Destekten yararlanma durumu	Gruplar arası				Grup içi			
	Evet		Hayır		Toplam sayı	Evet oranı (%)	Hayır oranı (%)	Toplam oran (%)
Arazi genişlik grubu	Sayı	%	Sayı	%				
5 da ve altı*	3	4.11	27	42.19	30	10.00	90.00	100.00
6-10 da*	7	9.59	14	21.88	21	33.33	66.67	100.00
11-20 da	12	16.44	14	21.88	26	46.15	53.85	100.00
21-50 da*	22	30.14	8	12.50	30	73.33	26.67	100.00
51-100 da	18	24.66	1	1.56	19	94.74	5.26	100.00
100 da üstü	11	15.07	0	0.00	11	100.00	0.00	100.00
Toplam (Bitkisel üretim)	73	100.00	64	100.00	137	53.28	46.72	100.00
Toplam (Bitkisel + Hayvansal)	80	-	67	-	147	54.42	45.58	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

6.4.3 Tarım işletmelerinin üretim desenine ilişkin bilgiler

Tarım işletmeleri tarafından üretilen ürünler içerisinde hem alan hem de üretici sayısı bakımından ilk yirmi içerisinde bulunan ürünler Çizelge 6.47'de verilmiştir.

En geniş alanda ve en fazla üretici tarafından üretilen ilk iki ürün silajlık mısır ve zeytindir. Silajlık mısır 45 üretici tarafından işletme başına ortalama 38.31 da alanda yetiştirilirken, zeytin 44 üretici tarafından işletme başına ortalama 21.86 da alanda üretilmektedir (Çizelge 6.47).

İşletme başına en büyük ortalama arazi genişliğine ise toplam 884.00 da alanda 6 üretici tarafından yetiştirilen ve işletme başına ortalama 147.33 da'da üretilen dane mısır sahiptir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde en geniş alanda yetiştirilen ve en büyük ortalama arazi genişliğine sahip sebze domatestir. Domates 17 üretici tarafından ortalama 39.71 da alanda yetiştirilmektedir. İlk yirmi ürün içine giren diğer sebzeler ise kavun, biber, fasulye ve karpuzdur. (Çizelge 6.47).

Üretilen ürünler arasında beşinci ve altıncı sırayı endüstri bitkilerinden patates ve pamuk almaktadır. Patates özellikle Ödemiş ilçesindeki başlıca geçim kaynaklarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Pamuk ise ortalama 63.80 da üretim alanıyla araştırma alanı içinde görece büyük ölçekte üretilen ürünlerin başında gelmektedir. Patates ve pamuğu tahıl ürünlerinden yulaf ve buğday takip etmektedir. Yulaf 166 da alanda 5 üretici tarafından ortalama 33.20 da alanda yetiştirilirken, buğday 10 üretici tarafından 156 da alanda ortalama 15.60 da alanda üretilmektedir. Arpada yine ilk yirmi ürün arasına giren tahıl grubu ürünler içindedir (Çizelge 6.47).

İncelenen işletmeler içinde en geniş alanda üretilen meyve incirken, en fazla sayıda üretici tarafından yetiştirilen meyve ise kirazdır. Toplam 20 işletmede kiraz üretilmektedir. Bağcılık yine ilk yirmi içindeki üretim faaliyetlerinden birisidir ve 15 üretici tarafından yapılmaktadır. Ayrıca 8 üretici ceviz, 3 üretici de şeftali yetiştirmektedir (Çizelge 6.47).

İlk 20 ürün arasında baklagillerden barbunya yer alırken, 8 üreticinin de süs bitkisi yetiştiriciliği yaptığı tespit edilmiştir. Bu iki üründe Ödemiş'te üretilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde Çizelge 6.47'de verilen yirmi ürünle birlikte toplamda ticari veya yem bitkisi olarak yetiştirilen 41 farklı ürüne yer verildiği görülmüştür (Çizelge 6.47).

Çizelge 6.47 İşletmeler tarafından en fazla üretilen ilk yirmi ürün

Ürünler	Toplam üretici	Toplam alan	İşletme başına ortalama arazi (da)
Silajlık mısır	45	1724.00	38.31
Zeytin	44	962.00	21.86
Mısır dane	6	884.00	147.33
Domates	17	675.00	39.71
Patates	23	351.00	15.26
Pamuk	5	319.00	63.80
Yulaf	5	166.00	33.20
Buğday	10	156.00	15.60
Barbunya	15	154.00	10.27
İncir	11	151.00	13.73
Kavun	4	148.00	37.00
Biber	11	147.00	13.36
Fasulye	20	143.50	7.18
Arpa	11	127.00	11.55
Bağ	15	119.50	7.97
Kiraz	20	114.00	5.70
Şeftali	3	108.00	36.00
Süs bitkisi	8	71.00	8.88
Karpuz	3	67.00	22.33
Ceviz	8	42.00	5.25

6.4.4 İşletmelerin girdi temini ve kullanımına ilişkin bilgiler

Bitkisel üretimlerinde tohum kullanan üreticilerin tohum tedarik yerleri incelendiğinde % 50.47'sinin bayilerden, % 14.95'inin kooperatiflerden, % 7.48'inin sözleşmeli üretim yaptıkları firmalardan, % 4.67'sinin tüccarlardan ve % 5.61'inin de pazar, ziraat odası, diğer çiftçiler gibi farklı kanallardan tohum temin ettikleri görülmüştür. Üreticilerden % 38.32'i ise kendi ürettikleri ürünlerden tohumluklarını ayırmaktadır (Çizelge 6.48).

Bitkisel üretimde tohum kullanan üreticilerin tohum tedarik şekilleri faaliyetlerini yürüttükleri köylerin mekânsal konumlarına göre değerlendirildiğinde ova köylerinde üreticilerin % 68.97'sinin bayilerden tohum

temin ederken, dağ-yamaç köylerinde bu oranın % 28.57'ye düştüğü görülmektedir. Dağ-yamaç köylerinde % 67.35'lik oranla üreticilerin ürünlerinden kendi tohumlarını ayırdıkları dikkati çekmektedir. Köylerin mekânsal konumu açısından kendi tohumunu ayıran üreticilerin sayısı ile herhangi bir kanaldan satın alan üreticilerin sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu yapılan ki-kare analizi ile de ortaya konmuştur (Çizelge 6.48).

Çizelge 6.48 Tohum kullanan işletmelerin tohumu temin ettikleri yerler

Temin yeri	Genel		Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bayiden*	54	50.47	40	68.97	14	28.57
Kooperatiften	16	14.95	12	20.69	4	8.16
Sözleşmeli firmadan	8	7.48	7	12.07	1	2.04
Kendi tohumundan ayırıyor*	41	38.32	8	13.79	33	67.35
Tüccardan	5	4.67	4	6.90	1	2.04
Diğer	6	5.61	2	3.45	4	8.16
Toplam**	130	-	73	-	57	-
Toplam işletme	107	100.00	58	100.00	49	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

**Birden fazla kanaldan tohum tedarik eden işletmeler vardır. Oranlar tohum kullanan işletme sayısı üzerinden hesaplanmıştır.

Bitkisel üretim yapan işletmelerin % 76.26'si kimyasal gübre kullanırken, % 23.74'ü kullanmamaktadır (Çizelge 6.49). Sertifikalı organik tarım yapan 9 işletmenin dışında 24 işletmede daha kimyasal gübre kullanılmadığı gözlenmiştir.

Köylerin mekânsal konumları ile kimyasal gübre kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ova köylerinde kimyasal gübre kullanımının dağ-yamaç köyelerine göre daha yaygın olduğu söylenebilir (Çizelge 6.49).

Çizelge 6.49 İşletmelerin kimyasal gübre kullanımları

Köyler*	Kimyasal gübre kullanımı*					
	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Ova köyleri	59	84.29	11	15.71	70	100.00
Dağ-yamaç köyleri	47	68.12	22	31.88	69	100.00
Toplam	106	76.26	33	23.74	139	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Kimyasal gübre kullanımı arazi genişlik gruplarına göre incelendiğinde tüm arazi gruplarındaki işletmelerin büyük oranda kimyasal gübreye üretimlerinde yer vermektedirler. Bu oran 100 da üstü işletmelerde % 90.91'i bulurken, 21- 50 da grubunda % 65.52'ye düşmektedir. Ancak yapılan ki-kare analizinde işletmeler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (Çizelge 6.50).

Çizelge 6.50 Arazi genişlik gruplarına göre kimyasal gübre kullanımı

Arazi genişlik grubu	Kimyasal gübre kullanımı					
	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
< 5 da	20	68.97	9	31.03	29	100.00
6-10 da	19	90.48	2	9.52	21	100.00
11-20 da	20	76.92	6	23.08	26	100.00
21-50 da	19	65.52	10	34.48	29	100.00
51 -100 da	14	73.68	5	26.32	19	100.00
100 da üstü	10	90.91	1	9.09	11	100.00

İşletmeler kimyasal gübre alımlarının % 72.17'sini bayilerden, % 22.61'ini ise kooperatiflerden yapmaktadır (Çizelge 6.51).

Çizelge 6.51 İşletmelerin kimyasal gübre temin yerleri

Temin yeri	Sayı	%
Bayi	83	72.17
Kooperatif	26	22.61
Diğer	6	5.22
Toplam*	115	100.00

*Birden fazla yerden gübre temin eden işletmeler bulunmaktadır.

İşletmeler hayvan gübresi kullanımı bakımından incelendiğinde üreticilerin % 82.27'sinin bitkisel üretim faaliyetlerinde hayvan gübresine yer verdikleri görülmüştür. Bu oran ova ve dağ-yamaç köylerinde de hemen hemen aynıdır (Çizelge 6.52). İşletmelerin kullandıkları hayvan gübresinin büyük bir bölümünü büyükbaş hayvan kaynaklı gübre oluşturmaktadır.

Çizelge 6.52 İşletmelerin hayvan gübresi kullanımları

Köyler	Hayvansal gübre kullanımı					
	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Ova köyleri	57	81.43	13	18.57	70	100.00
Dağ-yamaç köyleri	59	83.10	12	16.90	71	100.00
Toplam	116	82.27	25	17.73	141	100.00

İşletmelerin % 44.63'ü hayvan gübresini kendi işletmelerinden elde ederken, % 39.67'si satın almaktadır. Gübreyi bedelsiz olarak komşusundan temin etme yoluna giden işletmelerin oranı ise % 15.70'dir (Çizelge 6.53).

Köylerin hem coğrafi durumlarını hem de ilçeye uzaklıklarını ifade eden mekânsal konumları itibariyle bir değerlendirme yapıldığında ilçeye yakın ova köylerinde hayvan gübresi kullanan işletmelerin % 66.10'unun gübreyi kendi işletmelerinden temin ettikleri görülmektedir. Bu oran ilçeye uzak dağ-yamaç köylerinde % 24.19'dur. Dağ-yamaç köylerindeki işletmelerin % 62.90'nı hayvan gübresini satın alma yoluyla temin etmektedir (Çizelge 6.53).

Ki-kare analizine göre istatistiksel açıdan bir değerlendirme yapıldığında işletmelerin hayvan gübresi temin yerleri ile köylerin mekânsal konumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Çizelge 6.53).

Çizelge 6.53 İşletmelerin hayvan gübresini temin ettikleri yerler

Temin yeri	Köy tipleri	Ova köyleri	Dağ-yamaç köyleri	Toplam
Kendi hayvanlarından*	Sayı	39	15	54
	Köy tipine göre oran (%)	72.22	27.78	100.00
	Temin yerine göre oran (%)	66.10	24.19	44.63
Bedelsiz olarak komşudan	Sayı	11	8	19
	Köy tipine göre oran (%)	57.89	42.11	100.00
	Temin yerine göre oran (%)	18.64	12.90	15.70
Satın alıyor*	Sayı	9	39	48
	Köy tipine göre oran (%)	18.75	81.25	100.00
	Temin yerine göre oran (%)	15.25	62.90	39.67
Toplam	Sayı	59	62	121
	Köy tipine göre oran (%)	48.76	51.24	100.00
	Temin yerine göre oran (%)	100.00	100.00	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

İncelenen tarım işletmelerinin % 82.27'sinin bitkisel üretim faaliyetlerinde tarım ilacı kullandıkları tespit edilmiştir. Bu oran köylerin mekânsal konumuna göre önemli bir değişiklik göstermemektedir (Çizelge 6.54). İşletmeler tarım ilaçlarını bayiler kanalıyla temin etmektedir.

Çizelge 6.54 İşletmelerin tarım ilacı kullanma durumu

Köy tipi	Kullanıyor		Kullanmıyor		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ova köyleri (İlçeye yakın)	57	81.43	13	18.57	70	100.00
Dağ-yamaç köyleri (İlçeye uzak)	59	83.10	12	16.90	71	100.00
Toplam	116	82.27	25	17.73	141	100.00

İşletmelerin tohum, gübre ve ilaç gibi girdileri temin ettikleri yerlere uzaklıkları, faaliyetlerini yürüttüklerin köylerin mekânsal konumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı oranda farklılık göstermektedir. Buna göre ova köylerinin girdi temin yerine uzaklığı ortalama 8.45 km iken dağ-yamaç köylerinde bu mesafe 25.46 km'ye çıkmaktadır (Çizelge 6.55).

Çizelge 6.55 Köylerin tohum, gübre, ilaç gibi girdi temin yerlerine uzaklığı

Köy tipi	Ortalama uzaklık (km)	p değeri
Ova köyleri	8.45	0.00
Dağ-yamaç köyleri	25.46	
Genel	16.89	

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Bitkisel üretim faaliyetlerinde sulamaya yer veren işletmelerin uyguladıkları sulama yöntemleri Çizelge 6.56'da verilmiştir. İşletmeler tarafından yapılan sulamanın % 40.44'ü damla sulama şeklinde yapılırken, salma ve karık sulama sırasıyla % 22.06 ve % 25.00 oranında uygulanmaktadır. Tava sulama ve yağmurlama sulama gibi diğer sulama uygulamaları ise % 12.50'lik paya sahiptir (Çizelge 6.56).

Köylerin mekânsal konumları ile işletmelerin uyguladıkları sulama yöntemleri arasında bir ilişki olup olmadığına bakıldığında salma sulama dışındaki tüm sulama şekilleri için istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu

görülmüştür. Buna göre ova köylerinde salma ve diğer sulama şekilleri öne çıkarken, damla sulamanın dağ-yamaç köylerinde ova köylerine göre daha fazla uygulandığı tespit edilmiştir. Dağ-yamaç köyleri sulamalarının % 68.25'ini damla sulama ile yaparken bu oran ova köylerinde % 16.44'e düşmektedir. Buna karşılık karık sulama ova köylerinde % 36.98, dağ-yamaç köylerinde ise % 11.11 oranında uygulanmaktadır (Çizelge 6.56).

Çizelge 6.56 İşletmelerin uyguladıkları sulama yöntemi

Sulama şekli	Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Salma sulama	20	27.40	10	15.87	30	22.06
Karık sulama*	27	36.98	7	11.11	34	25.00
Damla sulama*	12	16.44	43	68.25	55	40.44
Diğer*	14	19.18	3	4.76	17	12.50
Toplam**	73	100.00	62	100.00	136	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

**Toplam işletme sayısını değil, uygulanan sulama şekli sayısını ifade etmektedir. Bazı işletmeler birden fazla sulama şeklini uygulamaktadır.

Toplamda bakıldığında sulama faaliyetlerinin % 51.47'sini geleneksel yüzey sulama yöntemleri, % 48.53'ünü ise modern basınçlı sulama yöntemleri oluşturmaktadır. Oran olarak en yüksek düzeyde basınçlı sulama yöntemleri % 56.60 ile Ödemiş'te kullanılırken, en düşük oran % 29.17 ile Torbalı'dadır. Torbalı'da % 70.83 oranında geleneksel yüzey sulama yöntemleri uygulanmaktadır (Çizelge 6.57).

Üreticiler tarafından uygulanan damla ve yağmurlama sulama sistemlerini içeren ve modern sulama yöntemleri olarak da adlandırılan basınçlı sulama sistemleri ile karık, salma ve tava sulama yöntemlerini ifade eden geleneksel yüzey sulama yöntemleri ile ilçeler arasında bir karşılaştırma yapıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Üreticiler tarafından yapılan sulamanın % 77.24'ünde yer altı su kaynakları kullanılırken, % 22.76'sında yer üstü su kaynakları kullanılmaktadır.

Çizelge 6.57 Sulama şekillerinin ilçelere göre dağılımı

İlçeler	Basıncılı sulama yöntemleri		Yüzey sulama yöntemleri		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Torbali	7	29.17	17	70.83	24	100.00
Bayındır	8	47.06	9	52.94	17	100.00
Tire	8	44.44	10	55.56	18	100.00
Ödemiş	30	56.60	23	43.40	53	100.00
Kiraz	13	54.17	11	45.83	24	100.00
Toplam*	66	48.53	70	51.47	136	100.00

*Toplam işletme sayısını değil, uygulanan sulama şekli sayısını ifade etmektedir. Bazı işletmeler birden fazla sulama şeklini uygulamaktadır.

İşletmelerin % 54.20'si tarımsal sulamada çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını, % 45.80'i ise herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını bildirmişlerdir. Sorunla karşılaşanların oranı dağ-yamaç köylerinde % 60.61'e çıkmaktadır. Buna karşın yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre köylerin mekânsal konumları ile sulama konusunda sorunla karşılaşma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Çizelge 6.58).

Çizelge 6.58 Sulamada sorunla karşılaşma durumu

Köy tipi	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ova köyleri	31	47.69	34	52.31	65	100.00
Dağ-yamaç köyleri	40	60.61	26	39.39	66	100.00
Genel	71	54.20	60	45.80	131	100.00

İşletmelerin sulamayla ilgili sorunla karşılaşıp karşılaşmama durumları ki-kare testi ile ilçeler bazında da incelenmiş ancak yine istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Oranlar üzerinden bir değerlendirme yapıldığında Bayındır, Ödemiş ve Tire'de sırasıyla % 68.18, % 60.00 ve % 53.85'lik oranla üreticilerin çoğunluğunun sulama konusunda sorunla karşılaştığı görülmektedir (Çizelge 6.59).

Sulamayla ilgili karşılaşılan sorunların başında sulama suyunun yetersiz olması ve sulama masraflarının fazla olması gelmektedir. Üreticilerin belirttikleri diğer sorunlar ise sulama suyunun yetersiz olmasına paralel bir şekilde zamanında sulama yapamamaları, sık yaşanan elektrik kesintileri, sulama suyunun kalitesinin kötü olması ve bir takım altyapı sorunlarıdır.

Çizelge 6.59 İlçelere göre sulama konusunda sorunla karşılaşma durumu

İlçeler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Torbali	13	44.83	16	55.17	29	100.00
Bayındır	15	68.18	7	31.82	22	100.00
Tire	7	53.85	6	46.15	13	100.00
Ödemiş	27	60.00	18	40.00	45	100.00
Kiraz	9	40.91	13	59.09	22	100.00
Toplam	71	54.20	60	45.80	131	100.00

Girdi kullanımını açısından bir değerlendirme yapıldığında, özellikle kimyasal gübre kullanımının sınırlı olması, damla sulama yönteminin yaygınlığı ve hayvancılık sınırlı olmasına karşın satın alma yoluyla çiftlik gübresinin kullanılıyor olması nedeniyle dağ-yamaç köylerinde daha sürdürülebilir bir tarımsal uygulamanın olduğunu söylemek mümkündür.

6.4.5 Üreticilerin işletmecilik faaliyetlerine ilişkin bilgiler

İşletmelere üretim faaliyetlerinde herhangi bir kayıt tutup tutmadıkları sorulmuştur. İşletmelerin % 36.50'si kayıt tuttuklarını belirtirken, üreticilerin % 63.50 gibi bir bölümü herhangi bir kayıt tutmadıklarını ifade etmişlerdir. Arazi genişlik gruplarına göre 100 da ve üstü işletmelerin % 72.73'ü kayıt tutarken, 5 da ve altı işletmelerin sadece % 10.00'ı, 6 da – 10 da işletmelerin ise % 38.10'u kayıt tutmaktadır (Çizelge 6.60).

Kayıtların büyük çoğunluğu düzenli kayıt olmamakla birlikte üreticiler verim, üretim miktarı, gelir-gider, girdi kullanım zamanı, işçilik masrafları, hayvanlar için tohumlama zamanı, doğum ve hastalık gibi bilgileri not ettiklerini belirtmişlerdir.

Arazi genişlik grupları ile kayıt tutma arasında bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları 5 da ve altı işletmeler ile 100 da üstü işletmeler için anlamlı çıkmıştır. Buna göre söz konusu işletmelerin kayıt tutup tutmama durumları arazi genişliğine bağlı olarak değişmektedir. Küçük işletmeler kayıt tutmazken, 100 da üstü büyük işletmelerde kayıt tutulmaktadır.

Çizelge 6.60 İşletmelerin kayıt tutma durumu

Arazi genişlik grubu	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
5 da ve altı*	3	10.00	27	90.00	30	100.00
6-10 da	8	38.10	13	61.90	21	100.00
11-20 da	11	42.31	15	57.69	26	100.00
21-50 da	11	36.67	19	63.33	30	100.00
51-100 da	9	47.37	10	52.63	19	100.00
100 da üstü*	8	72.73	3	27.27	11	100.00
Toplam	50	36.50	87	63.50	137	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

İşletmelerin üretim faaliyetlerinde teknik yardım alma durumları incelendiğinde işletmelerin % 66.17'sinin herhangi bir danışmanlık hizmetinden yararlanmadıkları görülmektedir. Üreticilerin % 33.83'ü ise teknik yardım aldıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 6.61).

Arazi genişlik gruplarına göre değerlendirme yapıldığında % 54.55 ile en büyük oranda danışmanlık hizmetlerinden 100 da ve üstü işletmelerin yararlandıkları görülmektedir. En küçük işletme genişlik gruplarını oluşturan 5 da ve altı işletmeler ile 6–10 da genişliğe sahip işletmeler sırasıyla % 13.79 ve % 28.57'lik oranlarda en düşük oranda teknik yardıma başvuran işletmelerdir (Çizelge 6.61).

Çizelge 6.61 İşletmelerin teknik yardım alma durumları

Arazi genişlik grubu	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
5 da ve altı	4	13.79	25	86.21	29	100.00
6-10 da	6	28.57	15	71.43	21	100.00
11-20 da	9	36.00	16	64.00	25	100.00
21-50 da	13	44.83	16	55.17	29	100.00
51-100 da	7	38.89	11	61.11	18	100.00
100 da üstü	6	54.55	5	45.45	11	100.00
Toplam	45	33.83	88	66.17	133	100.00

İşletmelerin teknik yardım konusunda en fazla başvurdukları yer % 35.85 ile tohum, gübre, ilaç gibi girdileri satan bayilerdir. Bilgi kaynakları arasında bayileri sırasıyla % 24.53 ve % 18.87'lik oranlarla Tarım İlçe Müdürlükleri ve ziraat mühendisi ve/veya veteriner danışmanlar takip etmektedir. Bunların dışında

üreticiler tanıdıklarından, sözleşmeli olarak üretim yaptıkları firmalardan, tüccarlardan bilgi almaktadırlar. Kooperatif kanalıyla teknik yardım alan bir üretici bulunmaktadır (Çizelge 6.62).

Çizelge 6.21'den de hatırlanabileceği gibi üreticilerin % 38'inin en az bir kooperatife üyeliği bulunmaktaydı. Buna karşın yalnızca bir üreticinin teknik yardımını kooperatiften alması, bir yandan mevcut kooperatiflerde çalışan ziraat mühendisi sayısının yetersizliğine, diğer yandan kooperatif-üye ilişkilerinin zayıflığına bağlanabilir.

Çizelge 6.62 İşletmelerin teknik yardım aldıkları yerler

Teknik yardımın alındığı yer	Sayı	%
Danışman	10	18.87
Tarım İlçe Müdürlüğü	13	24.53
Tüccar	2	3.77
Tanıdık arkadaş-akraba	5	9.43
Kooperatif	1	1.89
Bayi	19	35.85
Sözleşmeli firmadan	3	5.66
Toplam*	53	100.00

*Birden fazla kaynaktan teknik yardım alan üreticiler bulunmaktadır.

Üreticilere son üç yıl içinde yeni bir ürün veya çeşide geçiş yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Toplamda 19 üretici yeni bir ürün veya çeşide geçtiğini belirtmiştir. Bu sayı soruya cevap veren 131 üreticinin % 14.50'si gibi küçük bir oranına karşılık gelmektedir. En yüksek sayıda yeni ürün veya çeşide geçiş yapan arazi genişlik grubu 6 üretici ile 5 da ve altı işletmelerdir. Arazi genişlik gruplarıyla yeni bir ürün veya çeşide geçiş arasından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ise tespit edilememiştir (Çizelge 6.63).

Geçiş yapılan yeni ürünler arasında ceviz, incir, pamuk, süst bitkileri, silajlık mısır, patates, ıspanak gibi ürünler yer almaktadır. Ayrıca iki üretici de verimi yüksek farklı mısır çeşitlerine geçiş yaptıklarını belirtmiştir. Üreticiler bu ürünlere geçmelerinde daha iyi gelir olanağı sağlaması, daha yüksek verim, daha az suya ihtiyaç olması gibi faktörlerin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 6.63 Son üç yılda yeni bir ürüne veya çeşide geçiş yapanlar

Arazi genişlik grubu	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
5 da ve altı	6	22.22	21	77.78	27	100.00
6-10 da	1	4.76	20	95.24	21	100.00
11-20 da	4	16.00	21	84.00	25	100.00
21-50 da	3	10.34	26	89.66	29	100.00
51-100 da	3	15.79	16	84.21	19	100.00
100 da üstü	2	20.00	8	80.00	10	100.00
Toplam	19	14.50	112	85.50	131	100.00

İşletmelerin kredi kullanım durumları incelendiğinde üreticilerin % 54.68'inin son üç yıl içinde en az bir kez kredi kullandığı görülmektedir. Arazi genişlik grupları açısından bir değerlendirme yapıldığında ise en yüksek kredi kullanım oranının % 81.82 ile 100 da ve üstü işletmelerde, en düşük kredi kullanımının ise % 21.88 ile 5 da ve altı işletmelerde olduğu dikkati çekmektedir. Bu arazi genişlik grubunun hemen üzerindeki 6–10 da işletmelerde ise oran % 61.90'a çıkmaktadır. Yapılan ki-kare testi sonucunda arazi genişlik gruplarından 5 da ve altı, 21–50 da, 51-100 da ve 100 da üstü işletmeler ile kredi kullanımı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre 5 da ve altı işletmelerde kredi kullanım oranları düşerken, arazi genişliği 20 da üstüne çıktığında kredi kullanım oranı artmaktadır (Çizelge 6.64). Kredi kullanmayan işletmelerin yaklaşık % 75'ini oluşturan 20 da ve altındaki işletmelerin % 60'ının tarım dışı alternatif gelir olanaklarının da olması bu işletmelerin krediye daha az ihtiyaç duymalarında etkili bir faktör olarak göz önünde bulundurulabilir.

Çizelge 6.64 Son üç yıl içinde kredi kullanan işletmeler

Arazi genişlik grubu	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
5 da ve altı*	7	21.88	25	78.13	32	100.00
6 da - 10 da	13	61.90	8	38.10	21	100.00
11 da - 20 da	12	46.15	14	53.85	26	100.00
21 da - 50 da*	21	70.00	9	30.00	30	100.00
51 da - 100 da*	14	73.68	5	26.32	19	100.00
100 da üstü*	9	81.82	2	18.18	11	100.00
Toplam	76	54.68	63	45.32	139	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır

Araştırmaya katılan tüm hanelere son üç yılda kredi kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Soruya olumlu cevap verenlerin oranı % 54.39'dur. Kredi kullanımı köylerin mekânsal konumuna göre değerlendirildiğinde ova köylerinde kredi kullanımı % 61.22'ye çıkarken, dağ-yamaç köylerinde bu oran % 45.21 olmaktadır. Yapılan ki-kare testinde köylerin mekânsal konumları ile kredi kullanımı arasındaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır (Çizelge 6.65).

Bu sonuçta etkili olabilecek hanelerin tarım dışı gelirinin bulunup bulunmaması, haneler içinde tarımsal faaliyette bulunanların arazi genişlik grupları ve üretimlerini hangi düzeyde piyasa için hangi düzeyde öztüketim için yaptıkları gibi faktörler incelenmiş ancak kredi kullanımında ova köylerinin mesafe olarak kredi kaynağına yakınlığı dışında ayırt edici bir farklılık tespit edilememiştir.

Çizelge 6.65 Köylerin mekânsal konumuna göre kredi kullanımı

Köy tipi	Evet		Hayır		Toplam**	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ova köyleri	60	61.22	38	38.78	98	100.00
Dağ-yamaç köyleri	33	45.21	40	54.79	73	100.00
Toplam	93	54.39	78	45.61	171	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır

**İşletme sayısını değil, hane sayısını ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen haneler içinde tarımsal faaliyette bulunanların % 56.85'i son üç yıl içinde kredi kullanırken, % 43.15'i kullanmamıştır. Tarımsal faaliyette bulunup kredi kullananların % 45.78'i krediyi Ziraat Bankası'ndan çekerken, % 22.89'u özel bankalardan, % 7.23'ü kooperatiflerden, % 12.05'i hem Ziraat Bankası hem de özel bankadan kredi kullanma yoluna gitmiştir. Kullanılan kredilerin yaklaşık % 60'ı girdi temini, traktör alımı, hayvan alımı, sulama yatırımı ve arazi alımı gibi tarımsal yatırımlar ve msraflar için, % 40'ı ise özel ihtiyaçlar için çekilmiştir (Çizelge 6.66).

Herhangi bir tarımsal faaliyeti bulunmayan hanelerin ise % 40'ı son üç yıl içinde kredi kullanımlarını belirtmiştir. Bu şekilde kullanılan kredilerin % 60'ı özel bankalardan çekilmiştir. Kullanılan kredilerin tamamı özel ihtiyaç içindir (Çizelge 6.66).

Çizelge 6.66 Kredi çekilen yer ve kredi çekme amacı

Son 3 yılda kredi kullanma durumu	Tarımsal faaliyeti var	Oran (%)	Tarımsal faaliyeti yok	Oran (%)
Kullanan	83	56.85	10	40.00
Kullanmayan	63	43.15	15	60.00
Toplam	146	100.00	25	100.00
Kullananlar için kredi kaynağı				
Ziraat Bankası	38	45.78	1	10.00
Özel banka	19	22.89	6	60.00
Kooperatif	6	7.23	0	0.00
Ziraat Bankası + Özel banka	10	12.05	1	10.00
Diğer	10	12.05	2	20.00
Toplam	83	100.00	10	100.00
Kredi kullanma amacı				
Girdi temini	25	24.51	0	0.00
Traktör alımı	8	7.84	0	0.00
Hayvan alımı	6	5.88	0	0.00
Sulama yatırımı	3	2.94	0	0.00
Arazi alımı	15	14.71	0	0.00
Özel ihtiyaç	45	44.12	10	100.00
Toplam*	102	100.00	10	100.00

*Birden fazla amaç için çekilen krediler bulunmaktadır.

6.4.6 İncelenen işletmelerde hayvansal üretime yönelik faaliyetler

Araştırma kapsamında incelenen haneler içerisinde büyükbaş hayvancılık faaliyeti ile ilgilenen 58 işletmede toplam 1580 baş hayvan bulunmaktadır. Toplam büyükbaş hayvan sayısının % 50.25'lik bölümünü oluşturan 794 sağmal büyükbaş hayvandan süt alınmaktadır (Çizelge 6.67).

İşletmeler büyükbaş hayvan varlığına göre gruplara ayrılmıştır. Buna göre toplam 58 işletmenin % 48.00'lık bölümü 1-10 baş, % 29.31'i 11-30 baş ve % 22.41'lik bölümü de 30 baş üstü grup içerisinde yer almaktadır. Çoğunluğu

oluşturan 1. Grup işletmeler toplam hayvan varlığının % 9.49'una sahipken, 3. Grup büyük işletmeler toplam hayvan varlığının % 68.35'ine sahiptir (Çizelge 6.67).

Çizelge 6.67 Büyükbaş hayvan varlığının işletme gruplarına göre dağılımı

İşletme grupları	İşletme sayısı	%	Büyükbaş hayvan sayısı (1)	%	Sağmal hayvan sayısı (2)	%	% (2/1)*100
1. Grup (1-10)	28	48.28	150	9.49	99	12.47	66.00
2. Grup (11-30)	17	29.31	350	22.15	173	21.79	49.43
3. Grup (30+)	13	22.41	1080	68.35	522	65.74	48.33
TOPLAM	58	100.00	1580	100.00	794	100.00	50.25

Büyükbaş hayvancılık yapan 58 işletmenin % 84.48'i yani 49'u ova köylerinde bulunmaktadır. Dağ-yamaç köyünde bulundan 9 büyükbaş hayvancılık işletmesinin tamamı 1-10 başlık 1. Grup işletmeler arasında yer almaktadır. Büyükbaş hayvan sayısı bakımından ova köyleri ile dağ-yamaç köyleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (Çizelge 6.68).

Çizelge 6.68 Büyükbaş hayvan varlığının ve işletmelerin köylerin mekânsal konumuna göre dağılımı

Köy tipi	1. Grup (1-10)	2. Grup (11-30)	3. Grup (30+)	Toplam işletme sayısı	Hayvan sayısı*	p değeri*
Ova köyleri	19	17	13	49	1531	0.004
Dağ-yamaç köyleri	9	-	-	9	49	
Toplam	28	17	13	58	1580	

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin yıllık süt üretim miktarları ve verimleri incelendiğinde 54 işletmede yıllık 3805 ton süt üretilmektedir. Sağmal inek başına ortalama verim 4.79 tondur. Ortalama verim işletme grupları açısından incelendiğinde 1. Grup işletmelerin 2.74 ton, 2. Grup işletmelerin 4.71 ton ve büyük işletmeler diyebileceğimiz 3. Grup işletmelerin ise hayvan başına ortalama 5.21 ton süt aldıkları görülmektedir (Çizelge 6.69). Araştırma kapsamında büyük baş hayvancılık yapan işletmelerin sahip oldukları hayvanların % 93'ü kültür ırkı hayvanlardan oluşmaktadır. TÜİK verilerine göre 2017 yılında Türkiye genelinde

kültür ırkı hayvanların yıllık verimi 3.86 ton iken, İzmir’de 3.95 tondur (TÜİK, 2019). Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde verim ortalama yıllık 4.79 ton olarak tespit edilmiştir. Değerin Türkiye ve İzmir ortalamasının üzerinde çıkmasında, araştırma alanı olarak seçilen ilçelerin İzmir ilinde hayvancılık faaliyetlerinin yoğun ve görece profesyonel olarak yapıldığı ilçeler olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Yıllık süt üretimi bakımından tüm işletme grupları arasındaki fark istatistiksel açıdan 0.05 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. İşletmelerin hayvan başına verimleri açısından ise 0.10 düzeyinde 1. ve 3. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (Çizelge 6.69).

Çizelge 6.69 Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde yıllık süt üretimi ve verimi

İşletme grupları	Süt veren hayvan sayısı	İşletme sayısı	Yıllık süt üretimi (ton)*	Verim (ton/yıl)**
1. Grup (1-10)**	99	25	271	2.74
2. Grup (11-30)	173	16	815	4.71
3. Grup (30+)**	522	13	2719	5.21
TOPLAM	794	54	3805	4.79

*Kruskal-Wallis testine göre tüm gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

**Kruskal-Wallis testine göre 1. ve 3. gruplar arasındaki fark $p < 0.10$ için anlamlıdır.

İncelenen işletmelerin ortalama süt satış fiyatı litre başına 1.023 TL olarak bulunmuştur. Bu fiyat kooperatif veya birlik üyesi işletmelerde 1.075 TL’ye çıkarken, herhangi bir kooperatif veya birlik üyeliği bulunmayan işletmelerde 0.969 TL’de kalmaktadır. İşletmelerin kooperatif veya birlik üyelik durumlarına göre elde ettikleri ortalama süt fiyatları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kooperatif veya birlik üyesi büyükbaş hayvancılık işletmelerinin üye olmayanlara göre elde ettikleri yüksek fiyat istatistiksel açıdan anlamlıdır (Çizelge 6.70).

Çizelge 6.70 Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin ortalama süt fiyatları

Kooperatif veya birlik üyeliği	1. Grup (1-10)	2. Grup (11-30)	3. Grup (30+)	Toplam	Ortalama süt fiyatı* (TL/lt)	p-değeri*
Üye	11	11	6	28	1.075	0.038
Üye değil	17	6	7	30	0.969	
Toplam	28	17	13	58	1.023	

*Mann-Whitney U testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin sütlerini sattıkları yerler incelendiğinde üç pazarlama kanalının öne çıktığı görülmektedir. Bunlar içerisinde ilk sırada % 38.89'luk oranla mandıralar gelmektedir. İkinci sırayı % 27.78'lik oranla kooperatifler alırken, üçüncü sırada yer alan özel firmaların payı % 22.22'dir. Ayrıca 3 üretici toplayıcıya sütü verirken, yine 3 üretici de doğrudan tüketiciye satış yapmaktadır (Çizelge 6.71).

Çizelge 6.71 Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin süt satış yerleri

Süt Satış Yeri	Sayı	%
Mandıra	21	38.89
Özel firma	12	22.22
Kooperatif	15	27.78
Toplayıcı	3	5.56
Doğrudan tüketici	3	5.56
Toplam	54	100.00

Hayvancılık işletmelerinde gerçekleştirilen yetiştirme ve bakıma ilişkin bilgiler Çizelge 6.72'de verilmiştir.

Sağım yapan işletmelerin % 84.75'inde sağım makine ile gerçekleştirilmektedir. Sağım işleminde % 59.32'lik oranla genelde kadınlar çalışmaktadır (Çizelge 6.72).

İşletmelerde hayvanlar genelde kapalı sistemde bakılmaktadır. İşletmelerin yalnızca % 30.30'u hayvanlarını otlatıldığını belirtmiştir. İşletmelerin % 34.85'i hayvan beslemede ihtiyaç duyulan kaba yemin tamamını kendisi üretirken, % 45.45'i kaba yem ihtiyacının tamamını satın alma yoluyla karşılamaktadır. İşletmelerin % 19.70'i ise kaba yemi hem kendisi üretmekte hem satın almaktadır.

Ayrıca işletmelerin % 97.10'u hayvan beslemede kesif yem kullanmaktadır (Çizelge 6.72).

Çizelge 6.72 Hayvancılık faaliyeti bulunan işletmelerde yapılan işlere ilişkin bilgiler

Sağım yöntemi	Elle		Makine ile			
	Sayı	%	Sayı		%	
	9	15.25	50		84.75	
Sağımı yapan	Erkek		Kadın		İkisi de	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
	17	28.81	35	59.32	7	11.86
Hayvanların otlatılma durumu	Otlatılmıyor		Otlatılıyor			
	Sayı	%	Sayı		%	
	46	69.70	20		30.30	
Kaba ihtiyacının karşılanma biçimi	Kendisi üretiyor		Satın alıyor		İkisi de	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
	23	34.85	30	45.45	13	19.70
Kesif yem kullanma durumu	Kullanıyor		Kullanmıyor			
	Sayı	%	Sayı		%	
	67	97.10	2		2.90	

İncelenen haneler arasında küçükbaş hayvan yetiştiren 27 işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerde toplamda 292 baş hayvan yetiştirilmektedir. İşletmelerin % 59.26'sını oluşturan 16 işletme ova köylerinde bulunurken, 11 işletmeye denk gelen % 40.74'lük bölümü dağ-yamaç köylerinde bulunmaktadır. İşletme sayısı bakımından ağırlık ova köylerinde olmasına karşın hayvan sayısı bakımından dağ-yamaç köyleri öne çıkmaktadır (Çizelge 6.73).

Toplam küçükbaş hayvan sayısının % 62.33'ü dağ yamaç köylerinde bulunmaktadır. Ova köylerinde işletme başına 7, dağ-yamaç köylerinde ise 17 küçükbaş hayvan düşmektedir. Mann-Whitney U testi ova ve dağ-yamaç köyleri arasında küçükbaş hayvan sayısı bakımından mevcut farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucunu vermiştir (Çizelge 6.73).

Çizelge 6.73 Küçükbaş hayvan sayısı

Köy tipi	İşletme sayısı	%	Hayvan sayısı	%	İşl. başına ort. hayv. say.
Ova köyleri	16	59.26	110	37.67	7
Dağ-yamaç köyleri	11	40.74	182	62.33	17
Toplam	27	100.00	292	100.00	11

Hem ova hem de dağ-yamaç köylerinde işletme başına düşen ortalama küçükbaş hayvan sayılarının ekonomik açıdan karlı bir küçükbaş hayvancılık faaliyetine izin vermeyeceği, buna karşılık ova köylerinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin daha çok öztüketime yönelikken, dağ-yamaç köylerinde biraz daha pazara yönelik bir yapı gösterdiği söylenebilir.

İşletmelerin 7'si küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini pazar için yapmaktadır. Bu işletmelerden 5'i süt satışı, 2'si canlı hayvan satışı için yetiştiricilik yapmaktadır. Süt satışı yapan işletmelerden 3'ü doğrudan tüketiciye, 2'si firmaya satış yaparak 2016 yılı fiyatlarıyla litre başına ortalama 2,00 TL gelir elde etmektedir. Canlı hayvan satışı yapan 2 işletme ise kilo başına 15,00 TL gelir elde ettiklerini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında görüşülen 171 hanenin 42'sinde çoğunlukla öztüketim için tavuk beslenmektedir. Yalnızca bir işletme sadece pazara yönelik yumurta tavukçuluğu yapmaktadır. Bu işletmelerin yumurta için ortalama satış fiyatı 0,80 TL/adettir (Çizelge 6.74). İşletmelerin tamamı satışlarını doğrudan tüketiciye yapmaktadır. Ayrıca bir işletmede de ticari olarak hindi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu işletmede 2000 adet hindi bulunmaktadır. İşletme hindileri sözleşmeli olarak bir firma için yetiştirdiğini belirtmiştir.

Görüşülen haneler içerisinde 9 hane arıcılık yapmaktadır. Arıcılık yapan işletmelerden 7'si gelir amaçlı iken 2 işletme öztüketim amaçlı üretim yapmaktadır. Toplam 1022 kovandan yılda 4245 kg bal alınmakta ve bunun 3742 kg'si pazarlanmaktadır. Kilo başına bal satış fiyatı ortalama 23,57 TL'dir (Çizelge 6.74). Bu fiyat en düşük 15 TL/kg iken, en yüksek 65 TL/kg'ye kadar çıkmaktadır. Gelir amaçlı üretim yapan 7 işletmenin tamamı ürettikleri balı doğrudan tüketicilere satmaktadır.

Kovan başına bal verimi 4.14 kg ile 14.2 kg'lik Türkiye ortalamasının çok altında kalmaktadır. Verimin bu kadar düşük olmasında arıcılık yapan işletmelerin, arıcılık faaliyetine profesyonel tarzda yaklaşımdan çok öztüketim ve yan gelir faaliyeti olarak yaklaşımlarının etkili olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.74 Tavukçuluk ve arıcılık faaliyetlerine ilişkin bilgiler

Tavukçuluk		Arıcılık	
İşletme sayısı (adet)	42	İşletme sayısı	9
Hayvan sayısı (adet)	1418	Kovan sayısı	1022
Yumurta üretimi (adet)	104640	Bal üretimi (kg)	4145
Satılan yumurta sayısı (adet)	2050	Satılan bal miktarı (kg)	3742
Ort. satış fiyatı (TL/adet)	0,80	Ort. satış fiyatı (TL/kg)	23,57

6.4.7 İşletmelerin alet-ekipman kullanım durumu

Tarımsal üretim faaliyetlerinde traktör kullanan 108 işletmenin % 70.37'si kendi traktöründen yararlanırken, işletmelerin % 29.63'ü kiralama veya ödünç alma yoluna gitmektedir (Çizelge 6.75).

İşletmelerin traktör kullanımı arazi genişlik grupları açısından değerlendirildiğinde en küçük araziye sahip 1. Grup işletmelerin % 76.47'sinin üretim faaliyetlerinde traktörü kiralama veya ödünç alma yoluna gittikleri dikkati çekmektedir. Buna karşın 5. ve 6. Grup işletmelerin tamamı kendi traktörlerini kullanmaktadır (Çizelge 6.75).

Çizelge 6.75 Arazi genişlik gruplarına göre işletmelerin traktör kullanımı

Arazi genişlik grubu	Kendinin		Kiralık-ödünç		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Grup (5 da ve altı)	4	23.53	13	76.47	17	100.00
2. Grup (6-10 da)	9	60.00	6	40.00	15	100.00
3. Grup (11-20 da)	17	77.27	5	22.73	22	100.00
4. Grup (21-50 da)	18	69.23	8	30.77	26	100.00
5. Grup (51-100 da)	18	100.00	0	0.00	18	100.00
6. Grup (100 da üstü)	10	100.00	0	0.00	10	100.00
Toplam	76	70.37	32	29.63	108	100.00

İşletmelerin tarımsal faaliyetlerinde kullandıkları diğer alet-makinelere ilişkin bilgiler Çizelge 6.76'da verilmiştir. 5 da ve altı genişlikte araziye sahip işletmeler süt sağım ekipmanları dışındaki diğer alet-makineleri kiralama ya da ödünç alma yoluyla kullanmaktadır. Bu işletmelerde pulluğun % 70.00'ı, mibzerin ve silaj makinesinin tamamı, hasat makinesinin % 80.00'ı kiralama veya ödünç alma şeklinde kullanılmaktadır (Çizelge 6.76).

6.5 Kalkınmada Etkili Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Faktörler

6.5.1 Sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlerin faktör analizi

Araştırmada çok sayıdaki değişkenlerin daha az sayıda boyuta indirgenerek kırsal kalkınma açısından daha kolay yorumlanabilmesi için faktör analizinden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında farklı sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlere ait veriler toplanmıştır. Değişkenlerin belirlenmesinde daha önce konuyla ilgili yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır (Abdollahzadeh at al., 2012; Bahadur, 2005; Bahatia and Rai, 2004; Bakırcı, 2007; Coşgun, 2005; Madu, 2007; Xu at al., 2006; Wanmali, 1992; Yılmaz vd., 2010). Faktör analizine ilişkin bilgiler çalışmanın yöntem bölümünde açıklandığı için bu bölümde ayrıntıya girilmeyecektir.

Veri setinin analiz için uygun olup olmadığının ortaya konulabilmesi için korelasyon matrisi oluşturularak, Barlett Testi ve Kaiser – Meyer – Olkin Testi yapılmıştır. Faktör analizinde değişkenlerin biraraya gelerek faktör oluşturabilmeleri için aralarındaki korelasyonun yüksek olması istenmektedir. Korelasyon matrisinde değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyon bulunup bulunmadığı Barlett Testi ile belirlenmektedir.

Analize devam edilebilmesi için “Korelasyon matrisi birim matristir” sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekmektedir. Hipotezin reddedilmesi, değişkenler arasında yüksek korelasyon olduğunu ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Kaiser - Meyer – Olkin (KMO) Testi ise gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir.

KMO oranının 0.50’in üzerinde olması gerekmektedir. Oran ne kadar yüksek olursa veri seti faktör analizi için o kadar uygundur anlamına gelmektedir. KMO oranı 0.50 ise zayıf, 0.60 ise orta, 0.70 ise iyi, 0.80 ise çok iyi ve 0,90 ise mükemmel olarak yorumlanabilir (Kalaycı, 2010).

Çizelge 6.77’de görüldüğü gibi Barlett Testi sonuçlarına göre sıfır hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuç değişkenler arasında yüksek korelasyon olduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan KMO testi sonucu 0.802 ile çok iyi düzeyde çıkmıştır. Her iki analizin sonucunda veri setinin faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.77 Sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenler için KMO ve Barlett testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.802
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	820.041
	df	561
	Sig.	.000
Örnek Büyüklüğü (N)	171	

Araştırmada kırsal kalkınmada etkili olabilecek 34 değişkene ait veriler faktör analizine dahil edilmiştir. Faktör analizi yardımıyla bu değişkenler arasındaki ilişkiyi en yüksek derecede temsil edebilecek az sayıda faktörün elde edilmesi amaçlanmaktadır. Analiz aşamasında özdeğer (eigenvalues) istatistiği 1’den büyük olan faktörler anlamlı olarak kabul edilmiş, 1’den küçük değerler dikkate alınmamıştır (Field, 2009).

Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre toplam 9 faktör belirlenmiştir. Bu faktörlerin birincisi “köyün ilçe merkezine uzaklığı”, “en yakın kredi kaynağına uzaklık”, “en yakın eczaneye uzaklık”, “tohum, gübre ilaç gibi girdileri temin edilen yere uzaklık”, “köy dışında en yakın sağlık kuruluşuna uzaklık” değişkenlerini kapsamaktadır. Bu grup “merkeze uzaklık” faktörü olarak adlandırılmıştır (Çizelge 6.78).

İkinci faktör “toplam büyükbaş hayvan sayısı”, “toplam yıllık süt üretimi”, “toplam süt veren hayvan sayısı”, “süt verimi” ve “tarımsal gelir içinde hayvancılığın payı” gibi değişkenleri içeren ve “büyükbaş hayvancılık faaliyetleri” olarak adlandırılan gruptur. Üçüncü faktör “işlenen arazi”, “mülk arazi”, “sulanan arazi”, “parsel sayısı” değişkenlerini kapsamaktadır. Bu faktör “arazi varlığı ve niteliği” faktörü olarak adlandırılmıştır (Çizelge 6.78).

Dördüncü faktör ise “ evimiz oda sayısı hanehalkı için yeterlidir”, “evimiz yapı olarak sağlam ve dayanıklıdır”, “evimizdeki tuvalet ve kanalizasyon sistemi hanehalkının ihtiyacını karşılayacak niteliktedir”, “kışın evimizi yeterli düzeyde ısıtabiliyoruz” ifadelerinden oluşmaktadır ve “barınma olanakları” olarak adlandırılmıştır. Beşinci faktör “hizmet aldığımız okulda konusunda uzman yeterli sayıda öğretmen bulunmaktadır”, “hizmet aldığımız okulda kaliteli bir eğitim verilmektedir” ve “ hizmet aldığımız okulun fiziki olanakları eğitim için elverişlidir” ifadelerini içermektedir. Bu faktör “eğitim hizmetleri” olarak adlandırılmıştır (Çizelge 6.78).

Altıncı faktör “yaş”, “tarımda tecrübe” ve “eğitim yılı” değişkenlerini kapsamaktadır. Bu faktör “uzmanlık” başlığı altında toplanmıştır. Bu başlık altında eğitim yılının işaretinin negatif olduğu dikkati çekmektedir (Çizelge 6.78). Faktör analizinde faktör yüklerinin işareti değişken ve faktörün birlikte ne yönde değiştiğini göstermektedir. İşareti negatif olan eğitim yılı değişkeninin uzmanlık faktörü ile ters yönde değiştiği anlaşılmaktadır. Kırsal alandaki uzmanlık tarıma dayalı bir uzmanlıktır ve eğitim yılı arttıkça tarımsal faaliyetlerde geçirilen süre azalmakta dolayısıyla uzmanlık da azalmaktadır.

“İhtiyaç halinde en yakın eczaneye zorlanmadan ulaşabiliyoruz”, “ihtiyaç halinde en yakın sağlık kuruluşuna zorlanmadan ulaşabiliyoruz”, “ilçe merkezine gidebilmek için zorlanmadan araç bulabiliyoruz”, “maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyoruz” ifadelerini kapsayan yedinci faktör “sağlık hizmetlerine erişim” olarak adlandırılmıştır (Çizelge 6.78).

“Yaşadıkları köyde ekonomik olarak kendilerini gördükleri yer”, “aylık gıda harcaması” ve “aylık net hanehalkı geliri” değişkenlerinden oluşan grup ise “gelir” faktörü olarak belirlenmiştir. Dokuzuncu ve son faktör ise “ilçe merkezine giden yollar sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir”, “köy içi yollarımız sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir” ve “tarlalarımıza giden yolların durumu arazilerime sorunsuz ulaşmam için uygun niteliktedir” ifadelerini kapsamaktadır. Bu faktöre “yol altyapısı” başlığı verilmiştir (Çizelge 6.78).

Çizelge 6.78 Köylerin kalkınmasında etkili sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlere ilişkin faktör analizi sonuçları

Faktör grupları	Değişkenler (Birimleri ve kısaltmaları)	Faktör yükleri
Merkeze uzaklık	Köyün ilçe merkezine uzaklığı (km) - (KMU)	0.922
	En yakın kredi kaynağına uzaklık (km) - (KM)	0.866
	En yakın eczaneye mesafe (km) - (EU)	0.862
	Tohum, gübre, ilaç gibi girdileri temin edilen yere uzaklık (km) - (GPU)	0.860
	Köy dışında en yakın sağlık kuruluşuna mesafe (km) - (SKU)	0.854
Büyükbaş hayvancılık faaliyetleri	Toplam büyükbaş hayvan sayısı (baş) - (TBHS)	0.912
	Toplam yıllık süt üretimi (ton) - (YSU)	0.909
	Toplam süt veren hayvan sayısı (baş) - (SVHS)	0.894
	Süt verimi (ton/yıl) - (SV)	0.689
	Tarımsal gelir içinde hayvancılığın payı (%) - (HYP)	0.601
Arazi varlığı ve niteliği	İşlenen arazi (da) - (IA)	0.938
	Mülk arazi (da) - (MA)	0.902
	Sulanan arazi (da) - (SA)	0.896
	Parsel sayısı (adet) - (PS)	0.705
Barınma olanakları	Evimizdeki oda sayısı hanehalkı için yeterlidir (5'li likert) - (EOS)	0.716
	Evimiz yapı olarak sağlam ve dayanıklıdır (5'li likert) - (EVYS)	0.714
	Evimizdeki tuvalet ve kanalizasyon sistemi hane halkı ihtiyacını karşılayacak niteliktedir (5'li likert) - (KY)	0.705
	Kışın evimizi yeterli düzeyde ısıtabiliyoruz (5'li likert) - (EI)	0.661
Eğitim hizmetleri	Okulda konusunda uzman yeterli sayıda öğretmen var (5'li likert) - (UZMO)	0.935
	Okulda kaliteli bir eğitim veriliyor (5'li likert) - (KE)	0.877
	Okulun fiziki olanakları eğitime elverişli (5'li likert) - (OFD)	0.755
Uzmanlık	Yaş (yıl) - (YAS)	0.841
	Tarımda Tecrübe (yıl) - (TT)	0.822
	Eğitim (yıl) - (EGT)	-0.749
Sağlık hizmetlerine erişim	İhtiyaç halinde en yakın eczaneye zorlanmadan ulaşabiliyoruz (5'li likert) - (EYE)	0.697
	İhtiyaç halinde en yakın sağlık kuruluşuna zorlanmadan ulaşabiliyoruz (5'li likert) - (SGHU)	0.671
	İlçe merkezine gidebilmek için sıkıntı yaşamadan araç bulabiliyoruz (5'li likert) - (ILCU)	0.549
	Maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyoruz (5'li likert) - (SGM)	0.522
Gelir	Yaşadığı köyde hanehalkının ekonomik durumu (1-10 arası puanlama) - (EKD)	0.729
	Hanehalkının aylık gıda harcaması (TL) - (GDH)	0.658
	Hanehalkının aylık net geliri (TL) - (OG)	0.636
Yol altyapısı	İlçe merkezine giden yollar sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir (5'li likert) - (ILCYOL)	0.743
	Köy içi yollarımız sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir (5'li likert) - (KYOL)	0.730
	Taralalarima giden yolların altyapısı arazilerime sorunsuz ulaşmam için uygundur (5'li likert) - (TYOL)	0.408

Entegre kırsal kalkınma bileşenleri açısından bir değerlendirme yapıldığında, belirlenen 9 faktör içinde gelir, arazi varlığı ve niteliği, büyükbaş hayvancılık faaliyetleri ekonomik faktörler; uzmanlık, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma sosyal faktörler; merkeze uzaklık, barınma olanakları, yol altyapısı ise mekansal faktörler olarak gruplandırılabilir (Bakırcı, 2007).

Faktör analizi sonucunda elde edilen 9 faktör, faktör ağırlıkları dikkate alındığında ilk sırada % 14.105 ile merkeze uzaklık almaktadır. Bu faktörü sırasıyla % 11.302 ile büyükbaş hayvancılık, % 10.447 ile arazi varlığı ve niteliği, % 7.219 ile barınma olanakları, % 6.864 ile eğitim hizmetleri, % 6.594 ile uzmanlık, % 6.285 ile sağlık hizmetlerine erişim, % 5.708 ile gelir, % 5.111 ile yol altyapısı faktörleri izlemektedir. Bu dokuz faktör toplam değişkenliğin % 73.635'ini açıklamaktadır (Çizelge 6.79). Faktör ağırlıkları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında araştırma kapsamındaki köylerde kalkınmaya etki eden mekansal faktörler içinde yer alan merkeze uzaklığın belirleyici olduğu, büyükbaş hayvancılık ve bir yanıyla bitkisel üretimi de temsil ettiği söylenebilecek olan arazi varlığı ve niteliği gibi ekonomik faktörlerin de kalkınmanın açıklanmasında yine önemli bir ağırlıklarının olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.79 Kalkınmaya etki eden faktörlerin ağırlıkları

Faktör no	Faktör adı	Faktör ağırlıkları (%)	Faktörü temsil eden değişken	Değişkenin ağırlığı
1	Merkeze uzaklık	14.105	Köyün ilçe merkezine uzaklığı (km)	0.922
2	Büyükbaş hayvancılık	11.302	Toplam büyükbaş hayvan sayısı	0.912
3	Arazi varlığı ve niteliği	10.447	İşlenen arazi (da)	0.938
4	Barınma olanakları	7.219	Evimizdeki oda sayısı hane halkı için yeterlidir	0.716
5	Eğitim hizmetleri	6.864	Okulda konusunda uzman yeterli sayıda öğretmen var	0.935
6	Uzmanlık	6.594	Yaş	0.841
7	Sağlık hizmetlerine erişim	6.285	İhtiyaç halinde en yakın eczaneye zorlanmadan ulaşabiliyoruz	0.697
8	Gelir	5.708	Yaşadığımız köyde ekonomik olarak kendinizi nerede görüyorsunuz?	0.729
9	Yol altyapısı	5.111	İlçe merkezine giden yollar sorunsuz ve ulaşım için uygun niteliktedir	0.743
Toplam		73.635		

Araştırma kapsamında faktör yükleri yardımıyla bir de kalkınma indeksi hesaplanmıştır. İndeksin hesaplanmasında, faktör analizi sonucu elde edilen 9 boyutun her birine ait en yüksek ağırlığa sahip değişken ilgili faktörü temsil

etmektedir (Çizelge 6.79). Birbirlerinden farklı birimlere sahip olan söz konusu değişkenler, çalışmanın yöntem bölümünde açıklanan formül yardımıyla Z-değerleri alınarak standardize edilmiştir. Daha sonra her bir değişkene ait Z-değeri ait olduğu faktör yükleriyle çarpılarak ağırlıklandırılmıştır. Böylelikle faktör analizi sonucunda elde edilen merkeze uzaklık, büyükbaş hayvancılık, arazi varlığı, barınma olanakları, sağlık, eğitim, altyapı hizmetlerinden yararlanma, uzmanlık ve gelir gibi faktör boyutlarını temsil eden değişkenler yardımıyla hane bazında elde edilen indeks katsayılarına ulaşılmış, bu katsayıların köylere ve ilçelere göre ortalamaları alınarak köyler ve ilçeler gelişmişliklerine göre sıralanmıştır.

Buna göre en yüksek indeks skorunu elde eden ilçe 0.936 ile Tire olmuştur. Tire'yi sırasıyla 0.777 ile Bayındır, 0.195 ile Torbalı, 0.011 ile Ödemiş ve -1.605 ile Kiraz takip etmektedir. Köy bazında bir değerlendirme yapıldığında ise ilk sırayı 3.976 indeks skoru ile Tire'ye bağlı Eskioba köyü alırken, son sırayı -2.325 indeks ortalaması ile Kiraz'a bağlı Hisarköy almıştır. Ayrıca köylerin mekansal konumuna göre bir değerlendirme yapıldığında ova köylerinin indeks ortalamasının 0.128, dağ-yamaç köylerinin ise -0.017 olduğu görülmektedir (Çizelge 6.80).

Çizelge 6.80 İndeks skorlarına göre köylerin gelişmişlik sıralaması

İlçe	Köy	Köy İndeks skoru	Köylerin sıralaması	İlçe indeks skoru
TORBALI	Atalan	0.026	11	0.195
	Karaot	0.951	6	
	Tulum	-1.028	15	
	Dağtekte	0.832	7	
BAYINDIR	Pınarlı	1.715	2	0.777
	Arikbaşı	0.716	8	
	Çınardibi	1.672	3	
	Osmanlar	-0.995	14	
TİRE	Eskioba	3.976	1	0.936
	Büyükkale	1.079	5	
	Dallık	-1.615	18	
	Mahmutlar	0.305	9	
ÖDEMİŞ	Yeniköy	1.433	4	0.011
	Demircili	-1.462	17	
	Çamyayla	0.103	10	
	Horzum	-0.030	12	
KIRAZ	Doğancılar	-1.375	16	-1.605
	Haliller	-0.687	13	
	Hisarköy	-2.325	20	
	Ceritler	-2.032	19	
Ova köyleri		0.128		
Dağ-yamaç köyleri		-0.017		

6.5.2 Kalkınma indeksi üzerine etki eden değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları

Bu bölümde, bir önceki bölümde elde edilen kalkınma indeksi bağımlı değişken, indeks hesaplamasına girmeyen diğer değişkenler ise bağımsız değişken olarak tanımlanarak çok değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır. Çok değişkenli regresyon analizinde ilk olarak Kalkınma indeksinin hesaplanması aşamasında kullanılan değişkenler dışında kalan tüm değişkenler modele dahil edilmiş ancak çoklu bağlantı sorunuyla karşılaşılmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak adına beş değişken modelden çıkarılarak 20 değişken ile model oluşturulmuştur. Analizde kullanılan bağımsız değişkenler Çizelge 6.81’de verilmiştir.

Çizelge 6.81 Çok değişkenli regresyon analizinde kullanılan bağımsız değişkenler

Değişken	Açıklama	Değişken tipi
KM	En yakın kredi kaynağına uzaklık (km)	Sürekli
GPU	Girdi temin edilen yerlere uzaklık (km)	Sürekli
YSU	Toplam yıllık süt üretimi (ton)	Sürekli
SV	Süt verimi (ton/yıl)	Sürekli
HYP	Tarımsal gelir içinde hayvancılığı payı	Oran
MA	Mülk arazi (da)	Sürekli
PS	Parsel sayısı (adet)	Sürekli
EVYS	Evin yapı olarak sağlam ve dayanıklı olma durumu (0: Sağlam ve dayanıklı değil – 1: Sağlam ve dayanıklı)	Kukla
KY	Evin kanalizasyon sisteminin yeterlilik durumu (0: Yeterli değil – 1: Yeterli)	Kukla
EI	Kışın evi ısıtmada yeterlilik durumu (0: Yeterli değil – 1: Yeterli)	Kukla
KE	Hizmet alınan okuldaki eğitimin kalitesinden memnuniyet (0: Memnun değil – 1: Memnun)	Kukla
OFD	Hizmet alınan okulun fiziki altyapısının yeterlilik durumu (0: Yeterli değil – 1: Yeterli)	Kukla
TT	Tarımda tecrübe (yıl)	Sürekli
EGT	Eğitim (yıl)	Sürekli
SGHU	En yakın sağlık hizmetine ulaşım kolaylığı (0: Kolay değil – 1: Kolay)	Kukla
ILCU	İlçe merkezine ulaşımında kolaylık (0: Kolay değil – 1: Kolay)	Kukla
SGM	Maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu (0: Yararlanamıyor – 1: Yararlanıyor)	Kukla
OG	Hane halkının ortalama aylık net geliri (0: 2500 TL ve altı – 1: 2500 TL üstü)	Kukla
KYOL	Köy içi yollardan memnuniyet durumu (0: Memnun değil – 1: Memnun)	Kukla
TYOL	Tarlalara giden yollardan memnuniyet (0: Memnun değil – 1: Memnun)	Kukla

Yapılan analiz sonucu elde edilen modelde farklı varyans sorunu olup olmadığı Breusch -Pagan ve Koenker yöntemleri ile test edilmiş ve problem

olmadığı sonucuna varılmıştır. Modelde VIF (Variance Inflation Factor) değeri göz önünde bulundurularak yapılan analizde çoklu bağlantı sorununa rastlanmamıştır. Ayrıca modelde otokorelasyon olup olmadığı Durbin - Watson yöntemiyle test edilmiş ve otokorelasyon olmadığı belirlenmiştir. Modelde düzeltilmiş R^2 değeri 0.698165 olarak bulunmuştur. Buna göre bağımlı değişkenin yaklaşık % 70'i bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır (Çizelge 6.82).

Regresyon analizi sonuçlarına göre; en yakın kredi kaynağına uzaklık (KM), girdi temin edilen yerlere uzaklık (GPU), toplam yıllık süt üretimi (YSU), mülk arazi varlığı (MA), kışın evi ısıtmadaki yeterlilik durumu (EI), hizmet alınan okuldaki eğitim kalitesinden memnuniyet durumu (KE), tarımda tecrübe (TT), ilçe merkezine ulaşımındaki kolaylık durumu (ILCU), maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu (SGM) ve hane halkının ortalama aylık net geliri (OG) değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde kalkınma indeksine etki ettikleri görülmüştür (Çizelge 6.82).

İndekse anlamlı şekilde etki eden değişkenlerden KM, GPU, EI ve ILCU mekansal; YSU, MA ve OG ekonomik; KE, SGM ve TT ise sosyal faktörler olarak gruplandırılabilir. İlçe merkezine görece yakın köyler, bir yandan tarımsal üretimde hem girdi hem de ürün pazarına kolay ulaşabilme gibi ekonomik bir avantaj elde ederken, diğer yandan eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden daha rahat yararlanma imkanı bulmaktadır.

Değişkenler arasında kredi kaynağına uzaklık değişkeninin katsayısının pozitif işaretli olması, uzaklık arttıkça kalkınma indeksi katsayısının da arttığını göstermektedir. Kredi aynı zamanda borçlanma demektir. Kredi kaynağına uzaklığın artması hanehalkı için bankalar kanalıyla borçlanmanın zorlaşması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla daha az borçluluğun indeksi pozitif yönde etkilediği yorumu yapılabilir. Ancak bu kredi kaynağına görece uzak olan dağ-yamaç köylerinin krediye ulaşamadıkları anlamına da gelmemektedir. Örneğin araştırma sürecinde Ödemiş'e bağlı dağ-yamaç köylerinden Horzum'da hem muhtar hem de görüşülen hanehalkları tarafından bankalara olan borç yüzünden köyde birçok kişinin icralık olduğu dile getirilmiştir. Özellikle yüksek faizler ve düşük gelir alınan kredilerin geri ödenmesini güçleştirmektedir.

Çizelge 6.82 Kalkınma indeksine etki eden değişkenlere ilişkin model sonuçları

Grup	Değişken	Katsayı	Standart hata	p-değeri
	Sabit	-6.578206	0.739617	0.000000***
Merkeze uzaklık	KM	0.068542	0.019907	0.000747***
	GPU	-0.000060	0.000028	0.030492**
Büyükbaş hayvancılık faaliyetleri	YSU	0.014610	0.002062	0.000000***
	SV	0.032075	0.063040	0.611636
	HYP	0.002667	0.003883	0.493214
Arazi varlığı ve niteliği	MA	0.018527	0.003414	0.000000***
	PS	0.046871	0.036708	0.138320
Barınma olanakları	EVYS	0.372527	0.250733	0.104577
	KY	0.387671	0.254975	0.169090
	EI	0.669392	0.293544	0.021227 **
Eğitim hizmetleri	KE	1.086940	0.441446	0.010759 **
	OFD	0.074249	0.460823	0.949124
Uzmanlık	TT	0.040433	0.010206	0.000163 ***
	EGT	-0.024312	0.053238	0.532837
Sağlık hizmetlerine erişim	SGHU	0.062893	0.307379	0.963270
	ILCU	0.853018	0.279409	0.003654***
	SGM	0.620386	0.264844	0.021567**
Gelir	OG	0.540943	0.264324	0.041316**
Yol altyapısı	KYOL	0.269493	0.260321	0.275061
	TYOL	-0.060528	0.275444	0.824976
Model istatistikleri	R ²	0.733675	F değeri	20.661041
	Düzeltilmiş R ²	0.698165	P değeri	0.000000
	Durbin Watson	1.838954		
	Breusch -Pagan	0.111		
	Koenker	0.388		
	Bağımlı Değişken	Kalkınma İndeksi		
	Örnek Büyüklüğü (N)	171		

* =0.10 için önemli ** =0.05 için önemli *** =0.01 için önemli

6.5.3 Hanehalkı gelirine etki eden faktörlerin analizi

Kırsal kalkınmışlığın önemli göstergelerinden birisi de hanehalkı geliridir. Araştırma kapsamında görüşülen hanehalklarına gelir düzeyleri sorulmuş ve sekiz ayrı gelir kategorisinden hangisine dahil oldukları öğrenilmiştir. Daha sonra bu kategorilerin sayısı üçe indirilerek 2000 TL ve altı düşük gelir grubu, 2001 TL – 5000 TL arası orta gelir grubu ve 5000 TL üstü yüksek gelir grubu olarak adlandırılmıştır.

Bu üç gelir kategorisi bağımlı değişken olarak kabul edilmiş ve gelir üzerinde etkili değişkenler multinominal lojistik regresyon analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler yaş, tarımdaki tecrübe, eğitim durumu, hanedeki birey sayısı, tarımsal geliri olup olmaması,

tarım dışı gelirinin olup olmaması, köy tipi, arazi varlığı, büyükbaş hayvan sayısı, göç durumu, kooperatif üyeliği, ilçeye uzaklık şeklinde sıralanmaktadır (Çizelge 6.83).

Çizelge 6.83 Multinomial lojistik regresyon modelinde kullanılan değişkenler

Bağımlı değişken	Değişken tipi	Açıklama
Gelir grupları	Kategorik	2000 TL ve altı: 1. Grup (Düşük Gelir Grubu)
		2001 TL – 5000 TL: 2. Grup (Orta Gelir Grubu)
		5000 TL ve üstü: 3. Grup (Yüksek Gelir Grubu)
Bağımsız değişkenler		Açıklama
Yaş	Sürekli	yıl
Eğitim	Sürekli	yıl
Tarımsal faaliyetlerdeki tecrübesi	Sürekli	yıl
Hanedeki birey sayısı	Sürekli	kişi
Toplam işlenen alan	Sürekli	dekar
Büyükbaş hayvan sayısı	Sürekli	baş
İlçeye uzaklık	Sürekli	km
Köy tipi	Kategorik	Dağ-yamaç köyleri: 0 Ova köyleri: 1
Göç durumu	Kategorik	Göç yok: 0 Göç var: 1
Tarım dışı gelir	Kategorik	Tarım dışı gelir yok: 0 Tarım dışı gelir var:1
Tarımsal gelir	Kategorik	Tarımsal geliri yok: 0 Tarımsal geliri var: 1
Kooperatif üyeliği	Kategorik	Üye Değil: 0 Üye: 1

Multinomial lojistik regresyon modelinin anlamlılığı Likelihood Ratio Test ile analiz edilmiş ve anlamlı ($P < 0.05$) bulunmuştur. Modelde kullanılan değişkenlerin uyumunu ifade eden pearson ($\chi^2 = 303.386$; s.d. = 316; $p = 0.685$) ve sapma ($\chi^2 = 230.346$; s.d. = 316; $p = 1.000$) değerlerine bakıldığında kurulan modelin gerçek verilere iyi uyum gösterdiği ($p > 0,05$) tespit edilmiştir. Ayrıca lojistik model tarafından açıklanan varyansı gösteren Pseudo R^2 değerlerinin de yüksek çıktığı görülmektedir (Çizelge 6.84).

Çizelge 6.84 Multinomial lojistik regresyon modelinin anlamlılığı

Model uyum bilgisi (Model fitting information)				
Likelihood Ratio Test				
Model	-2LL	χ^2	s.d.	P
Sabit terimli	353.947			
Doymuş	230.346	123.600	24	0.000
Uyum iyiliği (Goodness of fit)				
	χ^2	s.d.	p	
Pearson	303.386	316	0.685	
Sapma	230.346	316	1.000	
Pseudo R ²				
Cox and Snell	0.515			
Nagelkerke	0.589			
McFadden	0.349			

Multinomial lojistik regresyon modelinde kullanılan her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni bir bütün olarak anlamlı bir şekilde açıklayıp açıklayamadığı Olabilirlik Oran Testi (Likelihood Ratio Tests) ile Çizelge 6.85’de gösterilmiştir. Test sonuçlarına göre bağımlı değişken olarak alınan gelir grupları üzerinde bağımsız değişkenlerden eğitim ($p<0.05$), hanedeki birey sayısı ($p<0.05$), toplam işlenen alan ($p<0.01$), büyükbaş hayvan sayısı ($p<0.01$) ve tarım dışı gelirin ($p<0.01$) istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip oldukları görülmektedir.

Çizelge 6.85 Hanehalkı geliri üzerinde etkili olan değişkenler

Değişken	-2 Log Likelihood of Reduced Model	Ki-kare (χ^2)	Sd. (df.)	Prob. (Sig.)
Sabit	230.346	0.000	0	
Yaş	232.510	2.164	2	0.339
Eğitim	236.372	6.026	2	0.049**
Tarımsal faaliyetlerdeki tecrübesi	233.482	3.136	2	0.208
Hanedeki birey sayısı	238.134	7.788	2	0.020**
Toplam işlenen alan	251.820	21.474	2	0.000***
Büyükbaş hayvan sayısı	246.951	16.605	2	0.000***
İlçeye uzaklık	230.740	0.393	2	0.821
Köy tipi	232.859	2.513	2	0.285
Göç durumu	235.600	5.254	2	0.072
Tarım dışı gelir	245.309	14.963	2	0.001***
Tarımsal gelir	234.796	4.450	2	0.108
Kooperatif üyeliği	230.809	0.463	2	0.793
Örnek Büyüklüğü (N)	171			

*** $\alpha=0.01$ ** $\alpha=0.05$

Multinomial lojistik regresyon analizinde düşük gelir grubu olarak adlandırılan 2000 TL ve altı gelire sahip olanlar referans grup olarak kabul edilmiştir. Referans grup ile 2001 – 5000 TL geliri olan orta gelir grubu arasında bir değerlendirme yapıldığında, düşük gelir grubundan orta gelir grubuna geçiş olasılığı toplam işlenen alan arttıkça 1.054 kat, eğitim düzeyi arttıkça 1.314 kat, hanedeki birey sayısı arttıkça 1.367 kat artarken ve tarım dışı gelire sahip olmayanların bir üst gelir grubuna geçme olasılığı 0.161 kat azalmaktadır (Çizelge 6.86).

Alt gelir grubundan orta gelir grubuna geçme olasılığını artıran değişkenler arasında hanedeki birey sayısının ve eğitim düzeyinin işlenen alandan önce gelmesi ve tarım dışı gelire sahip olmayan hanelerin orta gelir grubuna geçme olasılıklarının azalması tarım dışı faktörlerin önemini ortaya koymaktadır.

Referans grup ile 5000 TL üstü geliri olan yüksek gelir grubu arasında bir değerlendirme yapıldığında ise, düşük gelir grubundan yüksek gelir grubuna geçiş olasılığı büyükbaş hayvan sayısı arttıkça 1.122 kat, toplam işlenen alan arttıkça 1.058 kat, hanedeki birey sayısı arttıkça 1.803 kat artmakta; son beş yılda göç vermeyen hanelerin ve tarım dışı gelire sahip olmayanların ise sırasıyla 0.214 ve 0.100 kat azalmaktadır (Çizelge 6.86).

Çizelge 6.24’de gösterildiği gibi göç nedenlerinin başında evlilik ve çalışma amaçlı yapılan göçler gelmektedir. Göç veren hanelerde gizli işsizliğin azalmasına paralel olarak göç eden aile fertlerinin kırsalda yaşayan ailelerine maddi ve/veya aynı destekleri de olabilmektedir.

Çizelge 6.86 Gelir grupları arasındaki geçişe etki eden değişkenler

Gelir grubu	Değişkenler	β	Std. Hata	Wald	Sig. (p)	Exp (β)
2001 -5000 TL (Orta gelir grubu)	Sabit	-2.322	1.943	1.428	0.232	
	Tarımsal faaliyetlerdeki tecrübesi	-0.036	0.022	2.614	0.106	0.964
	Yaş	0.035	0.025	2.018	0.155	1.036
	Büyükbaş hayvan sayısı	0.067	0.048	1.968	0.161	1.069
	Göç durumu= 0	-0.957	0.526	3.315	0.069	0.384
	Göç durumu= 1	0 ^b	.	.	.	.
	Köy tipi= 0	-1.180	0.940	1.574	0.210	0.307
	Köy tipi= 1	0 ^b	.	.	.	.
	Kooperatif üyeliği= 0	-0.326	0.514	0.402	0.526	0.722
	Kooperatif üyeliği= 1	0 ^b	.	.	.	.
	İlçeye uzaklık	-0.006	0.043	0.023	0.881	0.994
	Toplam işlenen alan	0.053	0.016	10.454	0.001	1.054
	Eğitim	0.273	0.121	5.110	0.024	1.314
	Hanedeki birey sayısı	0.313	0.159	3.887	0.049	1.367
	Tarım dışı gelir= 0	-1.827	0.559	10.673	0.001	0.161
	Tarım dışı gelir= 1	0 ^b	.	.	.	.
	Tarımsal gelir= 0	-1.151	0.858	1.802	0.180	0.316
Tarımsal gelir= 1	0 ^b	.	.	.	.	
5000 TL ve üstü (Yüksek gelir grubu)	Sabit	-4.571	2.737	2.790	0.095	
	Tarımsal faaliyetlerdeki tecrübesi	-0.046	0.034	1.857	0.173	0.955
	Yaş	0.039	0.038	1.091	0.296	1.040
	Büyükbaş hayvan sayısı	0.115	0.050	5.339	0.021	1.122
	Göç durumu= 0	-1.543	0.728	4.496	0.034	0.214
	Göç durumu= 1	0 ^b	.	.	.	.
	Köy tipi= 0	0.000	1.281	0.000	1.000	1.000
	Köy tipi= 1	0 ^b	.	.	.	.
	Kooperatif üyeliği= 0	-0.389	0.686	0.322	0.570	0.677
	Kooperatif üyeliği= 1	0 ^b	.	.	.	.
	İlçeye uzaklık	-0.037	0.062	0.352	0.553	0.964
	Toplam işlenen alan	0.057	0.016	11.890	0.001	1.058
	Eğitim	0.293	0.157	3.459	0.063	1.340
	Hanedeki birey sayısı	0.589	0.223	6.964	0.008	1.803
	Tarım dışı gelir= 0	-2.300	0.752	9.354	0.002	0.100
	Tarım dışı gelir= 1	0 ^b	.	.	.	.
	Tarımsal gelir= 0	-20.157	0.000	.	.	0.000
Tarımsal gelir= 1	0 ^b	.	.	.	.	

Referans grup: 2000 TL ve altı (Düşük gelir grubu)

6.6 Kırsal Kalkınmada Öncelikli Yatırım Alanlarına İlişkin Görüşler

Araştırma kapsamında görüşülen kişilere yaşadıkları köyün öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu yatırım alanları sorularak Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda hanelerden ulaşım-yol-altyapı, sulama yatırımları, sağlık ve eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar, toplulaştırma, tarımsal üretime yönelik yatırımlar ve tarım dışı ekonomik yatırımlar arasında ikili karşılaştırmalar yapmaları istenmiştir.

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi ile hanelerin yukarıda sayılan yatırım alanlarına verdikleri öncelikler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı Friedman ve Kendall's W Testleri ile analiz edilmiştir.

Yapılan test sonuçlarının istatistiksel olarak anlamlı çıktıkları görülmüştür. Buna göre köylerde birinci öncelik eğitim hizmetleri yatırımlarına verilmiştir. Eğitim hizmetlerini sırasıyla tarımsal üretime yönelik yatırımlar, sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar, sulama yatırımları, ulaşım-yol-altyapı yatırımları, tarım dışı ekonomik yatırımlar ve arazi toplulaştırması takip etmiştir (Çizelge 6.87).

Çizelge 6.87 Haneler tarafından yatırım alanlarına verilen öncelikler

Yatırım alanları*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Eğitim hizmetleri	0.540	0.900	0.153	0.185
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.510	0.900	0.100	0.173
Sağlık hizmetleri	0.505	0.900	0.153	0.187
Sulama yatırımı	0.495	0.900	0.100	0.190
Ulaşım-yol - altyapı	0.400	0.900	0.100	0.209
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.348	0.900	0.100	0.160
Arazi toplulaştırması	0.205	0.700	0.100	0.149

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

BEK sonuçları köylerin mekânsal konumuna göre değerlendirildiğinde hem ova hem de dağ-yamaç köylerinde ihtiyaç duyulan öncelikli yatırım alanı eğitim hizmetleridir. Eğitim hizmetlerinden sonra ova köylerinde sırasıyla sulama yatırımı, sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar, tarımsal üretime yönelik yatırımlar, ulaşım-yol-altyapı yatırımları, tarım dışı ekonomik yatırımlar ve arazi toplulaştırması gelmektedir. Dağ-yamaç köylerinde ise sıralama Çizelge 6.87'deki sıralamayla aynıdır (Çizelge 6.88).

Çizelge 6.88 Köylerin mekânsal konumuna göre yatırım alanlarına verilen öncelikler

Ova köyleri				
Öncelik*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Eğitim hizmetleri	0.549	0.900	0.153	0.178
Sulama yatırımı	0.530	0.900	0.177	0.180
Sağlık hizmetleri	0.514	0.900	0.153	0.178
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.500	0.900	0.153	0.173
Ulaşım-yol - altyapı	0.373	0.900	0.100	0.193
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.343	0.900	0.100	0.159
Arazi toplulaştırması	0.208	0.700	0.100	0.158
Dağ-yamaç köyleri				
Öncelik*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Eğitim hizmetleri	0.529	0.900	0.177	0.196
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.523	0.900	0.100	0.173
Sağlık hizmetleri	0.492	0.900	0.153	0.199
Sulama yatırımı	0.448	0.900	0.100	0.196
Ulaşım-yol - altyapı	0.437	0.900	0.177	0.226
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.355	0.900	0.100	0.162
Arazi toplulaştırması	0.200	0.621	0.100	0.137

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Torbalı ilçesinde araştırma kapsamında alınan Atalan, Karaot, Tulum ve Dağteke köylerinde görüşülen hanelerin yatırım alanlarına verdikleri öncelikleri gösteren BEK analizi sonuçları Çizelge 6.89’de verilmiştir. Bu köylerde öncelikli yatırım alanı tarımsal üretime yönelik yatırımlar çıkmıştır. Diğer yatırım alanları öncelik sırasına göre eğitim hizmetleri, sulama yatırımları, sağlık hizmetleri, tarım dışı ekonomik yatırımlar, ulaşım-yol-altyapı yatırımları ve arazi toplulaştırması olarak belirlenmiştir (Çizelge 6.89).

Çizelge 6.89 Torbalı ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler

Öncelik*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.568	0.900	0.177	0.224
Eğitim hizmetleri	0.508	0.900	0.177	0.199
Sulama yatırımı	0.504	0.900	0.177	0.184
Sağlık hizmetleri	0.474	0.900	0.153	0.198
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.364	0.900	0.100	0.155
Ulaşım-yol - altyapı	0.338	0.900	0.153	0.179
Arazi toplulaştırması	0.174	0.621	0.100	0.136

*Friedman testi ve Kendall’s W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Bayındır ilçesinde Pınarlı, Arıkbaşı, Çınardibi ve Osmanlar köylerinde öne çıkan yatırım alanları öncelik sırasına göre eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, sulama yatırımı, tarımsal üretime yönelik yatırımlar, ulaşım-yol-altyapı yatırımları, tarım dışı ekonomik yatırımlar ve arazi toplulaştırmasıdır (Çizelge 6.90).

Çizelge 6.90 Bayındır ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler

Öncelik*	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Eğitim hizmetleri	0.647	0.900	0.370	0.164
Sağlık hizmetleri	0.580	0.900	0.263	0.200
Sulama yatırımı	0.489	0.900	0.177	0.168
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.445	0.621	0.153	0.117
Ulaşım-yol - altyapı	0.338	0.700	0.100	0.143
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.327	0.621	0.100	0.145
Arazi toplulaştırması	0.223	0.621	0.100	0.158

*Friedman testi ve Kendall’s W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Tire ilçesine bağlı Eskioba, Büyükkale, Dallık ve Mahmutlar köylerinde yapılan görüşmelerden elde edilen verilerle gerçekleştirilen BEK analiz sonuçlarına göre birinci öncelik sağlık hizmetlerine verilirken onu sırasıyla eğitim hizmetleri, ulaşım-yol-altyapı yatırımları, tarımsal üretime yönelik yatırımlar, sulama yatırımları, tarım dışı ekonomik yatırımlar ve arazi toplulaştırması izlemiştir (Çizelge 6.91).

Çizelge 6.91 Tire ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler

Öncelik	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Sağlık hizmetleri	0.561	0.900	0.211	0.198
Eğitim hizmetleri	0.505	0.700	0.153	0.162
Ulaşım-yol - altyapı	0.499	0.900	0.153	0.236
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.480	0.776	0.236	0.153
Sulama yatırımı	0.436	0.639	0.211	0.135
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.402	0.900	0.100	0.207
Arazi toplulaştırması	0.220	0.542	0.100	0.154

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p<0.01$ için anlamlıdır

Ödemiş ilçesine bağlı Yeniköy, Demircili, Çamyayla ve Horzum köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler sıralandığında ilk sırayı eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar almaktadır. İkinci sırada tarımsal üretime yönelik yatırımlar yer alırken üçüncü sırada ulaşım-yol-altyapı yatırımları gelmektedir. Daha sonra ise sırasıyla sulama yatırımları, sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar, tarım dışı ekonomik yatırımlar ve arazi toplulaştırması tercih edilmiştir (Çizelge 6.92).

Çizelge 6.92 Ödemiş ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler

Öncelik	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Eğitim hizmetleri	0.534	0.900	0.177	0.175
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.509	0.900	0.100	0.155
Ulaşım-yol - altyapı	0.488	0.900	0.153	0.235
Sulama yatırımı	0.485	0.900	0.100	0.215
Sağlık hizmetleri	0.466	0.900	0.153	0.149
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.315	0.572	0.100	0.125
Arazi toplulaştırması	0.214	0.700	0.100	0.159

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p<0.01$ için anlamlıdır

Kiraz ilçesinde araştırma kapsamındaki Doğancılar, Haliller, Hisarköy ve Ceritler köylerinde BEK analizi sonucu elde edilen öncelikli yatırım alanları sırasıyla sulama yatırımı, eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar, tarımsal üretime yönelik yatırımlar, tarım dışı ekonomik yatırımlar, ulaşım-yol-altyapı yatırımları ve arazi toplulaştırmasıdır (Çizelge 6.93).

Çizelge 6.93 Kiraz ilçesi köylerinde yatırım alanlarına verilen öncelikler

Öncelik	Ortalama	En büyük	En küçük	Standart sapma
Sulama yatırımı	0.544	0.900	0.236	0.206
Eğitim hizmetleri	0.534	0.900	0.236	0.190
Sağlık hizmetleri	0.511	0.900	0.177	0.190
Tarımsal üretime yönelik yatırımlar	0.500	0.776	0.263	0.147
Tarım dışı ekonomik yatırımlar	0.358	0.900	0.100	0.187
Ulaşım-yol - altyapı	0.335	0.621	0.100	0.163
Arazi toplulaştırması	0.209	0.500	0.100	0.144

*Friedman testi ve Kendall's W testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Yatırım alanlarına verilen önceliklerle ilgili tüm çizelgelerde arazi toplulaştırması seçeneği son sırada yer almaktadır. Arazi toplulaştırmasına yönelik ciddi adımların atıldığı son yıllarda araştırma yöresinde henüz toplulaştırmaya yönelik bir çalışma bulunmamakla birlikte önümüzdeki yıllarda bu konuda atılacak adımlar öncesi yörede yaşayanların konuyla ilgili bilgilendirilmelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dikkati çeken bir diğer konu ise tarım dışı ekonomik yatırımların hem genelde hem de ilçe bazında sıralamada arkada kalmasıdır. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Çerçevesi Belgesi'nde stratejik amaçlar içinde ilk sırada yer alan "kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması" başlığı altında, öncelikler arasında kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi yer almaktadır (Anonim, 2014). Ancak araştırma yöresi için belirtilen öncelikler arasında tarım dışı ekonomik yatırımlar son sıralarda bulunmaktadır. Bu durum kırsal alanda başlıca ekonomik gelir alanı olarak tarım sektörünün görülmeye devam ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Belirtilmesi gereken konulardan birisi de eğitim hizmetlerine yönelik yatırımların hem genelde hem de ilçe düzeyinde çoğunlukla birinci ya da ikinci

sırada önceliğe sahip olmasıdır. Bu durumun araştırma kapsamındaki köylerin tamamında eğitime yönelik hassasiyeti yansıttığı söylenebilir. Ayrıca taşınmalı eğitimin yaygınlığı da, katılımcıların önceliği eğitime vermesinde etkili olmuştur.

6.7 Doğrudan Gelir Getirici Faaliyet Alanlarına İlişkin Görüşler

Araştırmaya katılanlara buldukları köyün kalkınabilmesi için en elverişli ilk beş yatırım alanının neler olabileceği öncelik sıralamasına göre sorulmuştur. İlk beş öncelik içine giren faaliyet alanlarının sıralaması cevap verenlere göre değişebilmektedir. Örneğin bir katılımcı için bitkisel üretime yönelik yatırımlar birinci öncelik olarak görülürken bir başka katılımcı için ikinci öncelik olarak görülebilmektedir. Bu nedenle her bir faaliyet alanının hem tek tek öncelik frekansları hem de ilk beş öncelik içine giren toplam frekansları hesaplanarak bir sıralama yapılmış ve Çizelge 6.94 hazırlanmıştır.

Gelir getirici ilk beş yatırım alanı içinde en fazla frekans skoruna 151 kişiyle bitkisel üretimle ilgili yatırımlarda ulaşılmıştır. 151 kişinin % 37.75'i bitkisel üretimle ilgili yatırımlara birinci önceliği verirken, % 37.09'u ikinci öncelik olarak belirtmişlerdir (Çizelge 6.94).

İlk beş yatırım alanı içinde en fazla dile getirilen ikinci faaliyet 135 kişi ile büyükbaş hayvancılıktır. 135 kişinin % 52.59'unun oluşturan 71 kişi büyükbaş hayvancılığı birinci öncelikli yatırım alanı olarak tercih etmiştir. İlk beş öncelik içinde ilk sırada bitkisel üretim yer almasına karşın, bu ilk beş öncelik arasında birinci öncelikli yatırım alanı bakımından büyükbaş hayvancılık ilk sırada gelmektedir (Çizelge 6.94).

Genel anlamda ilk beş yatırım alanı içerisinde üçüncü sırada 92 kişiyle küçükbaş hayvancılık gelmektedir. Ancak katılımcılar küçükbaş hayvancılığı öncelik sıralamasında daha çok ikinci ve üçüncü sıraya koymuşlardır. İlk beş yatırım alanı içinde küçükbaş hayvancılık cevabını veren 92 kişinin % 33.70'i ikinci öncelik olarak, % 38.04'ü ise üçüncü öncelik olarak küçükbaş hayvancılığı tercih etmişlerdir (Çizelge 6.94).

Araştırmaya katılan 53 kişi köylerinin kalkınabilmesi için elverişli ilk beş yatırım alanı içinde organik tarımı tercih etmiştir. Bunların % 9.43'ü organik tarımı birinci öncelik olarak, % 24.53'ü ikinci öncelik olarak, % 33.96'sı üçüncü öncelik olarak, % 24.53'ü dördüncü öncelik olarak ve % 7.55'i beşinci öncelik olarak tercihte bulunmuşlardır (Çizelge 6.94).

Organik tarım seçeneğinin ardından ilk beş yatırım alanı içinde en fazla yer bulan faaliyet alanı tavukçuluktur. Toplam 44 kişi tavukçuluğa, elverişli yatırım alanları içinde yer vermiştir. Ancak öncelik sıralamasında tavukçuluk daha çok üçüncü ve dördüncü sıralarda tercih edilmiştir (Çizelge 6.94).

Arıcılık 30 kişi tarafından elverişli yatırım alanları içerisinde gösterilmiştir. Araştırma yöresinde elverişli yatırım alanları içerisinde yer alan diğer faaliyet alanları ise sırasıyla turizm, sanayi ve ormancılıktır. Turizm daha çok tarihi-kültürel varlıkların bulunduğu yerlerde veya doğal güzelliklerin olduğu mesire alanı olarak kullanılabilir köylerde öne çıkan bir yatırım alanı olmuştur. Sanayi yatırımı olarak ise ankete katılanlar tarıma dayalı sanayi yatırımlarını, soğuk hava tesisi gibi, ürünlerini değerlendirebilecekleri yatırım alanlarını tercih etmişlerdir. Ormancılığın daha çok orman köylerinde sınırlı sayıda kişi tarafından tercih edilen bir yatırım alanı olduğu söylenebilir (Çizelge 6.94).

Çizelge 6.94 Önceliklerine göre gelir getirici yatırım alanları

Yatırım Alanları	1. Öncelik		2. Öncelik		3. Öncelik		4. Öncelik		5. Öncelik		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bitkisel üretim	57	37.75	56	37.09	29	19.21	8	5.30	1	0.66	151	100.00
Büyükbaş hayvancılık	71	52.59	48	35.56	14	10.37	1	0.74	1	0.74	135	100.00
Küçükbaş hayvancılık	9	9.78	31	33.70	35	38.04	14	15.22	3	3.26	92	100.00
Organik tarım	5	9.43	13	24.53	18	33.96	13	24.53	4	7.55	53	100.00
Tavukçuluk	2	4.55	5	11.36	13	29.55	17	38.64	7	15.91	44	100.00
Arıcılık	8	26.67	5	16.67	5	16.67	7	23.33	5	16.67	30	100.00
Turizm	1	5.26	1	5.26	6	31.58	4	21.05	7	36.84	19	100.00
Sanayi	9	37.50	2	8.33	4	16.67	6	25.00	3	12.50	24	100.00
Ormancılık	1	12.50	2	25.00	2	25.00	3	37.50	-	-	8	100.00
Diğer	7	41.18	4	23.53	3	17.65	1	5.88	2	11.76	17	100.00

Son yıllarda tüketicilerdeki sağlıklı beslenme alışkanlığı ve buna yönelik tercihleri kırsal alanda özellikle organik tarım ve serbest gezinmeli tavukçuluk (free-range) gibi faaliyet alanlarının öne çıkmasına neden olmuştur. Bunun bir yansıması olarak ankete katılanların kırsal kesimdeki geleneksel gelir getirici faaliyet alanı olan bitkisel ve hayvansal üretimin ardından bunların bir alt dalı olarak görülebilecek organik tarım ve tavukçuluğa elverişli yatırım alanları içinde yer vermeleri dikkat çekicidir.

Ayrıca kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde ankete katılanların turizm ve sanayi gibi tarım dışı yatırım alanlarını elverişli yatırım alanları içinde tercihlerinin kısıtlı olduğu görülmektedir.

Köylerin mekânsal konumları ile tercih ettikleri yatırım alanları arasında büyükbaş hayvancılık, arıcılık ve turizm açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ankete katılanların ilk beş sırada yer verdikleri yatırım alanları tercihleri köylerin mekânsal konumuna göre incelendiğinde büyükbaş hayvancılığın daha çok ova köylerinde, arıcılık ve turizm faaliyetlerinin ise dağ-yamaç köylerinde tercih edildiği görülmektedir (Çizelge 6.95).

Çizelge 6.95 Köylerin mekânsal konumuna göre gelir getirici yatırım alanları tercihleri

Yatırım alanları	Ova köyleri		Dağ-yamaç köyleri		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bitkisel üretim	89	58.94	62	41.06	151	100.00
Büyükbaş hayvancılık*	93	68.89	42	31.11	135	100.00
Küçükbaş hayvancılık	55	59.78	37	40.22	92	100.00
Organik tarım	25	47.17	28	52.83	53	100.00
Tavukçuluk	24	54.55	20	45.45	44	100.00
Ormancılık	0	0.00	8	100.00	8	100.00
Arıcılık*	5	16.67	25	83.33	30	100.00
Turizm*	5	26.32	14	73.68	19	100.00
Sanayi	16	66.67	8	33.33	24	100.00

*Ki-kare testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

6.8 Köylere Yönelik SWOT Analizi Sonuçları

Araştırma kapsamında köylerin güçlü, zayıf yönlerinin ortaya konmasında ve köylere yönelik fırsat ve tehditlerin belirlenmesinde, İngilizcede Strengths (güçlü yönler) – Weaknesses (zayıf yönler) – Opportunities (fırsatlar) – Threats (tehditler) kelimelerinin kısaltması olarak ifade edilen SWOT (GZFT) analizinden yararlanılmıştır. Görüşülen kişilere köylerini güçlü ve zayıf kılan özellikler ile köylere yönelik karşılaşılabilecek fırsat ve tehditlerin neler olabileceği açık uçlu olarak sorulmuştur.

Araştırmaya katılanların köylere ilişkin güçlü gördükleri yönler Çizelge 6.96’da verilmiştir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında Küçük Menderes Havzası’nda incelenen köylerde öne çıkan ilk beş güçlü yön sırasıyla köyün konumu ve ilçe merkezine yakınlığı, köylerin sahip olduğu verimli araziler, köylerin insani ve toplumsal özellikleri, doğal güzellikler ve gelişmiş hayvancılık faaliyetleri şeklinde olduğu görülmektedir.

Güçlü yön olarak ifade edilen “köyün konumu ve ilçe merkezine uzaklık” ifadesi daha çok Bayındır, Torbalı ve Kiraz’ın ova köylerinde öne çıkmaktadır. Köylerinin sahip olduğu verimli arazileri güçlü yönleri olarak gören 31 kişinin 27’si ova köylerindedir ve en yüksek frekansa Torbalı ilçesinde ulaşılmıştır. Dayanışma, misafirperverlik, dürüstlük, ahlak gibi insani ve toplumsal özelliklerin en güçlü yönleri olduğunu ifade eden 24 kişi bulunmaktadır. Büyük bir çoğunluğu dağ-yamaç köylerinde olmak üzere köylerinin doğal güzelliklerini güçlü yönleri olarak belirtenlerin sayısı ise 23’tür. Gelişmiş hayvancılık faaliyetleri ise daha çok ova köylerinde güçlü yön olarak ifade edilmiştir (Çizelge 6.96).

Ova köylerinde güçlü yön olarak dikkat çeken diğer konular ise kolay ulaşım ve köyde aktif konumda faaliyetlerini yürüten bir kooperatifin bulunmasıdır. Zeytincilik özellikle Torbalı’da ve dağ-yamaç köylerinde güçlü bir yön olarak öne çıkarken, köylerinin turistik özelliğini güçlü yön olarak belirten 6 kişinin tamamı Torbalı’nın dağ-yamaç köyü olan Dağtekke köyündendir. Bu köyde şifalı su kaynağı hem İzmir’den hem de çevre ilçelerden insanları köye çekmektedir. Bunu bir fırsata dönüştüren köylüler çoğunluğunu kadınların

oluşturduğu bir köy pazarı da kurmuşlardır. Ayrıca araştırma kapsamındaki köyler içinde orman köyü olanlarda bu özellik de güçlü yönler arasından gösterilmiştir (Çizelge 6.96).

Çizelge 6.96 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köylerin güçlü yönleri

Güçlü yönler	Torbali	Bayındır	Tire	Ödemiş	Kiraz	Ova	Dağ-yamaç	Genel
Köyün konumu ve ilçe merkezine yakınlığı	10	12	1	2	7	23	9	32
Verimli arazi	13	3	5	8	2	27	4	31
Köyün insani ve toplumsal özellikleri	3	6	4	10	1	16	8	24
Köyün doğal güzellikleri	6	3	1	7	6	3	20	23
Hayvancılığın gelişmiş olması	2	4	0	5	3	12	2	14
Köye ulaşımın kolay olması	1	1	3	3	0	7	1	8
Köyde aktif durumda bir kooperatifin bulunması	0	0	1	3	4	8	0	8
Zeytinciliğin gelişmiş olması	6	1	0	0	0	1	6	7
Köyün turistik özelliğinin bulunması	6	0	0	0	0	0	6	6
Köyün orman köyü olması	1	3	0	1	0	0	5	5

Araştırmaya katılanların köyelerine ilişkin zayıf gördükleri yönler ise Çizelge 6.97’de verilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin köyünüzün en zayıf yönleri nelerdir sorusuna verdikleri cevaplar frekanslarına göre sıralandığında ilk sırayı 31 kişiyle köyde sulama suyunun bulunmaması veya mevcut suyun yetersiz kaldığı cevabı almıştır. İkinci sırada ova köyleri başta olmak üzere işsizliğin fazla, istihdam olanaklarının düşük olması cevabı bulunmaktadır. Dağ-yamaç köyleri ağırlıklı olmak üzere köye dışarıdan ulaşımın zor olması cevabı ise üçüncü sırada bulunmaktadır. Köylerde altyapıya ilişkin sorunlar da zayıf yönler arasında gösterilen başlıca konulardan birisidir. Altyapı sorunlarının daha çok ova köylerinde zayıf bir yön olarak görüldüğü dikkati çekmektedir. Bunun başlıca sebebi bu köylerin merkeze yakın olmaları nedeniyle bu yönde bir beklenti içinde olmaları olarak yorumlanabilir. Köylerde zayıf yön olarak dile getirilen önemli bir başka konu köyde örgütlenme olmaması veya mevcut örgütlenmenin zayıf olmasıdır. Köylerde ilköğretim okulu bulunmaması ve sağlık ve eğitim

hizmetlerinin aksaması, köy içi yollarının bozukluğu, gelir düşüklüğü, arazilerin küçük olması gibi konular yine fazlaca dile getirilen zayıf yönler arasındadır (Çizelge 6.97).

Köylerin zayıf yönleri ilçeler özelinde incelendiğinde Torbalı köylerinde sulama suyu bulunmaması veya suyun yetersiz kalması ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca altyapı sorunları, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki aksamalar ve düşük gelir yüksek frekans alan diğer zayıf yönlerdir. Bayındır ilçesi köylerinde yine sulama suyu bulunmaması veya yetersizliği dışında köye dışarıdan ulaşımın zor olması ve köyde örgütlenme olmaması veya örgütlenmenin yetersiz kalması zayıf yön olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Bayındır Çiçek Üreticileri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (BAYÇİKOOP) düşünüldüğünde Bayındır köylerinde örgütlenme sorununun dile getirilmesi dikkat çekmektedir. BAYÇİKOOP'un ilçe bazlı ve spesifik bir ürüne yönelik kooperatif olmasının böyle bir sonuç doğurduğu ifade edilebilir. Tire'de ise işsizlik ilk sırada, dışarıdan ulaşımın zor olması ise ikinci sıradaki zayıf yöndür. Ödemiş'te frekans dağılımına göre ilk üç zayıf yön köye dışarıdan ulaşımın zor olması, köydeki altyapı sorunları ve köy içi yolların bozuk olması olarak sıralanmaktadır. Kiraz ilçesinde ise öne çıkan zayıf yönler sırasıyla sulama suyu bulunmaması, işsizlik ve istihdam olanaklarının düşük olması ile köydeki arazilerin küçük olmasıdır (Çizelge 6.97).

Köylerin mekânsal konumuna göre değerlendirme yapıldığında ova köylerinde öne çıkan ilk üç zayıf yön sırasıyla sulama suyu bulunmaması veya yetersizliği, işsizlik ve altyapı sorunlarıdır. Dağ-yamaç köylerinde ise köylere dışarıdan ulaşımın zor olması, sulama suyu sorunu, köy içi yolların bozuk olmasıdır (Çizelge 6.97).

Çizelge 6.97 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köylerin zayıf yönleri

Zayıf yönler	Torbalı	Bayındır	Tire	Ödemiş	Kiraz	Ova	Dağ-yamaç	Genel
Köyde sulama suyu bulunmaması veya suyun yetersiz kalması	9	7	2	4	9	19	12	31
Köyde işsizliğin fazla, istihdam olanaklarının düşük olması	2	5	10	2	9	23	5	28
Köye dışarıdan ulaşımın zor olması	1	7	5	9	2	7	17	24
Köydeki altyapı sorunları	7	1	2	7	2	14	5	19
Köyde örgütlenme olmaması veya mevcut örgütlenmenin zayıf ve sorunlu olması	0	5	1	5	3	6	8	14
Sağlık hizmetlerinin aksamaması, sağlık ocağı bulunmaması	7	2	0	3	0	6	6	12
Köyde ilköğretim okulu olmaması ve eğitim hizmetlerinin aksamaması	6	1	1	2	2	8	4	12
Köy içi yolların bozuk olması	2	0	1	7	2	2	10	12
Köydeki gelirin düşük olması	6	1	0	2	2	3	8	11
Köydeki arazilerin küçük olması	0	1	0	2	8	6	5	11

Araştırma kapsamında görüşülen kişilere gerçekleşmesi halinde gelecekte köylerine güç katacak fırsatların neler olabileceği sorulmuştur. Bu çerçevede beş konunun öne çıktığı görülmektedir. Bunlar; kooperatifleşmenin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, hayvancılığın teşvik edilmesi ve desteklenmesi, tarım arazilerinin sulamaya açılması, gelir getirici alternatif ürünlerin desteklenmesi ve turizm faaliyetleri için yapılacak yatırımlardır (Çizelge 6.98).

Kooperatifleşmenin teşviki ve desteklenmesi ova ve dağ-yamaç köylerinde birbirine yakın oranda bir fırsat olarak değerlendirilirken, hayvancılık faaliyetleri için yapılacak destekler ve turizm faaliyetleri için yapılacak yatırımlar daha çok dağ-yamaç köylerinde, tarım arazilerinin sulamaya açılması yoğun olarak ova köylerinde bir fırsat olarak görülmektedir. Gelir getirici alternatif ürünlerin desteklenmesi ise ova ve dağ-yamaç köyleri arasında dengeli dağılmıştır. Kooperatifleşmenin teşviki ve desteklenmesini fırsat olarak dile getiren 18 kişinin 13'ü Ödemiş ve Kiraz ilçelerindedir. Hayvancılık faaliyetlerine verilecek destek ve teşviklerin fırsat olabileceğini dile getiren 16 kişinin 10'u ise Ödemiş ilçesindedir. Tarım arazilerinin sulamaya açılmasının fırsat yaratabileceği

sırasıyla Kiraz, Ödemiş ve Tire’de dile getirilmiştir. Gelir getirici alternatif ürünlerin desteklenmesini fırsat olarak görenler Kiraz dışında ilçeler arasında dengeli bir dağılım gösterirken, turizm faaliyetleri için yapılacak yatırımları fırsat olarak gören 10 kişinin ise tüm ilçeler arasında dengeli bir dağılım gösterdiği söylenebilir (Çizelge 6.98). Katılımcılar gelir getirici alternatif ürün olarak süs bitkilerini, yeni meyve fidanlarını, el işi ürünleri ve organik tarımı sıralamışlardır.

Çizelge 6.98 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köyler için fırsatlar

Fırsatlar	Torbal ı	Bayındır	Tire	Ödemiş	Kiraz	Ova	Dağ-yamaç	Genel
Köydeki mevcut kooperatifin veya kooperatifleşmenin teşvik edilmesi ve desteklenmesi	0	3	2	8	5	8	10	18
Hayvancılık faaliyetleri için yapılacak destekler ve teşvikler	3	0	1	10	4	5	13	18
Tarım arazilerinin sulamaya açılması	3	0	0	4	7	10	4	14
Gelir getirici alternatif ürünlerin desteklenmesi	2	3	3	4	0	6	6	12
Köye turizm faaliyetleri için yapılacak yatırımlar	3	3	1	2	1	2	8	10

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerden köyleri için tehdit olarak gördükleri ve gelecekte köylerindeki ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı zayıflatma olasılığı bulunan gelişmeler hakkındaki görüşleri alınmıştır. Verilen cevaplarda en büyük tehdit unsurunun göç olduğu ifade edilmiştir. Göçü bir tehdit olarak ifade eden 22 kişiden 14’ü ova, 8’i ise dağ-yamaç köylerindedir. İlçeler bazında değerlendirildiğinde ise sırasıyla Ödemiş, Kiraz ve Tire’de göçü tehdit olarak görenlerin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. İlçe merkezine görece yakın olan köylerde göç bir tehdit olarak daha fazla öne çıkmaktadır (Çizelge 6.99).

Literatürde Ravenstein’nın Göç Kanunları olarak yer alan göç kuramında göçle mesafe arasındaki ilişkide, göçlerin büyük bir çoğunluğunun kısa mesafeli yerlere göçten oluştuğu ifade edilmektedir. Ayrıca yine göç kuramları arasında yer alan itme-çekme kuramına göre hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Olumlu faktörler göçe yönelik çekmeyi,

olumsuz faktörler ise göçe yönelik itmeyi temsil etmektedir (Çağlayan, 2006). Bu kuramlara göre bir değerlendirme yapıldığında, bir yandan başta eğitim olmak üzere sosyal hizmetlerden ve istihdam olanağı gibi ekonomik imkanlardan daha rahat yararlanmak, diğer yandan ise köyde bırakılan akrabalarla ve bir takım tarımsal faaliyetlerle ilgilenmeye devam edebilmek açısından kısa mesafeli göçlerin daha cazip olduğu söylenebilir.

Göçün ardından köylerde en büyük tehdit olarak algılanan konu birbirleriyle ilişkisi de bulunan yer altı sularının azalması ve iklim değişikliği konularıdır. Yer altı sularının azalması konusunda 10, iklim değişikliği konusunda ise 6 olmak üzere toplam 16 kişi bu yönde görüş belirtmiştir. Yer altı sularındaki azalma özellikle ova köylerinde öne çıkan bir tehdit olarak görülmektedir. Torbalı ve Bayındır'da yer altı sularının azalması veya iklim değişikliği konuları bir tehdit olarak gündeme getirilmemiştir (Çizelge 6.99).

Pazarlamada yaşanan sorunlar tehdit olarak görülen başlıklardan bir diğeridir. Pazarlamayı tehdit olarak gören altı kişiden dördü dağ-yamaç köylerindedir ve ilçe merkezine uzaklık dolayısıyla hem ürünleri doğrudan pazara ulaştırmak hem de araçların köylere gelmesi zorlaşmaktadır. Ayrıca yine her geçen zaman araçlara daha fazla bağımlı hal gelmek de şikayet edilen bir konu olarak dile getirilmiştir. Dağ-yamaç ve orman köyü statüsündeki köyler için orman yangını bir tehdit unsuru olarak öne çıkmaktadır. (Çizelge 6.99).

Çizelge 6.99 İlçelere ve köylerin mekânsal konumuna göre köyler için tehditler

Tehditler	Torbalı	Bayındır	Tire	Ödemiş	Kiraz	Ova	Dağ-yamaç	Genel
Göçün devam etmesi	2	2	4	7	7	14	8	22
Yer altı sularının azalması	0	0	2	5	3	9	1	10
İklim değişikliği	0	0	2	2	2	4	2	6
Pazarlamada yaşanan sorunlar	0	2	2	1	1	2	4	6
Orman yangını riski	4	0	0	0	0	0	4	4

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, SWOT analizi sonucuna göre güçlü yönler içinde köyün konumu ve ilçe merkezine uzaklığı, köylerin doğal güzellikleri, köyün orman köyü olması; zayıf yönler arasında ise köye dışarıdan ulaşımın zor olması, altyapı sorunları, sağlık ocağı bulunmaması, ilköğretim

okulunun bulunmaması, köyiçi yolların bozuk olması gibi özellikler mekansal faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Sosyo-ekonomik açıdan ise güçlü yönler içinde verimli araziler, hayvancılığın gelişmiş olması, köyde aktif bir kooperatifin bulunması, köyün turistik özelliğinin bulunması; zayıf yönler içinde ise işsizliğin fazla, istihdam olanaklarının sınırlı olması, köyde örgütlenmenin ya hiç olmaması ya da yetersiz olması, sağlık ve eğitim hizmetlerinin aksaması gibi faktörler yer almaktadır.

6.9 Araştırma Bulguları Çerçevesinde Kırsal Kalkınma Seçeneklerine İlişkin Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde, hanehalkı anketleri ve bu anketlere dayalı gerçekleştirilen Faktör Analizi, Kalkınma İndeksi, Bulanık Eşli Karşılaştırma ve SWOT gibi analiz ve hesaplamalar ile köy muhtarlarıyla yapılan görüşmeler çerçevesinde yöreye özgü çeşitli kırsal kalkınma seçeneklerine yönelik öneriler sunulmuştur.

Kırsal kalkınmaya etki eden sosyo-ekonomik ve mekansal değişkenlere ilişkin yapılan faktör analizi sonuçlarına göre toplam 9 faktör belirlenmiştir. Bu anlamda çalışmada faktör analizi sonucu elde edilen boyutlar yatırımların ve hizmetlerin yönlendirilmesinde birer ana başlık olarak ele alınabilir ve bu çerçevede planlama yapılabilir. Söz konusu faktör boyutlarını çalışmanın başlığıyla da uyumlu bir şekilde sosyal, ekonomik ve mekansal faktörler olarak gruplamak mümkündür.

6.9.1 Sosyal kalkınmaya yönelik öneriler

Kırdan kente göçte en az ekonomik faktörler kadar sosyal faktörler de etkili olmaktadır. Bu nedenle kırsal alanların sosyal açıdan gelişmeleri için yapılacak yatırımlar büyük önem taşımaktadır.

Araştırmada hanehalkları tarafından yatırım öncelikleri arasında eğitim hizmetleri ilk sırada yer almıştır. Araştırma kapsamında incelenen 20 köyün

9'unda yani neredeyse yarısında ilköğretim okulu bulunmadığı görülmüştür. Bu köylerde ilköğretim hizmeti taşınabilir olarak verilmektedir. Bu durum bir yandan eğitim için ailelerin zaman zaman göç etmesine neden olurken, diğer yandan köydeki okul çağındaki çocuk sayısının azalmasına neden olmakta ve o köy için eğitim hizmetinin karar vericiler açısından maliyeti yüksek bir yatırım alanı olarak görülmesini beraberinde getirmektedir.

Daha önce uygulanmış olan birleştirilmiş sınıflı okullar ise hem nitelik hem de fiziki ve teknik imkanlar açısından verimsiz, pedagojik açıdan ise öğrenciler için olumsuz olabilmektedir. Bu nedenle taşınabilir eğitim hizmetlerinin altyapısı iyileştirilmeli ve ihtiyaç olan yerlerde yatılı bölge okullarının yaygınlaştırılması önerilebilir. Başta okullaşma oranı düşük ilçelerden başlamak üzere, okul öncesi eğitimi de kapsayacak şekilde hem eğitim faaliyetleri açısından hem de fiziki olanaklar bakımından şartlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu yatırımlar temelde merkezi yönetimin alanına girmekle birlikte özellikle fizik altyapı açısından yerel yönetimlerin de adım atması hem ülke hem de bölge kalkınmasını hızlandıracaktır.

Taşınabilir eğitime geçilmesi nedeniyle atıl duruma düşen köy okullarında yaz tatili döneminde çocuklar için, diğer zamanlarda da başta kadınlar olmak üzere yetişkinler için meslek edindirme, kooperatifçilik, organik tarım, arıcılık vb. halk eğitim kursaları düzenlenebilir. Bu okullarda her ne kadar eğitim-öğretim faaliyetleri yapılmasada kütüphane hizmetleri verilebilir, internet imkanı sağlanabilir.

Ayrıca yine kırsal alanlarda yaşayan engelli insanlar kırsal alanların yalıtılmışlığının dışında köy içinde de birçok imkandan yoksun ve yalıtılmış kalmaktadır. Bu çerçevede kırsal alanlarda yaşayan engellilere yönelik özel kurslar ve atölye çalışmaları da bu okullarda veya uygun mekanlarda düzenlenebilir.

Sağlık hizmetleri de yine kırsal alanlarda öncelikli yatırım alanlarından birisi olarak görülmektedir. Önceki yıllarda sağlık ocakları kanalıyla verilen sağlık hizmetleri, son yıllarda daha çok aile hekimleri aracılığıyla kırsal alanlara

ulaştırılmaya çalışılmaktadır. İncelenen köylerde aile hekimlerinin çoğunlukla gezici olarak hizmet verdikleri görülmüştür. Gezici olarak hizmet veren aile hekimleri için köylerde sağlık odalarının oluşturulması, sağlık odası olan köylerin de hizmet imkanlarının geliştirilmesi önerilebilir.

Son yıllarda kırsal alanlarda yaşlı nüfusun oranını artması dezavantajlı olarak değerlendirilen bu gruba yönelik sağlık hizmetlerini daha da önemli kılmaktadır. Bu kapsamda kırsal alanlarda yaşlılar ve engelliler için evde bakım gibi sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin hem mekansal hem de insan kaynağı ve dezavantajlı gruplar açısından çok iyi planlaması gerekmektedir.

Muhtarlar tarafından köylere ilişkin eksiklik olarak görülen konuların başında sosyal ve sportif tesisler gelmektedir. Araştırma kapsamındaki 20 köy içinde sadece 3'ünde futbol sahası varken; 9 köyde bulunan okul içindeki çocuk parkı dışında, köylerde park bulunmamaktadır. Yerel yönetimlerin köylerdeki bu eksikliği giderecek adımları atmaları önem taşımaktadır.

6.9.2 Mekansal kalkınmaya yönelik öneriler

Ulaşım, iletişim, elektrik, su, kanalizasyon altyapısı, eğitim ve sağlık hizmetlerine ilişkin fiziki altyapı tesisleri gibi yatırımları kapsayan mekansal faktörler insanların günlük hayatlarını daha kolay sürdürebilmelerine yardımcı olurken yaşam kalitelerini ve ekonomik koşullarını da etkilemektedir. Bu imkânların bölgeden bölgeye, bölge içinde veya yerel düzeyde değişiklik göstermesi kırsal alandaki yaşam standardının da farklılık göstermesine neden olmaktadır. Böyle durumlarda altyapı ve hizmetlere erişim kırsal kalkınma düzeyini belirlemek açısından önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Yol altyapısı ve ulaşım hizmetleri hem kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetler hem de dışarıyla kurulan bağlantı açısından önem taşımaktadır. Çalışmada özellikle dağ-yamaç köyleri özelinde köye dışarıdan ulaşımın zor olması öne çıkan zayıf yönlerden birisidir. Araştırma kapsamında dile getirilen en büyük sorunlardan bir diğeri de köy içi ve arazi yollarının, yani tarlalara giden

yolların bozuk olmasıdır. Bu anlamda ulaşım altyapısı ve ulaştırma hizmetlerine yönelik yatırımların geliştirilmesi önem taşımaktadır. Söz konusu sorunun giderilmesi için merkezi ve yerel yönetimlerin eşgüdüm halinde çalışması yararlı olacaktır. Bu kapsamda İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) tarafından 2014-2023 yılları için hazırlanan İzmir Bölge Planı yol gösterici olabilir. Bu planda erişilebilirlik hedefi çerçevesinde belirlenen önceliklerden birisi de merkez ve ilçeler arasındaki ulaşım bağlantılarının ve kırsal ulaşım altyapısının güçlendirilmesi yer almaktadır (İZKA, 2015).

Araştırma kapsamındaki 20 köyden 7'sinde kanalizasyon altyapısı bulunmazken, 171 hanehalkının % 46.8'inin tuvaletleri ise kanalizasyon sistemine bağlı bulunmamaktadır. Özellikle Büyükşehir Belediye Kanunu sonrası mahalle statüsü alarak yerel yönetimlerin hizmet alanına giren bu köylerin kanalizasyon sorununa yönelik adımların bir an önce atılması gerekmektedir. Ayrıca 9 muhtar köylerinde sık sık elektrik ve su kesintisi olduğunu belirtmiştir. Hem hane kullanımı hem de tarımsal üretim için kritik önemdeki elektrik ve su altyapısına yönelik sorunların giderilmesi yönündeki önlemlerin söz konusu köyler için öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir. Büyükşehir Kanunu sonrası tüzel kişiliklerini kaybeden köylerin elektrik, su ve kanalizasyon altyapısına ve hizmetlerine ilişkin karşılaştıkları sorunlara müdahaleleri kendi tasarruflarında olmadığı için bu köylere gerektiğinde hızlı bir şekilde hizmet verebilecek teknik birimlerin oluşturulması ve yaygınlaştırılması önerilebilir.

SWOT analizinde zayıf yönler arasında hem ova hem de dağ-yamaç köylerinde sulama suyunun bulunmaması veya suyun yetersiz kalması sorunu öne çıkmaktadır. Ayrıca yer altı sularının azalmasına ve iklim değişikliğine tehdit algısında ilk üç sıra içerisinde yer verilmiştir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi faktörlerin su sorununu gelecekte daha da fazla hissettirebileceği göz önüne alındığında, yer altı su kaynaklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik eylem planları çok daha önemli hale gelmektedir. Kısa vadede özellikle damla sulama gibi su tasarrufu sağlayan yöntemlerin özendirilmesi, teşvik edilmesi ve daha fazla desteklenmesi gerekmektedir.

Kırsal kalkınma çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülmesi açısından kırsal alanların çeşitliliğini, bölgelere göre değişen şartlarını ve gelişmişlik farklarını ifade eden bir kavram olarak “mekansal duyarlılık” önemle üzerinde durulan konulardan birisidir. Bu kapsamda kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi ve kır-kent farklılıklarının azaltılabilmesi bakımından görece az gelişmiş kırsal alanlar ön plana çıkartılmaktadır.

Araştırma kapsamında hesaplanan Kalkınma İndeksi yardımıyla öncelikli köy ve ilçeleri belirlemek mümkün olmuştur. Bu çerçevede ilçe bazında Kiraz, görece daha az gelişmiş bir ilçe olarak öne çıkmaktadır. Kiraz’da yatırım alanlarına verilen öncelikler arasında ilk üç sırada sırasıyla sulama yatırımları, eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar ve sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar gelmektedir. Dolayısıyla bir yandan bu öncelikli ihtiyaçlar olarak göz önünde bulundurulurken, diğer yandan da Kiraz’ın il merkezine uzak, düşük nüfus yoğunluğuna sahip ve tarımsal faaliyetlerin baskın olduğu ekonomik yapısı dikkate alınarak kırsal kalkınma planlarının geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Kalkınma İndeksi sonuçları ayrıca sosyo-ekonomik bakımdan dağ-yamaç köylerinin ova köylerine göre daha dezavantajlı konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim, sağlık ve ulaşım alt yapısı ve hizmetleri açısından hanehalkı memnuniyet düzeyleri de dağ-yamaç köylerinde ova köylerine göre daha düşük çıkmıştır. Dolayısıyla dağ-yamaç köylerinin dezavantajlı durumu gözetilerek yöreye özgü teşviklerin ve özel yatırım programlarının uygulanması önerilebilir.

6.9.3 Ekonomik kalkınmaya yönelik öneriler

Kırsal alanlarda tarımsal faaliyetler temel ekonomik alan olarak öne çıkmaktadır. Ancak tarım dışı iş olanakları da kırsal kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle ekonomik kalkınmaya yönelik öneriler tarım ve tarım dışı olmak üzere ikiye ayrılarak verilmiştir.

Tarımsal faaliyetlerin ekonomik kalkınmaya katkısı açısından katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelinmesi önerilebilir. Bu kapsamda yapılan süs bitkileri, tıbbi aromatik bitkiler, arıcılık, su ürünleri, organik tarım gibi alternatif

katma değeri yüksek ürün ve üretim biçimleri önerilebilir. Özellikle aromatik değeri yüksek doğal bitki örtüsünün hakim olduğu orman köylerinde arıcılık, kimyasal girdinin görece daha az kullanıldığı dağ-yamaç köylerinde ise organik tarım teşvik edilebilir. Ayrıca hali hazırda üretilen ürünlere üretildikleri bölgede katma değer kazandırmak açısından işleme ve paketlenme tesislerine, soğuk hava depolarına, yağhanelere yönelik yatırımlara öncelik verilebilir.

Katma değeri yüksek ürünlerden üreticilerin en yüksek ekonomik kazancı elde edebilmelerinde örgütlenmeleri büyük önem taşımaktadır. Araştırma kapsamındaki kırsal alanlarda sorunların aşılabilmesi adına fırsat olarak ilk sırada kooperatifleşmeyi görmeleri karar vericiler ve politika uygulayıcılar açısından önemli ipuçları vermektedir. Kooperatifleşme yoluyla hem girdi hem de ürün piyasalarında rekabet ve yüksek gelir şansı artacaktır. Hem katma değeri yüksek ürünlerin üretimi hem de örgütlenme bilincinin ve becerisinin geliştirilmesinde tarımsal yayım faaliyetleri önemli bir rol oynamaktadır. Örgütlenmenin teşvik edilmesi ve bu yönde verilecek yayım hizmetleri yöre insanlarının kendi sorunlarının çözümüne katılımlarını sağlamanın ve kırsal kalkınmanın önemli bir aracı olabilir. Bu kapsamda ilgili bakanlıklar, üniversiteler, araştırma kurumları, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler aracılığıyla plan, program ve projelerin hazırlanması ve uygulanması önerilebilir.

Araştırma kapsamındaki bölgede hayvancılık faaliyetlerinin daha çok ova köylerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Özellikle köylerde küçük ölçekli işletmelerin dışında özel sermaye tarafından yapılan hayvancılık faaliyetlerine yönelik yatırımların ve bu faaliyetlere yönelik tesislerin sulu tarım yapmaya elverişli tarım arazilerinde yoğunlaşması ve yaygınlaşması tarımsal üretimin planlanması açısından geleceğe yönelik bir takım riskleri de içermektedir. Ayrıca hayvancılık faaliyetlerinde verimlilik artışı için suyun önemli olması, su kaynakları üzerinde de baskı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte ovada yapılan mevcut hayvancılık faaliyetlerinin gelecekte bitkisel üretim faaliyetlerini riske sokmayacak şekilde mutlak tarım alanlarının dışında planlanması ve hayvancılığın daha çok dağ-yamaç köylerinde teşvik edilmesi önerilebilir.

Araştırma kapsamında BEK analizi ile yapılan değerlendirmelerde tarım dışı ekonomik yatırımlar hem genelde hem de ilçe bazında yatırım öncelikleri içinde son sıralarda yer almıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Çerçevesi belgesinde de belirtilen ve öncelikler arasında yer alan kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi hedefi araştırma yöresi için belirtilen öncelikler arasında son sıralarda gelmektedir. Ancak SWOT analizinde zayıf yön olarak yoğun bir şekilde işsizliğin dile getirilmiş olması da dikkat çekicidir. Bu durum kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi konusunda yerleşim birimi bazında değerlendirmelerin yapılarak tarım dışında yöreye uygun alternatif gelir olanaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda tarıma dayalı sanayi, agro-turizm, doğa turizmi, pansiyonculuk faaliyetleri, el işi ve el sanatları ürünleri, yerel ürünler gibi alternatif gelir olanaklarına yönelik yöreye özgü projelerin ve yatırımların yapılması önerilebilir.

SWOT analizi sonucunda ova köylerinde verimli tarım arazileri, ilçe merkezine yakınlık, hayvancılığın gelişmiş olması ve örgütlenme en önemli güçlü yönler olarak belirlenmiştir. Bu durum ova köylerinde, bir yandan tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi için uygun bir ortam sağlarken, diğer yandan köy dışında ilçe merkezine yapılacak yatırımların da yakın köylerde tarım dışı istihdam olanakları için fırsatlar sunabileceğine işaret etmektedir. Buna karşılık dağ-yamaç köylerinde ise doğal güzellik en güçlü yön olarak öne çıkmıştır.

İlçe merkezine görece uzak olan dağ-yamaç köylerinde güçlü yön olarak sadece doğal güzelliklerin öne çıkması aslında dağ-yamaç köylerinin bir anlamda dezavantajlı yönünü de ortaya koymaktadır. Ancak merkezi ve yerel yönetimlerin dağ-yamaç köylerinin bu özelliğini dikkate alarak özellikle kırsal turizme yönelik yapacakları yatırımlar kırsal ekonominin çeşitlendirilmesinde önem taşımaktadır. Bu kapsamda Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ve Kalkınma Ajansları ile benzer kurumlar tarafından kırsal turizme yönelik yapılacak projeler kırsal kalkınma açısından önemli katkılar sunabilir. Örneğin TKKDK küçük girişimciler veya çiftçiler tarafından kurulacak pansiyon ve restoran hizmetlerinin gelişimi, çiftlik turizmi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi ile sportif aktiviteler, doğa gezisi, tarihi geziler gibi rekreasyonel faaliyetler için kurulacak tesislerin gelişimini desteklemektedir.

7. SONUÇ

Küçük Menderes Havzasında bulunan Torbalı, Ödemiş, Tire, Bayındır ve Kiraz ilçelerinin köylerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, 20 köy muhtarı ve 171 hanehalkı temsilcisiyle yüz yüze görüşmeler yapılmış, elde edilen veriler çeşitli istatistiksel analizlerle yorumlanmaya çalışılmıştır.

Görüşülen muhtarların ortalama yaşı 51, ortalama eğitim süresi 6 yıldır ve ortalama 8.33 yıldır muhtarlık yapmaktadırlar. Muhtarların büyük bir bölümünün öncelikli geçim kaynağı tarımdır. Muhtarlardan 12'si son on yıl içinde köylerinin göç verdiğini ve köy nüfusunun azaldığını belirtmişlerdir. Nüfusun arttığını belirten 4 muhtarın görev yaptığı köylerin ilçe merkezine yakın köyler olduğu gözlenmiştir. Bu köylere gelen nüfusun büyük bir bölümü emeklilik sonrası yaşamlarını geçirmek üzere bu yerleşim birimlerini seçmektedir. Araştırma kapsamındaki 20 köyün 18'inin geçim kaynağı doğrudan tarımdır. Kalan 2 köyden birisinde emekli maaşı ve ticaret başlıca geçim kaynağı olarak gösterilirken, diğer köyde ise tarım yanında turizm faaliyetlerine de yer verilmektedir.

Araştırma kapsamındaki köylerin en yakın sanayi tesisine uzaklığı 27.65 km'dir. İncelenen 20 köyde muhtarlar tarafından toplamda 331 kişinin daimi, 270 kişinin geçici statüde sanayide çalıştıkları ifade edilmiştir. Daimi ve geçici statüde çalışanların sayısı dağ-yamaç köylerinde ova köylerine göre daha fazladır. Geçici çalışan işçi sayısı bakımından ova ve dağ-yamaç köyler arasındaki fark istatistiksel açıdan da anlamlı bulunmuştur. Daimi ve geçici olarak çalışılan sanayi tesislerinin büyük bir bölümü konserve fabrikası, fide tesisi, iplik fabrikası, organik tarım firması gibi tarıma dayalı sanayi kuruluşları olmakla birlikte organize sanayi bölgelerindeki firmalarda çalışanlarda bulunmaktadır.

Köylere sağlık hizmetleri aile hekimi aracılığıyla ulaştırılmaktadır. Araştırma kapsamındaki köylerden yalnızca bir tanesinde daimi olarak hekim bulunurken, 14 köye haftada veya on beş günde bir aile hekimi gelmekte, kalan 5 köy aile hekimi hizmetinden yararlanabilmek için komşu köylere gitmektedir. Köylerin 11'inde ilköğretim okulu bulunmaktadır. Okul bulunmayan 9 köyde

taşımali eğitim modeli ile öğrenciler eğitim hizmetinden yararlanmaktadır. Köylerin ulaşım altyapısı incelendiğinde ilçe ile aralarındaki bağlantı yollarının çoğunlukla stabilize ve asfalt olduğu görülmektedir. Özellikle köylerin belediyelere bağlanarak mahalle statüsüne kavuşturulması sonrasında Büyükşehir Belediyesinin yol altyapısı konusunda iyileştirmeler yaptığı gözlenmiştir. Ancak aynı durum henüz arazi yolları için geçerli değildir. Bu konuda da çeşitli çalışmalar olmasına karşın araştırma kapsamında incelenen köylerde arazi yollarının bozuk olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Köylerden 5'inde iletişim altyapısına ilişkin sorunlar olduğu saptanmıştır. Sık elektrik kesintisinden şikâyetçi olan köy sayısı ise 9'dur. Aynı şekilde 9 köy muhtarı tarafından ise sık su kesintileri önemli bir sorun olarak gündeme getirilmiştir. Köylerin önemli sorunlarından birisi de kanalizasyon altyapısının bulunmamasıdır. Bu durumda olan 7 köy bulunmaktadır. Ayrıca köylerde çocuklara ve gençlere yönelik sosyal-sportif tesislerin eksikliği de dikkat çekmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen köyler içerisinde en fazla arazinin işlendiği köyler Tire'ye bağlıdır. Tire'nin ardından Ödemiş gelmektedir. Bu iki ilçeye bağlı köylerde arazilerin çok büyük bir bölümü sulanabilmektedir (sırasıyla % 86.69 ve % 85.94). İncelenen köylerde daha çok meyve-sebze üretimi yapılmakla birlikte, köylerin mekânsal konumuna göre bakıldığında ova köylerinde tahıl ve yem bitkileri üretiminin öne çıktığı görülmektedir. Tarımsal üretimde damlama sulama en fazla tercih edilen sulama yöntemidir. Yine bu yöntemin daha çok meyve-sebze üretiminin yapıldığı dağ-yamaç köylerinde tercih edildiği gözlenmiştir. İncelenen köylerde hayvancılık faaliyetlerinin daha çok ova köylerinde yapıldığı saptanmıştır. Hayvancılık faaliyetleri büyükbaş ağırlıklıdır.

İnceleme kapsamındaki köylerin muhtarları yatırım alanları içerisinde önceliği tarımsal üretime vermişlerdir. İkinci sırada yine tarımsal üretimle yakından ilgili olan sulama yatırımları gelmektedir. Ulaşım-yol altyapı yatırımları üçüncü sıradadır. Daha sonra sırasıyla tarım dışı ekonomik yatırımlar, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri ve arazi toplulaştırması gelmektedir. Köylerin mekânsal konumuna göre de yatırım önceliklerinde ilk üç sıra değişmemektedir.

Araştırmanın hanehalkı ayağında ise 171 hanehalkı temsilcisiyle görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin yaş ortalaması 50'dir. Ortalama hanehalkı sayısı 3,5'tir. Görüşülen hanehalkı temsilcilerinin ortalama eğitim süresi 6.01 yıldır. Eğitim süresi ova köyleri lehine dağ-yamaç köylerinde göre istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. Ankete katılanların % 38'inin en az bir kooperatife üyeliği bulunmaktadır. Görüşülen hanehalkı temsilcilerinden % 36.8'i son beş yıl içinde ailelerinden dışarıya göç verdiğini belirtmiştir.

Hanelerin barınma koşullarına ilişkin görüşlerinde en düşük katılımı "tuvalet ve kanalizasyon sisteminin ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir" ifadesine göstermişlerdir. Sağlık hizmetlerine ulaşım ile ilgili ifadelerdeki katılım oranı köylerin mekansal konumuna göre istatistiksel olarak farklılık göstermiştir. Buna göre ova köylerinde sağlık hizmetlerine kolay ulaşabilmeye yönelik ifadelerde daha güçlü bir katılım olduğu tespit edilmiştir. Eğitim hizmetlerine ilişkin ifadelerde ise en yüksek ortalama okula ulaşım, en düşük ortalama ise eğitim kalitesine verilmiştir. Ulaşım hizmetleri konusunda ise en düşük ortalama arazi yollarına verilmiştir. Ulaşım hizmetlerine erişim konusunda yine köylerin mekansal konumuna göre önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Araştırma kapsamına giren köylerde hanelerin ortalama yıllık gelirlerinin % 58.5'ini tarım, % 41.5'ini ise tarım dışı gelir oluşturmaktadır. Bu da her ne kadar hanelerin büyük bir bölümünde tarımsal faaliyetler yapıyor olsa da, elde edilen gelirden tarım dışı faktörlerin de etkili olduğunu göstermektedir. Ancak hanelerin sadece % 14.6'sı gelirlerini tamamen tarım dışından sağlamaktadır. Buna karşılık % 37.4'ü sadece tarımdan, % 48.0'ı ise hem tarım hem de tarım dışı faaliyetlerden gelir elde etmektedir. Bu da tarımsal faaliyetlerin her şeye karşın kırsal alandaki hâkim üretim dalı olmayı sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Tarım ve tarım dışı gelir köylerin mekansal konumuna göre değişmektedir. Dağ-yamaç köylerinde toplam gelir içinde tarımdan elde edilen gelir ova köylerine göre daha yüksektir. İşletmelerin % 53.10'u sadece bitkisel üretim, % 42.76'sı sadece hayvansal üretim faaliyetleriyle ilgilenmektedir. Sadece hayvancılık yapan işletme ise % 4.14 gibi çok düşük düzeydedir. Sadece bitkisel üretim yapan işletmeler daha çok dağ-yamaç köylerindeyken, bitkisel ve

hayvansal faaliyetler bir arada çoğunlukla ova köylerinde yapılmaktadır. Görüşülen işletmelerin 90.47'si tarımsal faaliyetleri ya tamamen ya da büyük ölçüde pazar için gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Tamamen ya da büyük ölçüde öz tüketim için üretim yapan işletme sayısı çok sınırlıdır. Bu da işletmelerin piyasayla bağlantılarının güçlü olduğu anlamına gelmektedir.

Kırsal bölgelerde yaşayan ve geçiminin büyük bir bölümünü tarımdan sağlayan insanların yeterli sosyo-ekonomik ve kültürel imkânlarla kavuşamamaları bu insanların çözümü göç etmekte aramalarına neden olmaktadır. Bu durum kentler üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır. Kent yaşamını da olumsuz etkileyen kırsal sorunların, sadece kentlerin ekonomik başarılarıyla çözülmesi günümüzde pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle kırsal bölgelerde yaşayan insanları göçe sürükleyen nedenlerin çok boyutlu olarak ele alınarak ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu çerçevede yapılan faktör analizi sonuçlarına göre “merkeze uzaklık”, “büyükbaş hayvancılık faaliyetleri”, “arazi varlığı ve niteliği”, “barınma olanakları”, “eğitim hizmetleri”, “uzmanlık”, “sağlık hizmetlerine erişim”, “gelir” ve “yol altyapısı” olmak üzere 9 faktör belirlenmiştir.

Faktör analizi sonucu değişkenlere ait faktör yüklerinden en yüksek ağırlığa sahip olan değişkenler ilgili faktörü temsil edecek şekilde standardize edilmiş ve ait oldukları faktör yüküyle ağırlıklandırılarak bir kalkınma indeksi hesaplanmıştır. Daha sonra kalkınma indeksi üzerinde etkili olan değişkenler çok değişkenli regresyon analizi ile ortaya konulmuştur. Buna göre indeks üzerinde ekonomik olarak ortalama aylık net gelirin, mülk arazi varlığının, toplam yıllık süt üretiminin; sosyal olarak hizmet alınan okuldaki eğitim kalitesinden memnuniyet durumunun, maddi olarak zorlanmadan sağlık hizmetlerinden yararlanma durumunun ve tarımdaki tecrübenin; mekansal olarak ise en yakın kredi kaynağına uzaklığın, girdi temin edilen yerlere uzaklığın, kışın evi ısıtmadaki yeterlilik durumunun ve ilçe merkezine ulaşımındaki kolaylık durumunun istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçların, daha önce faktör analizi ile ortaya konan ve kırsal kalkınma çalışmalarında yol gösterici olabileceği ifade edilen boyutların altında öncelikli olarak ele alınması gereken başlıklar olabileceği söylenebilir.

Son yıllarda Türkiye genelinde önemli toplulaştırma çalışmaları yapılmaktadır. Yatırım alanlarına verilen önceliklerle ilgili tüm çizelgelerde arazi toplulaştırması seçeneği son sırada yer almaktadır. Arazi toplulaştırmasına yönelik ciddi adımların atıldığı son yıllarda araştırma yöresinde henüz toplulaştırmaya yönelik bir çalışma bulunmamakla birlikte önümüzdeki yıllarda bu konuda atılacak adımlar öncesi yörede yaşayanların konuyla ilgili bilgilendirilmelerinin yararlı olacağı söylenebilir.

Kırsal alanlara yönelik yatırımlar ve destekler daha çok proje bazlı olarak uygulama imkanı bulmaktadır. Bu projelerin başarılı olması için ulaşılabilirlik, bağımlılık yaratmama, sürdürülebilirlik, aşamalı yaklaşım, etkililik ve katılım gibi kriterlerin gözetilmesi gerekmektedir. Ulaşılabilirlik, kırsal kalkınma çalışmalarının getireceği faydanın kırsal bölgede ihtiyaç duyan her kesime ulaşabilmesidir. Ayrıca kırsal kalkınma çalışmaları bağımlılık yaratmamalı ve sürdürülebilir olmalıdır. Yani insanlar geçimleri açısından süresi, bütçesi ve hedefi belli projelere bağımlı hale gelmemeli, proje sonrasında kendi ayakları üzerinde durarak yaşamlarını sürdürebilmelidirler. Kırsal kalkınma çalışmaları kısa vadeli ve geçici çözümler değil, uzun vadeli ve kalıcı etkiye sahip olmalıdır. Aşamalı yaklaşım ise kırsal kalkınma çalışmaları yoluyla getirilmek istenen yeniliklerin kabul edilebilirliğinin kolaylaşması için aşama aşama hayata geçirilmesini ifade etmektedir. Etkililik kriteri kırsal yöre kaynaklarının etkili verimli kullanılması anlamına gelmektedir. Son olarak katılım ise kırsal kalkınma çalışmalarının insanlarla birlikte planlanması ve yöre halkının düşüncelerinin alınarak uygulamaların her aşamasında katılımlarının sağlanmasıdır (Tolunay ve Akyol, 2006).

Sonuç olarak kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi adına yatırıma yönelik teşviklerin artırılması, bu teşviklerin kaynakların daha etkin kullanımını sağlayacak şekilde kırsal alanların fiziksel ve beşeri kalkınmasını içeren çok boyutlu özellikleri ile bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının dikkate alınarak planlanması önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Abdollahzadeh, G., Kalantari, K., Asadi, A., Fisher, R. and Ameri, Z., 2012,** Spatial Patterns of Agricultural Development: Application of the Composite Index Approach (A Case Study of Fars Province), *Journal of Agricultural Science and Technology*, Vol. 14: 51-64, <http://jast.modares.ac.ir/article-23-5983-en.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2015)
- Adanacioğlu, H., Güler, Gümüş, S. and Olgun, A., 2012,** Rural Unemployment, the Problems Which it Generates and Strategies to Reduce it: a Case-Study From Rural Turkey, *New Medit.A Mediterranean Journal of Economics, Agriculture and Environment*, Issue: Vol 11. n.2, 50-57pp.
- Aderamo, A.J. and Magaji, S.A., 2010,** Rural Transportation and the Distribution of Public Facilities in Nigeria; A Case of Edu Local Government Area of Kwara State. *Journal of Human Ecology*. (29) 3:171-179.
- Adu-Boahen, Antwi, K.B., Mensah, E.A., Atampugre, G., Osman, A., Osei, K.N. and Adu-Boahen, A.O,** 2014, Role of Rural Infrastructural Development in Alleaviating Poverty in Ghana: A Case of Jukwa, Central Region, *International Journal of Development and Sustainability*, v.3, no. 4, 737-748 pp. <https://isdsnet.com/ijds-v3n4-12.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2018)
- Ajiboye, A.O. and Afolayan, O., 2009,** The Impact of Transportation on Agricultural Production in A Developing Country: A Case of Kolanut Production in Nigeria, *International Jourunal of Agricultural Economics and Rural Development*, 2 (2), 49-57 pp. https://www.academia.edu/3484842/The_impact_of_transportation_on_agricultural_production_in_a_developing_country._A_case_study_of_kolanut_production_in_Nigeria (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)
- Akbulut, B. ve Adaman, F., 2018,** Kalkınma sorunsalı, kırsal kalkınma ve eleştirel bir çerçeve önerisi, 16-31, *Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma*, F. F. Gür, M. Bayramoğlu (Derl.), Özyeğin Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 493s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Akyüz, Y.**, 2013, Üreticilerin Tarım Çok Fonksiyonluluğu Konusundaki Görüş ve Tercihlerinin Belirlenmesi: İzmir İli Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir, 68s.
- Altay, İ.K.**, 2013, Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi'nde kırsal alan politikaları, 234-243, Kırsal Alan Planlaması Tartışmaları 1999-2009, H. Ögdül (Ed.), İstanbul, 533s.
- Anonim**, 2014, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020, (erişim:10.08.2017; [http://kkp.tarim.gov.tr/sp/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](http://kkp.tarim.gov.tr/sp/UKKS%20(2014-2020).pdf)) .
- Anonim**, 2016, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğü Kayıtları.
- Anonim**, 2017, Seçilmiş Göstergelerle Türkiye-İzmir, İzmir Valiliği,. <http://www.izmir.gov.tr/istatistiklerle-izmir> (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2017)
- Ansoms, A. and McKay, A.**, 2010, A Quantitive Analysis of Poverty and Livelihood Profiles: The Case of Rural Rwanda, Food Policy, v.35, 584-598pp.
- Arayıcı, A.**, 2002, Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri, Ceylan Yayınlar, İstanbul, 403s.
- Bahadur, K.**, 2005, Combining Socio-Economic and Spatial Methodologies in Rural Resources and Livelihood Development: A case from mountains of Nepal, Margraf Publishers, 233p.
- Bahatia, V.K. and Rai, S.C.**, 2004, Evaluation of Socio-Economic Development in Small Areas, Planning Commission Government of India, New Delhi, 92p. http://planningcommission.nic.in/reports/sereport/ser/std_smlarea.pdf (Erişim Tarihi:17 Kasım 2015)
- Bakırcı, M.**, 2007, Türkiye'de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar, Uygulamalar, Nobel Yayınları, İstanbul.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Bartholomew, D.J, Steele, F., Maustaki, I. and Galbraith, J.I.,** 2002, The Analysis and Interpretation of Multivariate Data For Social Scientists, A CRC Pres Company, Washington, DC.
- Bebbington, A.,** 1999, Capitals and capabilities: a framework for analyzing peasant viability, rural livelihoods and poverty. World Development 27 (12), 2021– 2044, <https://pdfs.semanticscholar.org/f7e2/784ebbdeb70547af0ec6adfe0f87dcaac2f0.pdf> (Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2011)
- Bernard, T., Collion, M., Janvry, A., Rondot, P. and Sadoulet, E.,** 2007, Do Village Organizations Make a Difference in African Rural Development? A Study for Senegal and Burkina Faso, Forthcoming in World Development, 41p, <https://are.berkeley.edu/~esadoulet/papers/POsWDNov07.pdf>. (Erişim Tarihi: 02 Kasım 2010)
- Bodur, C.M.,** 2007, Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermaye ve Önemi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Brundtland Raporu,** 1987, Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development, 300p. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2018)
- Bulus, J.S. and Adefila, J.O.,** 2014, The Study of Rural Infrastructural Facilities in Kajuru Area, Kaduna State of Nigeria: A Spatial Analysis for Planning, International Journal of Humanities and Social Science, vol. 4, n. 2, 286-295pp. http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_4_No_2_Special_Issue_January_2014/29.pdf (Erişim Tarihi:07 Aralık 2018)
- Can, M. ve Esengün, K.,** 2007, Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği, Gaziosmanpaşa Ziraat Fakültesi Dergisi, 24 (2), 43-56s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Carletto, G., Davis, B., Stamoulis, K., Covarrubias, K., Krausova, M. and Winters, P.,** 2007, Rural Income Generating Activities in Developing Countries: Re-Assessing the Evidence, Journal of Agricultural and Development Economics, v. 4, n. 1, 146-193pp. <http://www.fao.org/3/a-ai195e.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2018)
- Coşgun, U.,** 2005, Batı Karadeniz Bölgesi Orman İçi Köylerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Bu Köylerin Kalkındırılmasında Etkili Olan Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Çoğul Sayısal Analiz Yöntemleriyle Belirlenmesi, Çevre ve Orman Bakanlığı Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Orman Bakanlığı Yayın No: 220, Bolu.
- Çağlayan, S.,** 2006, Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 17, 66-91s. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217328> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2019)
- Çelik, Z.,** 2005, Planlı Dönemde Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, sayı: 32, 61-71s.
- Chambers, R. and Conway, G., R.,** 1991, Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts for the 21st Century, IDS Discussion 296p. Institute of Development Studies, http://publications.iwmi.org/pdf/H_32821.pdf (Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2011)
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT),** 2006, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013), Ankara.
- Dinçer, B. ve Özaslan, M.,** 2004, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Edwards, C.**, 1981, Spatial Aspects of Rural Development, Agricultural Economics Research, vol.33, 11-24pp. https://ageconsearch.umn.edu/bitstream/148788/2/3Edwards_33_3.pdf. (Erişim Tarihi: 03 Ekim 2018)
- Egbetokun, O.A.**, 2009, Provision of Rural Infrastructures Oyo State Nigeria, Journal of Agricultural Sustainable Practice. 1 & 2: 69-70, 128-135pp. <http://journals.usamvcluj.ro/index.php/agricultura/article/viewFile/3075/3235> (Erişim Tarihi:27 Eylül 2017)
- Eker, Ö. ve Nazik, S.**, 2017, Orman Kaynaklarının Yoksulluk Yönetimi ve Kırsal Kalkınma Üzerine Sosyo-Ekonomik Etkileri: Kastamonu Pınarbaşı İlçesi Örneği, Turkish Journal of Forest Science, 1(1): 44-58, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/292910> (Erişim Tarihi: 05 Ekim 2018,
- Ellis, F. and Biggs, S.**, 2001, Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s, Development Policy Review, 19(4):437-448.
- Ellis, F. and Bahiigwa, G.**, 2003, Livelihoods and rural poverty reduction in Uganda. World Development 31 (6), 997-1013. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08d6ee5274a31e0001868/Ladder-wp5.pdf> (Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2011)
- Er, S., Metin, T., Kalanlar, Ş. ve Uçum, Ş.**, 2014, Kalkınma Ajanslarının Kırsal Kalkınmadaki Rolü, XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 3-5 Eylül, Samsun, 269-274s.
- Eshetu, F. and Beshir, M.**, 2017, Dynamics and Determinants of Rural-Urban Migration in Southern Ethiopia, Journal of Development and Agricultural Economics, v. 9 (12), 328-340pp. <https://academicjournals.org/journal/JDAE/article-full-text-pdf/A406D8966624>). (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2019)
- FAO**, 1998, The State of Food and Agriculture: Rural Non-Farm Income in Developing Countries. Rome: Food and Agriculture Organization, <http://www.fao.org/3/w9500e/w9500e.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017)

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Field, A.**, 2009, *Discovering Statistics Using SPSS*, Third Edition, SAGE Publications Ltd.
- Furat, M.**, 2013, Küresel Politika Değişimleri ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3), 591-592s.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı**, 2016, İzmir İl Müdürlüğü Kayıtları, İzmir.
- Giray, F.H., Akın, A. ve Gün, S.**, 2004, Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat, 161-168s.
- Gülçubuk, B.**, 2006, Dünya’da, Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarında Paradigmatik Değişimler ve Kalkınmanın Yeniden Teorizasyonu, VII. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiriler Kitabı, cilt:1, Antalya, 225-233s.
- Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M. ve Kepoğlu, A.**, 2010, Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak 2010, Ankara, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2_ek.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017)
- Gülçubuk, B.**, 2018, Kırsal kalkınma politika ve uygulamalarında öncelik arayışları ve Türkiye açısından değerlendirme, 45-61, *Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma*, F. F. Gür, M. Bayramoğlu (Derl.), Özyeğin Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 493s.
- Gümüş, S., Olgun, A., Adanacioğlu, H. ve Gümüş, A.H.**, 2008, Kırsal Kesimde Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik Alternatif Gelir ve İstihdam Yaratma Olanakları Üzerine Bir Araştırma, TÜBİTAK, Proje No:SOBAG-105K071, Ankara.
- Gürbüz, İ.B. ve Bedel, N.E.**, 2014, AB Mali Yardım Politikası Yapısı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Açısından Değerlendirilmesi, XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Samsun. Bildiriler Kitabı, c.1, 209-217s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Güreşçi, E.**, 2007, Kırsal Göçün Nedenleri ve Tarıma Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 95s.
- Hadjimichalis, C.**, 2003, Imagining Rurality in The New Europe and Dilemmas for Spatial Policy, European Plannig Studies, Vol. 11 (2), 103–113pp.
- Herath, H.M.A.**, 1991, Decentralization for Rural Development in Sri Lanka, Doktora Tezi, Carleton Üniversitesi, Ottawa. 336p.
- Hetsen, H.**, 1993, Spatial Conditions for a Sustainable Agriculture: Regional Differentiation in The Netherlands, Landscape and Urban Planning, 27: 131-139.
- Howe, G. and McKay, A.**, 2004, Combining Quantitative and Qualitative methods in Assessing Chronic Poverty: The Case of Rwanda, <https://pdfs.semanticscholar.org/73ae/0b055cc42dca9f5745f41ff44b61c648aaa1.pdf> (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2011)
- Huy, H.T.**, 2009, Rural to Urban Migration as a Household Decision: Experimental Evidences from the Mekong Delta, Vietnam, Center for Migration and Intercultural Studies, Antwerpen University, Working Paper Series, no. 2009/17, 15s, http://depocenwp.org/upload/pubs/HuynhTruongHuy/Rural%20to%20Urban%20Migration%20as%20a%20Household%20Decision,%20Vietnam_DEPOCENWP.pdf. (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2016)
- Imran, M., Bakhsh, K. and Hassan, S.**, 2016, Rural to Urban Migration and Crop Productivity : Evidence from Pakistani Punjab, Mediterranean Agricultural Science, 29 (1), 17-19pp. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/343629> (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2018)
- İZKA**, 2015, İzmir Bölge Planı 2014-2023, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir, 138s.
- Jacoby, H.G.**, 1998, Access to Markets and the Benefits of Rural Roads: A Nonparametric Approach, <http://web.worldbank.org/archive/website01066/WEB/IMAGES/11851832.PDF> (Erişim Tarihi: 23 Mart 2018)

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Jansen, H.G.P., Pender, J., Damon, A., Wielemaker, W. and Schipper, R.,** 2006, Policies for Sustainable Development in the Hillside Areas of Honduras: A Quantitative Livelihoods Approach, *Agricultural Economics*, v.34, 141-153pp.<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1574-0864.2006.00114.x> (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2011)
- Kalantari, K. and Rostami, F.,** 2004, Spatial Analysis of Agricultural Development in Iran: Plans and Policies, *Journal of Rural Development*, 23(4): 475-490.
- Kalaycı, Ş.,** 2010, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın, Ankara, ISBN: 975-9091-14-3, 416s.
- Kavruk, H.,** 2004, Köy ve Mahalle: Yerleşim ve Yönetim Birimi, Odak Yayınları, Ankara, ISBN: 975-98851, 344s.
- Kiper, T. and Arslan, M.,** 2007, The expectations of the local community and visitors from tourism in rural areas: Case of Safranbolu-Yörökköyü village, *Journal of Applied Sciences*, 7, 2544-2550.
- Lebo, J. and Schelling, D.,** 2002, Design and Appraisal of Rural Transport Infrastructure: Ensuring Basic Access for Rural Communities, World Bank Technical Report, no: 496, 8p. http://web.worldbank.org/archive/website01029/WEB/IMAGES/DESIGN__.PDF (Erişim Tarihi: 04 Ekim 2015)
- Lessmann, C.,** 2014, Spatial Inequality and Development – Is There an Inverted-U Relationship?, *Journal of Development Economics*, v. 106, 35-51pp.
- Madu, I.A.,** 2006, Spatial Inequality in Nigeria: The Imperative of Geographic Perspectives in the Development Process, *Journal of Social and Economic Development*, v.8, n.2, 105-120pp.
- Madu, I.A.,** 2007, The Underlying Factors of Rural Development Patterns in the Nsukka Region of Southern Nigeria, *Journal of Rural and Community Development*, Brandan, Canada. Vol.2, No. 2, 110-122pp.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Marsden, T.**, 2009, Mobilities, Vulnerabilities and Sustainabilities: Exploring Pathways from Denial to Sustainable Rural, European Society for Rural Sociology, Oxford, UK. Vol: 49, Number:2, 113-131pp.
- Mat, S.H.C., Jalil, A.Z.A. and Harun, M.**, 2012, Does Non-Farm Income Improve The Poverty and Income Inequality Among Agricultural Household In Rural Kedah?, Procedia Economics and Finance 1, p. 269 – 275. <https://core.ac.uk/download/pdf/82505590.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018)
- Miran, B.**, 2003, Temel İstatistik, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Moseley, M.**, 1997, New directions in rural community development, Built Environment, 23, 201–209pp. <https://www.jstor.org/stable/pdf/23287777.pdf?refreqid=excelsior%3A148349d1dbb4ac536f4ecb4989a07a6f> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2009)
- Okumu, C.S.**, 2014, Composite Index as a way of Measuring Economic Distress in Nebraska, Master Thesis, Community and Regional Planning Program, University of Nebraska, 60p. https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=arch_crp_theses (Erişim Tarihi: 06 Nisan 2016)
- Özdamar, K.**, 1997, Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 11, Eskişehir.
- Özkaya, T., Karaturhan, B. ve Boyacı, M.**, 1998, Kırsal Kalkınmada Çiftçi Katılımın Önemi Üzerine Bir Araştırma: Halilbeyli Köyü Örneği, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, İzmir.
- Paudyal, D.P.**, 2007, An Overview of Rural Development in Asia, Asia-Pacific Journal of Rural Development, 17(1), 1-17pp. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=A141D099E0CEC18AC1F2F8124716C345?doi=10.1.1.121.4094&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2016)

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Ping, G., Wen-sheng, S.,** 2009, Evaluation on Development Level of Rural Circular Economy in Hebei Province, China, *Asian Agricultural Research*, v. 1 (11-12), 23-27pp. <https://ageconsearch.umn.edu/record/93450/files/aar11.12-g.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2012)
- Pradhan, P., Pradhan, P.,** 1994, Spatial Analysis of Rural Delivery System, Menris Case Study Series, No.2, 19-46pp. <http://lib.icimod.org/record/7851/files/Menris%20Case%20Study%20Seris%20No..pdf> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2016)
- Rahman, S.A., Farhana, K.M., Imtiaj, A., Wachira, S.W., Rahman, M.A. and Saha, S.,** 2010, Sustainable Forest Management for Poverty Reduction Through Agroforestry Options: Lesson from the Remote Uplands of Eastern Bangladesh, *Libyan Agriculture Research Center Journal Internation* 1 (3): 134-141, <http://www.somcon.com/sites/default/files/userfiles/1file/2.pdf> (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2018)
- Ranathilaka, M.R., Shiratake, Y. and Edirisuriya, P.,** 2006, The Role of Multi-purpose Co-operatives in Rural Development in Sri Lanka: A Case Study of Kurunegala District, *Asia-Pacific Journal of Rural Development*, 16(2), 35 – 56, <https://www.cabdirect.org/cabdirect/FullTextPDF/2007/20073084438.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2016)
- Reimer, B.,** 2002, Exploring diversity in rural Canada, In *Measuring Rural Diversity Conference Proceeding*, USDA Economic Research Service, Washington DC. http://srdc.msstate.edu/trainings/presentations_archive/2002/2002_reimer.pdf (Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2017)
- Sachs, W.,** 2007, Çevre, 51-70, *Kalkınma Sözlüğü*, W. Sachs (Ed.), O. Etiman (Çev.), Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul, 494s.
- Saracoğlu, M., Duman, H.İ. ve Şahin, A.,** 2006, Türkiye’de Kırdan Kente Göç Olgusu Üzerinde Kırsal Kalkınma Politikalarının İşlevselliği, *Ekev Akademi Dergisi*, Erzurum. ISSN-1301-6229, Sayı: 28, 295-308s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Sarkar, R.K. and Mandal, M.A.S.**, 2016, Determinants of Rural Non-Farm Employment – Emprical Evidence from Three Villages in Northern Bangladesh, *Asia Pasific Journal of Rural Development*, Vol. 26, n.1, 127-150pp.
- Scott, M.**, 2002, Delivering integrated rural development:insights from Northern Ireland. *European Planning Studies* 10, 1013–1025.
- Sedik, D.**, 2018, The Rural-Urban Gap and Rural Transformation in the Near East and North Africa, *New Medit, A Mediterranean Journal of Economics, Agriculture and Environment*, n.4, 91-96pp.
- Sevilmiş, G.**, 2016, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı ve Kırsal Kalkınma Destekleri Açısından Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Semineri, İzmir.
- Sezgin, İ.H.**, 2007, Başdere Havzası Kırsalının Kalkınma Potansiyelleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Konya, 146s.
- Sharma, K.D., Ghosh, D. and Alade, J.A.**, 2006, A Fuzzy Goal Programming Approach for Regional Rural Development Planning, *Applied Mathematics and Computation*, v. 176, 141-149pp. http://www.academia.edu/21062111/A_fuzzy_goal_programming_approach_for_regional_rural_development_planning (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)
- Singh, K.**, 1999, *Rural Development Principles. Policies and Management.* Sage Publications. New Delhi.
- Solmaz, E.**, 2007, Orman Köylerinin Kalkınmasına Yönelik Uygulanan Politikaların Yoksulluk Düzeyi ve Orman Kaynaklarının Kullanımına Etkisi Muğla Örneği, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Muğla.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Soykan, F. ve Karadağ, A.**, 2004, Kırsal Kalkınma Açısından Kınık'ta Coğrafi Çevre Değerlendirmeleri, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Kesin Raporu, İzmir. 106s.
- Şenses, F.**, 2017, İktisada (Farklı Bir) Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul, 632s.
- Tatlıdil, H.**, 1993, Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Ankara, 327s.
- Tipps, D.C.**, 1973, Modernization Theory and Comparative Study of Societies; A Critical Perspective, Comparative Studies in Society and History, vol.15, 199-226pp.
- Tolunay, A. ve Akyol, A.**, 2006, Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Isparta, ISSN: 1302-7085, sayı:2, 116-127s.
- TÜBİTAK, MAM Çevre Koruma Enstitüsü**, 2010, Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi Küçük Menderes Havzası, Kocaeli, 103s.
- Türkiye İstatistik Kurumu**, 2019, "Türkiye ve İzmir İli Hayvancılık İstatistikleri", <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr> (Erişim Tarihi: 03 Mart 2019).
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N.**, 2009, Ekonomik Coğrafya. Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul, ISBN 978-975-7206-07-1, 642s.
- Türkay, M.**, 2006, Devlet, ulusal kalkınma ve kapitalizm dinamikleri, 1-21, Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, F. A. Arı (Derl.), Derin Yayınları, İstanbul, 305s.
- Usman, B.A., Adefila, J.O. and Musa, I.J.**, 2013, Impact of Rural Road Transport on Agricultural Production in Kwara State, Nigeria, Nigerian Journal of Agriculture, Food and Environment, 9(2), 20-25pp. https://www.academia.edu/19278175/IMPACT_OF_RURAL_ROAD_TRANSPORT_ON_AGRICULTURAL_PRODUCTION_IN_KWARA_STATE_NIGERIA (Erişim Tarihi: 05 Haziran 2018)

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Wanmali, S.**, 1992, “Rural Infrastructure, the Settlement System and Development of the Regional Economy on Southern India”, International Food Policy Research Institute, Washington D.C., 120p. <http://ebrary.ifpri.org/utills/getfile/collection/p15738coll2/id/126680/filename/126891.pdf> (Erişim Tarihi: 05 Ekim 2015)
- Yenigül, S.B.**, 2017, Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. Planlama Dergisi, 27(1), 16-25.
- Yılmaz, B., Daşdemir, İ., Atmış, E. and Lise, W.**, 2010, Factor effecting rural development in Turkey: Bartın case study, Forest Policy and Economic, v.12, 239-249pp.
- Zheng, X.**, 2011, Comparative Research on the Rural Development Levels of 31 Provinces and Regions in China, Asian Agricultural Research, 3(3), 31-38pp.

TEŞEKKÜR

Araştırmanın her aşamasında bilgi ve tecrübelerini paylaşan, her daim motivasyonumu yüksek tutmamı sağlayan danışmanım Prof. Dr. Fazıl Akın OLGUN'a, tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Ela ATIŞ ve Prof. Dr. Sedef AKGÜNGÖR'e teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın alan çalışmaları sırasında yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Dr. Duygu TOSUN, Arş. Gör. Yarkın AKYÜZ, Ziraat Mühendisleri İpek TOPUZOĞLU, Dr. Zerrin ÇELİK, Şahin KARAPAÇA ve Ahmet SEVİM'e, anketlere yanıt veren tüm muhtar ve hane halkı temsilcilerine teşekkürler ederim.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Destekleme Fonu tarafından sağlanan finansal destek ile mümkün olmuştur. Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Destekleme Fonu yetkililerine çalışmanın her aşamasında göstermiş olduğu destek ve ilgi için teşekkür ederim.

Araştırma süresince maddi, manevi desteklerini hiç üzerimden çekmeyen sevgili eşim Tijin ÖZDEN'e, kardeşim Kahraman ÖZDEN'e ve annem Kevser ÖZDEN'e sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum. Bu tezi, vefatı araştırma dönemime denk gelen sevgili babam Ahmet ÖZDEN'e ithaf ediyorum.

05 / 04 / 2019

Fatih ÖZDEN

ÖZGEÇMİŞ

7 Nisan 1979 tarihinde Balıkesir’de doğdu. İlk ve orta okulu Susurluk’ta, liseyi ise Balıkesir’de bitirdi. 1998 yılında Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü’ne başladı. 2003 yılında mezun olduğu bölümde yüksek aynı yıl lisansa başladı. Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığı 2006 yılında “Türkiye’de Zeytinyağı Dış Ticareti, Uygulanan Politikalar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı tezi vererek yüksek lisansını tamamladı. Aynı bölümde doktora eğitimine başladı. Halen Tarım Ekonomisi Bölümü Tarım Politikası ve Yayım Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak görevine devam etmektedir.

